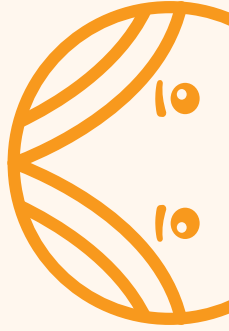
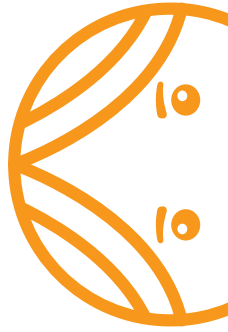

ÇOCUK YAŞTA,
ERKEN VE ZORLA
EVLİLİKLERİN
SAĞLIK RİSKLERİ VE
SONUÇLARINA
ÇOK SEKTÖRLÜ
YAKLAŞIM

ÇOCUK YAŞTA,
ERKEN VE ZORLA
EVLİLİKLERİN
SAĞLIK RİSKLERİ VE
SONUÇLARINA
ÇOK SEKTÖRLÜ
YAKLAŞIM

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından, İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı'nın (SIDA) sağladığı fon desteği ile yürütülen **Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Birleşmiş Milletler Ortak Programı**, kadınların ve çocukların korunmasını sağlayan ulusal mekanizmaların güçlendirilmesi ile çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklere son vermeye yönelik olumlu sosyal normların desteklenmesi amacıyla hem önleme hem de müdahale faaliyetlerini, çok sektörlü ve bütüncül bir yaklaşımla sürdürüyor. Program kapsamında birincil hedefi çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin önlenmesine yönelik yerel kurumsal kapasitenin güçlenmesini desteklemek olan UNFPA, 1971 yılından bugüne Türkiye'de, anne ve çocuk sağlığının teşviki, üreme sağlığı ve haklarını iyileştirme, toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi, kadınlara yönelik şiddetle mücadele ve insani yardım alanlarında çalışmalar yürütüyor. UNFPA her gebeliğin istenilen gebelik olduğu, her doğumun güvenli gerçekleştiği ve her gencin potansiyelinin tamamını kullanabildiği daha eşit ve güvenli bir dünya için çalışıyor.

Araştırmayı yürütenler ve raporu hazırlayanlar (Alfabetik sıra ile): Dr. Arzu Köseli*, Prof. Dr. Kezban Çelik**

Yayına Hazırlayanlar (UNFPA - Alfabetik sıra ile): Cansu Oba Erdoğan, Emine Kuzutürk Savaş, Gökhan Yıldırımkaaya, Meltem Ağduk, Tuna Çakmur, Zeynep Başarankut Kan

Yayına Katkıda Bulunanlar (Alfabetik sıra ile): Doç. Dr. İlknur Yüksel Kaptanoğlu, Seda Akço Bilen

Tarih: Ekim 2020

© Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA)

Bu yayının tüm hakları Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'na (UNFPA) aittir. UNFPA'nın yazılı izni alınmadan kısmen veya tamamen kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz. Kaynak göstermek şartıyla alıntı yapılabilir.

UNFPA, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu

Turan Güneş Bulvarı No: 180 Park Oran Ofis E Blok Kat: 12 No: 37-38-39 Oran-Çankaya/Ankara – Türkiye
<https://turkey.unfpa.org/en>

Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Birleşmiş Milletler Ortak Programı, İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı'nın (SIDA) finansal desteğiyle yürütülmektedir. Bu içerik herhangi bir biçimde İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı'nın (SIDA) görüşlerini yansıtmamaktadır.

Yapım: Myra / www.myra.com.tr

Baskı: Odak Ofset

* Arzu Köseli, Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC)

** Kezban Çelik, TED Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	5
ÖNSÖZ	6
TEŞEKKÜR	9
YÖNETİCİ ÖZETİ	11
A. GİRİŞ	15
Çocuk Yaşta Evlilik Konusunda Ortak Yaklaşım	17
Dünyada ve Türkiye’de Genel Durum	20
Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Nedenleri	23
Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Yarattığı Sorunlar	27
Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Sağlık Riskleri ve Sonuçları	31
Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler Konusunda Yasal Düzenlemeler	36
B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI	45
Araştırma Metodu	48
Verilerin Analizi	51
C. BULGULAR	53
Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Sağlık Riskleri ve Sonuçları	55
Multifaktöriyel Nedenler	64
Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Olumsuz Sağlık Sonuçlarının Önlenmesine Yönelik Öneriler	88
D. TARTIŞMA VE SONUÇ	107
E. MULTİFAKTÖRİYEL ÖNLEM ve MÜDAHALELERE İLİŞKİN ÖNERİLER	117
F. EKLER	123
G. KAYNAKÇA	141

ŒEKİL, TABLO VE GRAFİK LİSTESİ

ŒEKİLLER

Œekil 1: Neden-Sonuç İliŒki Döngüsü	28
Œekil 2: ÇYEZE ve Sonuçları	29
Œekil 3: ÇYEZE'nin Sebep Olabileceği Sağlık Riskleri	111
Œekil 4: Kök Nedenler ve Sonuçlar	115

TABLolar

Tablo 1: Resmi Evliliklere Göre 16-19 YaŒ Grubunun Cinsiyete Göre İlk Evlenme Yüzdesi	21
Tablo 2: Çocuk YaŒta, Erken ve Zorla Evliliklerin Sağlık Sonuçları	33
Tablo 3: Çocuk YaŒta, Erken ve Zorla Evliliklere Dair Ulusal ve Uluslararası Mevzuat	41
Tablo 4: AraŒtırmanın Saha İlleri	48

GRAFİKLER

Grafik 1: Türkiye'de Kadınların 18 YaŒından Önce Evlenme Yaygınlığı	22
Grafik 2: Görüşmelerin Nitel Yöntem Tekniklerine Göre Dağılımı	49
Grafik 3: Görüşülen Kişilerin Mesleklerine Göre Dağılımı	50

KISALTMALAR

AB	Adalet Bakanlığı	MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
AÇSHB	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	ORSAM	Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	SB	Sağlık Bakanlığı
ATHGM	Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü	SHK	Sosyal Hizmetler Kanunu
BM	Birleşmiş Milletler	SIDA	İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı
BMGK	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu	SKA	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi	STK	Sivil Toplum Kuruluşu
CMK	Ceza Muhakemesi Kanunu	TAPV	Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı
CRC	Çocuk Hakları Komitesi	TAYA	Türkiye Aile Yapısı Araştırması
CYBE	Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlar	TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
ÇHS	Çocuk Hakları Sözleşmesi	TCK	Türk Ceza Kanunu
ÇİM	Çocuk İzlem Merkezleri	TESEV	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu	TMK	Türk Medeni Kanunu
ÇYEZE	Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler	TNSA	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
ERG	Eğitim Reformu Girişimi	TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
GSS	Genel Sağlık Sigortası	UN Women	Birleşmiş Milletler Kadın Birimi
HÜNEE	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü	UNFPA	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
ICC	Uluslararası Çocuk Merkezi	UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği
IOM	Uluslararası Göç Örgütü	UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
KEFEK	Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu	ÜSEM	Üreme Sağlığı Eğitim Merkezi
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	WHO	Dünya Sağlık Örgütü

ÖNSÖZ

ÖNSÖZ

Çocuk yaşta evlilikler dünya çapında milyonlarca çocuğu, özellikle de kız çocuklarını etkileyen ve çok yönlü ele alınması gereken zararlı bir uygulamadır. Dünya çapında artan ulusal ve uluslararası çalışmalar, çocuk yaşta evlilik oranlarının düşmesini sağlasa bile bu uygulama halen toplumsal bir sorun olarak varlığını sürdürüyor. Çocuk yaşta evlilikler nedeniyle kız çocuklarının eğitim seviyesi

düşüyor, iş gücü piyasasına katılımlarının önü kesiliyor, güçlü bireyler olarak toplumda yer almalarını sağlayacak ekonomik ve sosyal özgürlükleri kısıtlanıyor ve sağlıklı bireyler olarak hayatlarına devam etmeleri engelleniyor. Evlilik yetişkin dünyasına ait bir kavramdır, çocuklar bu kavramın öznesi olmamalıdır.

Başta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme olmak üzere çok sayıda uluslararası belge çocuklara eşitlikçi, sağlıklı, katılımcı ve güvenli bir yaşam ortamı sunulması için imzacı devletleri gerekli önlemleri almaya çağırıyor. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) İcra Direktörü Dr. Natalia Kanem'in de belirttiği gibi "Kız çocukları çocuk yaşta evlendirildikleri sürece, gençlerin talep ettiği cinsiyet-eşitlikçi dünyaya ulaşamayacağız. Kız çocukları kendi seçimlerini yapabilecek güce sahip olmalı; kiminle ve ne zaman evleneceklerine, eğitim devamlılığına ve ne zaman çocuk sahibi olacaklarına kendileri karar vermelidirler". Bu doğrultuda UNFPA dünyanın çeşitli yerlerinde çocuk yaşta evlilikleri önlemek ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na ulaşmak adına kurumsal kapasitenin desteklenmesine, kız çocuklarının güçlenmesine, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesine ve bireylerin sağlıklı bir yaşam sürmesine yönelik programlar yürütüyor.

UNFPA Türkiye, 2018 yılından beri Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) işbirliğinde, İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı'nın (SIDA) sağladığı fon desteği ile yürütülen "**Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Birleşmiş Milletler Ortak Programı**"nın uygulayıcı kuruluşlarından biridir. Bu program doğrultusunda UNFPA Türkiye, ülke çapında hizmet sağlayıcılara yönelik kapasite güçlendirme çalışmaları ve toplum temelli faaliyetler gerçekleştiriyor; çocuk yaşta evliliklerin sağlık sonuçlarına ilişkin veri temelli, niteliksel ve niceliksel araştırmalara öncülük ediyor.

Elinizde tuttuğunuz bu çalışma, çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sağlık risklerine ve sonuçlarına odaklanan, sahada faaliyet gösteren ilgili tüm hizmet sunucular, kamu görevlileri, sivil toplum kuruluşu çalışanları ve akademisyenler ile gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar ve odak grup çalışmaları aracılığı ile ortaya çıkmış niteliksel bir araştırmadır. Çocuk yaşta evlilikler ve erken gebelikler sonucu ortaya çıkan, başta anne ve bebek ölümleri olmak üzere, düşük, erken doğum, zor doğum, gebelik döneminde bebekte büyüme geriliği, düşük doğum ağırlığı, ağır kanamalar, fistüller ve yırtıklar, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara daha fazla maruz kalma ve doğum sonrası sorunlar gibi pek çok sağlık sorununu ortaya koyuyor. Çalışma, çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sağlık yüklerini gözler önüne sermekle birlikte, konunun sağlık sektörü açısından ele alınmasına, yönetilmesine ve önlenmesine yönelik birçok öneri ve müdahaleyi çok sektörlü yaklaşım içerisinde ele alıyor. Araştırma kapsamında, ayrıca, çocuk yaşta evliliklerin nedenlerine, çocuk yaşta evliliklere dair ulusal ve uluslararası mevzuata ve güncel verilere de yer veriliyor.

Bu vesile ile araştırmacılara, UNFPA Türkiye Ofisi'ne, bu araştırmayı ve UNFPA Türkiye'nin diğer pek çok çalışmasını destekleyen İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı-SIDA'ya değerli katkılarından dolayı bir kez daha teşekkürlerimi sunarım.

Karl Kulesa

UNFPA Türkiye Temsilcisi, Ankara, Türkiye

TEŞEKKÜR

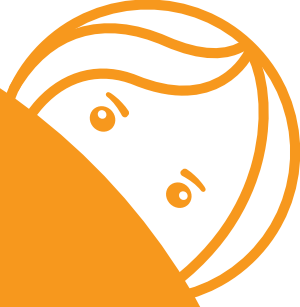
TEŞEKKÜR

Bu rapor çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler alanında çalışan birçok akademisyen, uzman ve kurumun desteğiyle hazırlandı.

Raporun ortaya çıkmasına katkı sağlayan en önemli grup hizmet sunucular oldu. Araştırma illerinde gerçekleştirilen ziyaretler kapsamında, farklı uzmanlık alanlarından hekimler, sağlık çalışanları, sosyal çalışmacılar, psikologlar, baroların çocuk hakları ve kadın hakları birimlerinde çalışan avukatlar ve savcılar ile görüşmeler yapıldı; bu görüşmelerde elde edilen görüşler ve öneriler rapora entegre edildi.

Çalışmayı besleyen bir diğer önemli grup da akademisyenler oldu. Görüşme yapılan illerde çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler alanında çalışma yapmış veya bu alanda çalışan kurumlarla irtibat halinde olan akademisyenler ile de görüşmeler gerçekleştirildi.

UNFPA olarak, bu raporun hazırlanmasına katkıda bulunan; bilgilerini, deneyimlerini ve görüşlerini paylaşan bütün kurum ve kuruluşlar ile çalışanlarına, Danışma Kurulu toplantısına katılan değerli akademisyenlere ve uzmanlara, raporun "Dünyada ve Türkiye'de Genel Durum" bölümüne sunduğu katkılardan dolayı Doç. Dr. İlknur Yüksel Kaptanoğlu'na ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ekibine, raporun "Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler Konusunda Yasal Düzenlemeler" başlığına sunduğu katkılardan dolayı Avukat Seda Akço Bilen'e ve araştırmacılarımız Dr. Arzu Köseli ve Prof. Dr. Kezban Çelik'e teşekkürlerimizi sunarız.

YÖNETİCİ ÖZETİ

Çocuk yaşta evlilikler dünya çapında milyonlarca çocuğu, özellikle de kız çocuklarını etkileyen ve çok yönlü ele alınması gereken zararlı bir uygulamadır. Dünya çapında artan ulusal ve uluslararası çalışmalar çocuk yaşta evlilik oranlarının düşmesini sağlasa bile bu uygulama halen toplumsal bir sorun olarak varlığını sürdürüyor. Yoksulluk, toplumsal normlar, zararlı uygulamalar, kız çocuklarına ve oğlan çocuklarına toplum tarafından biçilen roller gibi iç içe geçmiş ve birbirini pekiştiren birçok faktör, çocuk yaşta evliliklerin önünü açmakta rol oynuyor.

Çatışma ve insani kriz ortamlarında çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerde (ÇYEZE) artış olduğunu ortaya koyan çok sayıda çalışma söz konusu. Ebeveynlerin ve çocukların eğitim düzeyi düştükçe erken yaşta evliliklerin oranının da arttığı izleniyor (TBMM, 2010). Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda küresel ölçekte yaşanan gelişmelere rağmen, kız çocukları oğlan çocuklarına kıyasla çocuk yaşta evlendirilme ve ücretsiz çalışma uygulamalarına daha fazla maruz kalıyor. Eğitimlerinin daha erken yarıda kesilmesi ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalma riski de oğlan çocuklarına kıyasla çok daha yüksek (UNICEF, 2019a).

ÇYEZE hem bir çocuk hakları ihlali hem toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin bir türü hem de tüm dünyada kadınların ve kız çocuklarının güçlenmesinin ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının önündeki bir engel olarak görülüyor. Ölümcül riskler barındırdığından kız çocuklarının yaşam hakkını tehdit eden ÇYEZE, çocuğun yüksek menfaatlerinin korunmadığının bir göstergesidir. Bu nedenle mücadele edilmesi ve önlenmesi gerekir. Diğer yandan bu, toplumsal bir

sorundur. Toplumsal sorunlar ise doğası gereği çok katmanlıdır ve sosyokültürel yapıyı değiştirmek/ dönüştürmek zordur. Ancak kararlı, etkili ve çok sektörlü çalışmalar yoluyla mücadele edilmesi halinde çözülmesi mümkündür.

ÇYEZE uzun bir süredir, farklı düzeylerde de olsa, Türkiye'nin gündeminde yer almaya başladı. 2000'li yıllar Türkiye'nin birinci demografik geçişini tamamladığı, doğurganlığın sabitlendiği, anne ve bebek ölümlerinin azaldığı, ortalama ömrün uzadığı ve nüfusun dörtte üçünün kentsel alanlarda yaşadığı yıllara tekabül ediyor. Demografik geçiş sürecinin sonuçlarından biri de nüfusun yaş dağılımı ile ilgilidir. Bu değişim, genç nüfusun tarihsel dönüşüm süreçlerinde bir kez deneyimleyebileceği fırsat penceresini açtı. Türkiye, aynı zamanda gelişen, ucuzlayan ve yaygınlaşan teknolojinin etkileri ile küresel dünyayı daha iyi izleyen bir ülke haline gelmeye başladı. 1989 yılında BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye taraf olarak yeni bir döneme girdi. Sözleşme ile hukukun çocuk kabul ettiği kişilere hangi hakların tanınacağı konusunda uluslararası standartlar benimsenmiş oldu. Tüm bu değişim ve dönüşümlerle birlikte ÇYEZE farklı bir şekilde ele alınmaya başlandı.

Başlangıçta, sivil toplumun da etkin şekilde süreçte yer aldığı kız çocuklarının okullaşma oranlarını artırmayı ve uzun eğitime katılımlarını destekleyerek onları okul ortamında tutmayı hedefleyen ve dolaylı olarak ÇYEZE ile mücadele etme amacını taşıyan politikalar izlendi. Zira okulda olmama ile ÇYEZE arasında karşılıklı bir ilişki söz konusu ve çeşitli nedenlerle okuldan uzaklaşan kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmeleri daha kolay oluyor. Aile yoksulluğu; kız çocuklarının uzun eğitim modellerinin

az olması; küçük, kırsal ya da merkezden uzak yerleşim yerlerinde yaşamın getirdiği sınırlı ve baskıcı sosyalleşme olanakları; gelenekler, farklı yorumlanabilen dini uygulamalar; toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kız çocuklarına verilen değer gibi faktörler birlikte ele alındığında, okulda olmayan kız çocukların evlendirilmesi gerektiği düşüncesini pekiştiriyor. ÇYEZE, çocukların ama özellikle kız çocuklarının eğitimlerine devam edememelerine; bedensel, biyolojik, psikolojik gelişimlerini tamamlayamadan yetişkin rol ve sorumluluklarını üstlenmelerine neden oluyor. Bu durum yoksulluğu, eğitimsizliği, şiddeti, ekonomik bağımlılığı ve güçsüzlüğü besliyor.

Pek çok risk taşıyan ve olumsuz sonuçlara yol açabilen ÇYEZE, özellikle sağlık riskleri ve yükleri yönünden değerlendirilmelidir. Çünkü sağlık riskleri ve yükleri, yaşam kalitesi ve “yaşam hakkı” konularında olumsuzlukları ardı ardına tetikliyor. Bu sonuçlar arasında önlenebilir ölümler ve engellilik de yer alıyor.

ÇYEZE'nin sağlık risklerine ve olumsuz sağlık sonuçlarına odaklanan bu çalışma, niteliksel araştırma yöntemi ile yürütüldü. Bu kapsamda 10 ilde, 83 farklı kurum ve pozisyonda çalışan hizmet sunucularla görüşüldü. Çalışmanın sonunda hizmet sunucuların ÇYEZE'yi toplumsal bir sorun olarak tanımladıkları, olgunun nedenlerine ve çok katmanlılığına ilişkin çeşitli görüşlere ve deneyimlere sahip oldukları görüldü.

Sağlık açısından ÇYEZE'nin yol açabileceği en önemli sorunlar, riskli gebelikler ve buna bağlı olarak anne-çocuk sağlığına yönelik tehlikeli durumlardır. Gebelik, henüz ergenlik sürecinde olan, fizyolojik, ruhsal ve anatomik gelişimini tamamlamamış çocukların sağlık durumunu yaşam boyu olumsuz etkiliyor. Bu durum, bebeğin sağlıklı gelişimini de olumsuz etkileyerek hem gebe hem de bebek için hayati risklere neden oluyor. Ergen olmak kendi başına

zor bir dönem; ergen bu dönemde bir yandan bedeninde meydana gelen değişimlere uyum sağlamaya çalışırken, diğer yandan da kimlik ve kişiliğini inşa etmek gibi çok önemli bir hazırlanma döneminde bulunuyor. Ancak kişiyi yetişkin kılan ya da yetişkin olmayı gerektiren evlilik sürecine girmek, bu hazırlık döneminin atlanmasına ve hazır olunmayan rol, statü ve beklentilerin karşılanmak zorunda kalınmasına neden oluyor. Bu hazır olmama hali, çocuk yaşta gerçekleştirilen evlilikler, psikolojik rahatsızlıkları, travmaları hatta çok ağır depresyon ve intihara varabilen sonuçları beraberinde getiriyor. Böylece sağlık riskleri ve olumsuz sağlık sonuçları, kız çocuklarının hem kendi yaşamlarını hem de doğacak olan çocuğun yaşamını tehdit ediyor.

Çalışmanın işaret ettiği bir diğer önemli sonuç ise evlenme yaşına ilişkin düzenleme ile Türk Ceza Kanunu (TCK) düzenlemelerinin uygulamalarda kafa karışıklığına neden olmasıdır. Türk Medeni Kanunu (TMK) 18 yaşını evlenme yaşı olarak kabul ediyor; ancak istisnai hallerde ve şarta bağlı olarak 17 ve 16 yaşını dolduranların evlenmelerine de olanak tanıyor. TCK ise 15 yaşından küçüklere yönelik her tür cinsel eylemi çocuğun cinsel istismarı suçu sayarken, 15 yaşını doldurmuş olanlar bakımından cebir, tehdit gibi iradeyi sakatlayan hallerde eylemi cinsel istismar sayıyor, bunların olmaması halinde ise durumu, reşit olmayan ile cinsel ilişki suçu olarak kabul ediyor ve takibini bazı haller için şikâyete bağlıyor. Bu nedenle uygulamacılar çocuk yaşta evlendirilme konusunda bir gri alan olduğunu düşünüyorlar.

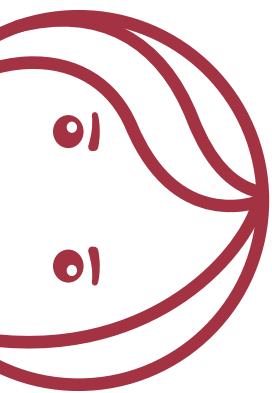
Farklı hukuksal düzenlemeler ya da metinlerdeki örtüşmeyen hususlar hizmet sunumuna yansiyarak bu alanın yönetimini zorlaştırıyor. Diğer yandan Çocuk İzlem Merkezleri'nin (ÇİM) kurulması, donanımlı olmaları ve yetkin çalışanlarının bulunması gibi destekleyici faktörler, 18 yaş altı cinsel istismar vakalarının etkin şekilde izlenmesini sağlıyor.

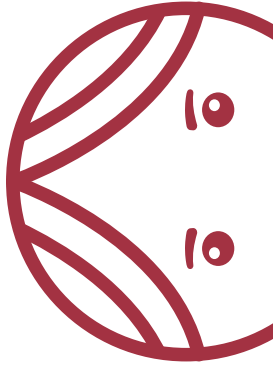

15 yaşını doldurmuş çocukların gebelikleri ile ilgili bildirim mağdurun şikayetçi olması şartına bağlı olduğunun düşünülmesi, 16-18 yaş aralığındaki çocuklar ile ilgili sürecin yönetilmesine ilişkin hizmet sunucuların önemli güçlüklerle karşılaşmasına neden oluyor. Sağlık hizmet sunucular, mevcut mekanizmaları işletmek konusunda teknik, etik ve güvenliğe ilişkin ciddi sıkıntılar deneyimliyorlar. Özellikle 16-18 yaş grubundaki çocuklar ile ilgili suç sayılan eylemler ile hukuka uygun olanlar arasındaki ayrımı güçleştiren yasal düzenlemelerin bulunması, sağlık hizmet sunucular için bildirim sisteminin bütün unsurları ile düzenlenmemiş olması, çocukları koruyucu hizmetlerin sunumunu güçleştiriyor. Çalışma ortamı ile ilgili güvenlik kaygıları sağlık çalışanlarında harekete geçme konusunda tereddüt yaratıyor. Çalışmanın bir diğer önemli sonucu da mevcut yasal düzenlemelerin etkin işletilmesine ilişkin güçlüklerle ilgili. Hizmet sunucular tarafından, hukuk sisteminin genel yaklaşımının aile birliğini korumaya yönelik olduğu ve bazı durumlarda, çocuğun yüksek yararını değil, aileyi önceleyen bu yaklaşımın özellikle gri alanı yönetmede güçlükler ürettiği belirtiliyor.

Bu konuda değinilmesi gereken bir diğer husus da ÇYEZE'yi önlemeye ilişkin çalışmaların yeterince etkin olmamasıdır. Zira ÇYEZE gerçekleştirildikten sonra yasal mekanizmaları işletmek ve hizmet üretmek güçleşiyor. Tekil örnekten hareket edildiğinde, ÇYEZE'ye ilişkin çalışmaların hizmet sunucuların karşılıklarına gelen vakanın durumunu daha da ağırlaştırabileceği (sağlık merkezlerinden uzaklaşma, güvenli olmayan hizmetlere yönelme riski) düşüncesiyle hareketsiz kalınabiliyor. Tekil vakada alınan karar, ÇYEZE'nin devam etmesi yönünde cesaretlendirici etki yaratabiliyor. Bu nedenle önleyici çalışmalar çok önemlidir ve temel amaç ÇYEZE hiç gerçekleşmeden önlenmesidir.

Bu konuda çok sektörlü bir yaklaşım çerçevesinde atılacak kalıcı adımlar ve müdahaleler öncelikle Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na (SKA) ilişkin göstergelere ve "Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Planı"nın sonuçlarına erişilmesinde kilit rol oynayacaktır. Daha da önemlisi ülkemizde sağlık göstergelerinin gelişmesine, sağlık yükünün ve giderlerinin azalmasına uzun soluklu ve kalıcı yarar sağlayacaktır.

A. GİRİŞ

GİRİŞ

ÇOCUK YAŞTA EVLİLİK KONUSUNDA ORTAK YAKLAŞIM

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından onaylanarak iç hukukun bir parçası haline gelen BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 18 yaşından küçük her bireyi çocuk olarak tanımlıyor ve 18 yaşını doldurana kadar her bireyin çocuk sayılması gerektiğini kabul ediyor.

Çocukluk, farklı toplumlara, tarihin farklı evrelerine, hatta aynı toplumun farklı kesimlerine göre değişen sosyolojik bir olgudur. Bu da çocuk yaşta evliliklerin farklı toplumsal tabakalar ve tarihsel dönemlerdeki algılanış biçimi ile yakından ilişkilidir. Bu durum dünyanın herhangi bir yerinde çocuk olarak kabul edilecek bireyin, o toplumsal yapıya özgü bir biçimde çocuk değil yetişkin olarak algılanabileceğini ortaya koyuyor (Köroğlu, 2014). Böylece, her ülkede tarihsel ve kültürel nedenlerle çocuk algısı farklılaşabiliyor (Çelik, 2001). Modern düşünce, evrensel bir standart olarak her ne kadar 18 yaşını yetişkinlik olarak kabul etse de dünyanın bazı bölgelerinde daha küçük yaşta bireyler yetişkin olarak algılanabiliyor. Buna bağlı olarak da ÇYEZE ile karşılaşılmaya devam ediliyor.

Çocuğa anne-babalar tarafından atfedilen üç ana değer tipi olduğu belirtiliyor: Ekonomik, psikolojik ve sosyal. Ekonomik değerler çocukların hem genç hem de yetişkin olduklarında sağladıkları maddi yararları içeriyor. Psikolojik değer, çocuk sahibi olmanın mutluluk ve gurur verici psikolojik faydalarını ve ebeveynlerin çocuk sahibi olmakla elde ettikleri başarıma duygusunu barındırıyor. Sosyal değer ise insanların çocuk sahibi olduklarında elde ettikleri sosyal kabul görmeye ilişkili ve esas olarak bir erkek çocuk sahibi olma yoluyla soyadının ve ailenin geleneklerinin devam ettirilmesi, çocuğun geleneksel sosyal değeri olarak görülüyor (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005).

Çocuğa anne ve babalar tarafından atfedilen üç ana değer tipi vardır: Ekonomik değer, psikolojik değer, sosyal değer.

“Çocuk” ifadesi, 18 yaşından küçük her bireyi tanımlar. **“Çocuk yaşta evlilik”**, taraflardan en az birinin çocuk olduğu hem resmi hem de gayri resmi evliliklere denir (ICC, 2019; Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi, 2005). Dolayısıyla çocuk yaşta evlilik, taraflardan birinin 18 yaşından küçük olduğu evliliği ifade eder. Çocuk yaşta evliliğin en önemli risklerinden biri, evliliğin kişiyi reşit kılması sebebiyle çocuğun sözleşme ve yasaların özel koruyucu düzenlemelerinin kapsamı dışında kalması ve yaptığı tüm işlemlerden hukuken sorumlu hale gelmesidir (ICC, 2006).

“Çocuk yaşta evlilik”, “erken evlilik” ve “zorla evlilik” kavramları zaman zaman birbirinin yerine kullanılsa da bu kavramların her biri farklı bir durumu ifade eder. Hukukun çocuk kabul ettiği asgari yaşı tamamlamış olmak da evlilik için yeterlilik anlamına gelmez.

“Erken yaşta evlilik”, henüz evliliğin getireceği sorumlulukları üstlenebilecek gelişim düzeyinde olmayan kişilerin evlilikleridir. BM belgelerinde, “çocuk yaşta evlilik dahil erken evlilikler” demek suretiyle, erken evliliğin çocuk yaşta evlilikten ibaret olmadığına dikkat çekilmektedir (BMGK, 2012).

Burada asıl olan evlenecek kişinin 18 yaşından küçük olması veya 18 yaşından büyük olsa dahi fiziksel, duygusal, cinsel ve psikolojik gelişim düzeyi veya kişinin yaşam seçenekleri ile ilgili bilgi eksikliği gibi diğer faktörler sebebiyle evliliğe rıza göstermeye henüz hazır olmamasıdır. Evlilik aktinin, evlenecek kişilerin bu akti yapma konusunda beyan edecekleri “tam ve serbest iradeleri” ile kurulması gerekir.¹

“Zorla evlilik” ise iki kişiden en az birinin evlilik için tam ve özgür rıza göstermediği evliliktir. Zorla evlilik farklı şekillerde olabilir. İnsan ticareti, görücü usulü ile yapılan geleneksel evlilikler, kız kaçırma, vatandaşlık elde etmek amacıyla yapılan evlilikler ve mağdurun tam ve bilgilendirilmiş olarak rıza gösterme kapasitesinden yoksun olduğu evlilik biçimlerinin hepsi zorla evlilik örneği teşkil eder (Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Birleşmiş Milletler Ortak Programı, Başlangıç Raporu 2018).

Ülkemizde, erken yaşta ve zorla evlilikler, çocuk evlilikleri, erken yaşta evlilik, erken evlilikler, çocuk yaşta evlilikler/evlendirmeler, zorla evlilikler gibi çeşitli kullanım biçimleri görülmekle birlikte, “Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Birleşmiş Milletler Ortak Programı” tarafından, “Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler” şeklinde kullanılıyor ve vurgulanıyor.

Küresel ölçekte kabul edilen görüşe göre, 18 yaş altı “çocuk” ve bu yaştan önce yapılan resmi veya gayri resmi evlilikler de “çocuk yaşta yapılan evlilik” olarak değerlendiriyor.

¹ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi m.16/2; BM Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşme m.1; Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşme m.1 ve 2; Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m.23; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m.10; Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi m.16; CEDAW Komitesi Genel Tavsiye Kararları (29 sayılı Tavsiye Kararı) m.21; Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi m.36

Dolayısıyla çocuk yaşta evlilik kavramıyla, yasal olarak gerçekleştirilen evlilikler değil, sosyolojik anlamda yapılan evlilikler kastediliyor. Gerek kültürel gerekse hukuki açıdan uygulamalarda farklı yaklaşımların sergilendiği evlilik kavramı, genel anlamda evrensel bir değer olarak kabul edilir. Bununla birlikte, çocuk yaşta yapıldığı takdirde evliliğin yanlış olduğuna ve engellenmesi gerektiğine ilişkin gelişmiş ülkelerin yasalarında uygulamada birlik sağlandığı görülüyor. Bu doğrultuda, gelişmiş ülkelerde “çocuk yaşta evlilik”, temel bir insan hakkı ihlali ve kız çocuklarına yönelik şiddet olarak değerlendiriliyor. Mevcut yasalar aracılığıyla çok sayıda yasaklayıcı düzenleme yapılmasına rağmen, dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de ÇYEZE’nin toplumsal bir sorun olarak varlığını sürdürmeye devam ettiği görülüyor (Uluç ve diğ., 2018).

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, yoksulluğu ortadan kaldırmak, gezegeni korumak ve tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasını sağlamak için 2015 yılında dünya liderleri tarafından BM Genel Merkezi’nde 2030 yılına kadar kabul edilen 17 amacı içeriyor (BM, 2015). ÇYEZE; toplumsal cinsiyet eşitliği, yoksulluğun sonlandırılması, açlığın sonlandırılması, eşitsizliklerin azaltılması, sağlık ve refah, nitelikli eğitim, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, barış ve adalet olmak üzere en az sekiz amaç önünde engel teşkil ediyor (Girls Not Brides, 2017).

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GENEL DURUM

Birleşmiş Milletler kuruluşları tarafından, ÇYEZE ile ilgili istatistikler dünya genelinde derleniyor. Bu istatistikler, ülkelere göre farklılaşan resmi evlenme yaşı dikkate alınarak, "18 yaşından önce" ve "15 yaşından önce" gerçekleşen evlilikler biçiminde kategorize ediliyor (UNFPA, 2012; Köroğlu, 2014). Çocuk yaşta evliliklerle ilgili verilerin ortaya konulurken "yerleşim yeri", "eğitim seviyesi" ve "hanehalkı refah seviyesi" olmak üzere üç belirleyici faktörle birlikte değerlendirilmesi gerekiyor (UNFPA, 2012). Diğer yandan genellikle ülkelerin hukuk sistemlerinde belirlenen yasal evlenme yaşının altında gerçekleşen erken evlilikler resmi olarak kayıt altına alınmadığından, sağlıklı verilere erişmek zorlaşıyor (IPPF, 2006; TBMM, 2010; Boran ve diğ., 2013; Özcebe ve Biçer, 2013; Köroğlu, 2014).

DÜNYADAKİ DURUM²

ÇYEZE konusundaki güncel veriler, **dünya genelinde 20-24 yaş grubundaki kadınların %21'inin 18 yaşından önce evlenmiş olduğunu gösteriyor. Bu yüzdeye göre, 650 milyon kadın 18 yaşından önce evlenmiş durumda. Her yıl 12 milyon kız çocuğu 18 yaşını tamamlamadan evleniyor.** Bu evliliklerin olmaması için yürütülen mücadele ile son 10 yıl içinde küresel ölçekte 10 milyon kız çocuğunun evliliği önlendi; bu iyileşme daha çok Güney Asya ülkelerinde gerçekleşti. Ne var ki, Güney Asya'da gözlenen bu iyileşme,

Latin Amerika, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde görülmedi. Güncel veriler, bugün küresel düzeyde ÇYEZE yaygınlığının Güney Asya'dan Afrika'ya evrildiğini ortaya koyuyor. Dünya genelinde, 20-24 yaş grubundaki kadınların 18 yaşından önce evlenme oranlarının en yüksek olduğu ülkeler %76 ile Nijer, %68 ile Orta Afrika Cumhuriyeti ve %67 ile Çad olmak üzere Afrika'da bulunuyor (UNICEF, 2019). Bu evlilikler, sürdürülebilir kalkınmayı da engelleyen sorunlardan biri olarak ele alınıyor.

TÜRKİYE'DEKİ DURUM³

Türkiye'de evliliklere ilişkin resmi istatistikler sadece resmi nikâh ile gerçekleşen evlilikleri içerir. Bir kimsenin kendi kararı ile evlenebilmesi için 18 yaşını doldurmuş olması gereklidir. 17 yaşını doldurmuş kişiler veli veya vasilerinin yazılı izni ile evlenebilirler (TMK m.124; Evlendirme Yönetmeliği m.14 ve m.20). Olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebebin varlığı halinde 16 yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine hakim tarafından izin verebilir. Bu nedenle, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayımlanan evlilik istatistiklerinde evlenme yaşının alt limiti 16 ile sınırlı olan resmi evliliklere ilişkin bilgi sunuluyor. Çocuk yaşta gerçekleşen evliliklerde dini nikâhın tercih edilmesi nedeniyle, resmi istatistikler 18 yaşından önceki evliliklerin tamamını kapsamıyor. Bu eksiklik büyük oranda dini nikâh ile gerçekleştirilen evliliklerin dâhil edildiği araştırmalar

2 Bu bölüm Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) Öğretim üyelerinden Doç. Dr. İknur Yüksel Kaptanoğlu tarafından hazırlanmıştır.

3 Bu bölüm Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) Öğretim üyelerinden Doç. Dr. İknur Yüksel Kaptanoğlu tarafından hazırlanmıştır.

aracılığıyla tamamlanıyor. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları⁴, 1968 yılından itibaren beşer yıllık aralıklar ile yürütülen demografi araştırmaları olup bu alanda kadınlara ilişkin veri sunan önemli bir kaynaktır. Ayrıca, Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları⁵ (TAYA) da bu konuda veri sağlıyor.

Resmi evlenme istatistikleri, kadınlar ve erkekler açısından zaman içinde evlenme yaşının yükseldiğine işaret ediyor. Ülke genelinde 2010 ile 2019 yılları arasında ortalama ilk evlenme yaşı kadınlar için 23,7'den 24,8'e; erkekler için ise 27,0'dan 27,8'e yükseldi. İller düzeyinde ortalama ilk evlenme yaşının en düşük olduğu iller erkekler için 25,9 yaş ile Şanlıurfa ve Afyonkarahisar, kadınlar için ise ortalama 21,9 yaş ile Ağrı'dır (TÜİK, 2020). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması da 25-49 yaş grubundaki kadınlar için ortalama ilk evlenme yaşının 21,4 olduğunu gösteriyor.

Başka bir ifadeyle kadınların yarısı 21,4 yaşından önce evlenmiş durumda. Daha önceki TNSA sonuçları ile karşılaştırıldığında, 1993 yılında 19,0 olan ortalama ilk evlenme yaşı son çeyrek yüzyıl içerisinde iki yaştan fazla arttı (HÜNEE, 2019).

Resmi istatistiklere yansıyan resmi nikâh ile yapılan evlilikler içinde 16-19 yaş grubunun ilk evliliklerine ilişkin veriler, bu yaş grubundaki evlenme oranlarının zaman içinde azaldığını gösteriyor. Resmi nikâh ile gerçekleşen ilk evliliklerde, 16-19 yaş grubundaki evliliklerin oranında bir azalma söz konusu (Tablo 1). Bu veriye göre, 2010 yılında 16-19 yaşında evlenen kadınların oranı %26'dan 2019 yılında %16'ya geriledi. Aynı dönem içinde 16-19 yaş grubundaki erkeklerin evlenme oranları ise %3'ten %2 düzeyine indi (TÜİK, 2020).

TABLO 1: RESMİ EVLİLİKLERE GÖRE 16-19 YAŞ GRUBUNUN CİNSİYETE GÖRE İLK EVLENME YÜZDESİ

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ERKEK										
16-19	14797	14203	14189	13532	12603	11641	10955	9805	9278	8359
Toplam	504192	509739	515198	513728	512612	514329	503480	483501	467070	455387
Oran	0,03	0,03	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
KADIN										
16-19	134396	130129	128550	122537	115660	107665	98933	88739	81588	71148
Toplam	510910	514423	520069	516635	513238	512234	497722	477408	459321	446720
Oran	0,26	0,25	0,25	0,24	0,23	0,21	0,20	0,19	0,18	0,16

Kaynak: 2019 Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri (TÜİK, 2020)

- 4 Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yürütülen demografik araştırmalardan 1993, 1998, 2003, 2008, 2013 ve 2018 Türkiye Nüfus Sağlık Araştırmaları (TNSA) Macro DHS programı kapsamında yer almaktadır.
- 5 Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde yürütülen araştırmalardır.

TAYA 2016 verisine göre ilk evliliğini 18 yaşını tamamlamadan önce yapmış olanların oranı %18. Bu oran kadınlar için %28, erkekler için %6 ile farklılaşıyor (AÇSHB, 2019).

2018 TNSA'ya göre, 25-49 yaş grubundaki kadınlardan ilk evliliklerini 18 yaşından önce gerçekleştirenlerin oranı %21 düzeyinde (HÜNEE, 2019). Dini nikâh ile gerçekleşen evlilikler dâhil edildiğinde, resmi istatistiklere göre 18 yaşının altındaki kadınların ilk evliliklerine ilişkin oranların arttığı dikkat çekiyor.

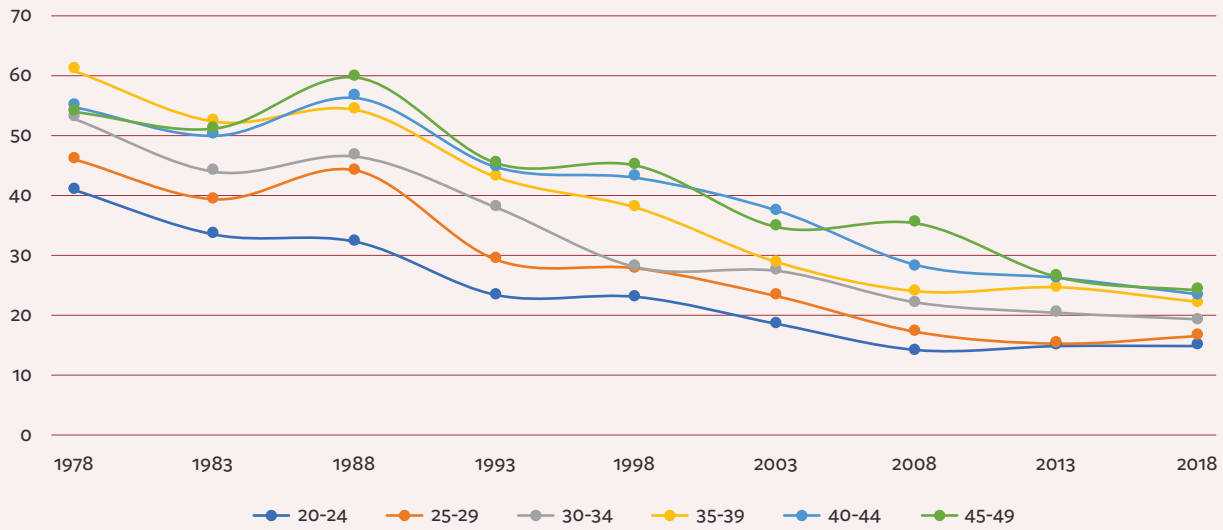
İstatistikler verilirken farklı yaş grupları kullanılsa da küresel ölçekte ÇYEZE'ye ilişkin istatistiklerde güncel durumu yansıtmaması nedeniyle, 20-24 yaş grubunun kullanılması öneriliyor. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın 5'inci olan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

ve kadınlar ile kız çocuklarının güçlenmesi amacına ilişkin göstergelerden biri (5.3.1. nolu gösterge) bu konuya ilişkindir.

2018 TNSA sonuçları, Türkiye'de 20-24 yaş grubu içindeki kadınların %15'inin 18 yaş öncesinde evlenmiş olduğunu veya bir eş ile birlikte yaşadığını ve aynı yaş grubunda 15 yaş öncesi bu oranın %2 olduğunu gösteriyor (HÜNEE, 2019).

Demografik araştırma verisi kullanılarak 18 yaş öncesinde gerçekleşen evliliklerin zaman içindeki değişimi 20-24 yaş grubu için incelendiğinde (Grafik 1), **ÇYEZE'nin azalma eğiliminin son dönemlerde %15 dolayında durağanlaştığı görülüyor. Bu sonuçlar, çocukların yaşamlarını pek çok açıdan etkileyen bu evliliklerin önlenmesi için alınması gereken tedbirlere olan ihtiyacı ortaya koyuyor.**

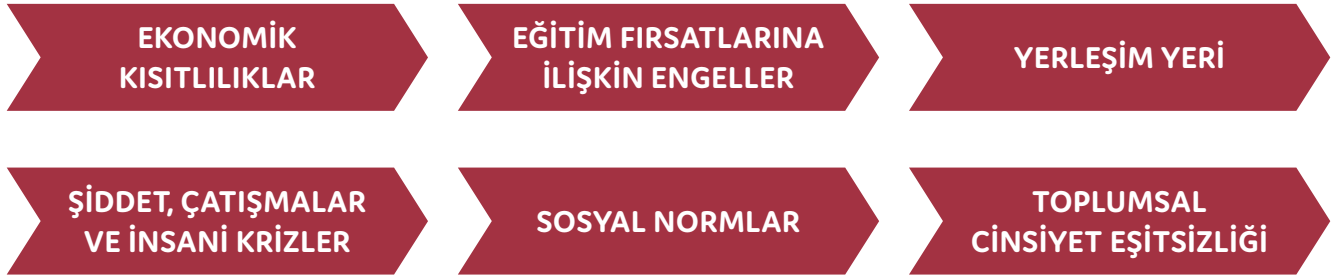
Grafik 1: Türkiye'de Kadınların 18 Yaşından Önce Evlenme Yaygınlığı (%)

ÇOCUK YAŞTA, ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLERİN NEDENLERİ

ÇYEZE nedenlerine ilişkin uluslararası ve ulusal çalışmalar incelendiğinde şu hususların belirleyici olduğu görülüyor:

Çalışmaların bulguları dikkate alındığında ÇYEZE nedenleri şöyle özetlenebilir:

Ekonomik Kısıtlılıklar: En yoksul ülkelerin en yüksek ÇYEZE oranlarına sahip olduğu görülüyor ve ÇYEZE, kız çocukları için alternatif seçeneklere yatırım yapma konusunda daha az kaynağa ve fırsata sahip olan yoksullar/yoksul aileler arasında daha yaygın oluyor (Parsons ve diğ., 2015).

Yoksul ailelerin karşılayamadıkları masraflarını, kız çocuklarını erken yaşta evlendirerek azaltma ve aynı zamanda başlık parası ile aile gelirini artırma yolunu seçtikleri de tespit ediliyor (Yüksel Kaptanoğlu ve Ergöçmen'den aktaran Aktepe ve Atay, 2017). Ailenin ekonomik düzeyi arttıkça erken evliliklerin azaldığı görülüyor (Ergin, 2018).

Dünya Bankası'nın bir raporuna göre; çocuk yaşta evlendirilen kız çocukları, evliliğin eğitime etkisinin de bir

sonucu olarak evlendirilmeyenlere oranla yetişkinlikte %9 daha az kazanç elde ediyor (Wodon ve diğ., 2017).

Evlendirilen çocuğun ekonomik bağımlılığı ve yoksunluğu, çocukların doğmasıyla birlikte yönetilmesi gereken daha büyük bir problem olarak ebeveynlerin karşısına çıkabiliyor (UNFPA, 2020).

Eğitim Fırsatlarına İlişkin Engeller: Gelişmekte olan ülkelerde, ortaokul ya da lise eğitimi almış kız çocuklarıyla karşılaştırıldığında, hiç eğitim almamış kız çocuklarının üç kat, sadece ilkokul eğitimi almış kız çocuklarının ise iki kat daha yüksek evlendirilme oranlarına sahip olduğu biliniyor (UNFPA, 2012).

Literatürde "ÇYEZE nedeniyle mi eğitim terk ediliyor" yoksa "eğitim terk edildiği için mi ÇYEZE gerçekleşiyor" konusunda net bir bilgi bulunmuyor. Ancak, eğitimin etkisi konusunda iki temel yaklaşım bulunuyor: İlk yaklaşım hanehalkı araştırmalarında ebeveynlere çocuklarının

neden okulu terk ettiğini sormak şeklinde. Gelen yanıtlar evliliğin adölesan kızlar için okul terkinin en önemli nedeni olduğunu ortaya koyuyor. İkincisi olan ekonometrik yaklaşım ise ÇYEZE'nin kız çocuklarının eğitim kazanımları üzerine etkisini tahmin etmeye çalışıyor. ÇYEZE'nin yaygın olduğu ülkelerde (Sahraaltı Afrika, Latin Amerika, Güney Asya gibi) çocuk yaşta evliliklerin ortaokula kayıt ve ortaokulu tamamlama üzerinde istatistiksel olarak anlamlı derecede etkisi olduğu görülüyor (Wodon ve diğ., 2017).

Eğitim düzeyi düşük, çocukluğunu kentsel yerleşim yerleri dışında geçirmiş olan kız çocukları, erken yaşta evlenme riskine daha fazla maruz kalıyor (Yüksel Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012). Bu tür ailelerde erkek ve kız çocuklar için farklı erken yaşta evlilik planları yapılıyor. Erkek çocuklarının evlendirilmeleri asgari düzeyde eğitim almalarına ve askerlik yapmalarına bağlıyken kız çocukları için eğitime ihtiyaç duyulmuyor, ailenin kısıtlı geliri erkek çocuğun eğitime harcanıyor. Bu nedenle kız çocukları ergenlik dönemine girmeye başladıktan hemen sonra nişanlanıyor ve ardından evlendiriliyor (TBMM, 2009).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2015 yılında yayınladığı Türkiye'de Evlilik Tercihleri Raporu'na göre, en düşük eğitim grubundaki kadınlar olan "eğitimi olmayan" kadınlar arasında erken evlenenlerin oranı %33,6 iken en yüksek eğitim grubundaki "ikinci öğretim ve daha yukarısı" eğitime sahip kadınlar arasında %12'dir (ASPB, 2015).

Yerleşim Yeri: ÇYEZE, şehir merkezlerine uzak, kırsal, az gelişmiş ve yoksul yerleşim yerlerinde daha yaygın görülüyor (Erulkar, 2013). 18 yaşından önce evlendirilen kız çocuğu sayısı kentsel alanda 15,5 milyonken kırsal alanlarda bu sayısının 51,9 milyona çıktığı görülüyor (UNFPA, 2012).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2015 yılında yayınladığı Türkiye'de Evlilik Tercihleri Raporu'na göre kırsal yerleşim alanlarında yaşayan kadınlar arasında erken evlenenlerin oranı %21,6 iken kentsel yerleşim yerlerinde yaşayanlar arasında %17'dir (ASPB, 2015).

Şiddet, Çatışmalar ve İnsani Krizler: Çatışma ve insani kriz durumlarında şiddet artar, eğitime erişim kısıtlanır, yoksulluğun boyutları büyür ve diğer tüm olumsuz faktörlerin etkisi katlanır. Kriz durumları, insanların olumsuz sonuçları olabilecek başa çıkma mekanizmalarını benimsemesine sebep olur. Çatışma ortamlarında kız çocuklarını evlendirmek, onları korumanın veya ekonomik zorluklarını hafifletmenin bir yolu olarak görülebilen; evlendirilen çocukların şiddet sarmalından kurtulamadığı ve şiddetin artarak devam ettiği biliniyor. Mevcut koruyucu sistemin ve mekanizmaların dışında kalmak da çocuk yaşta evliliklerin artışına sebep oluyor (UNFPA, 2020).

Aile içi şiddet, aile içi cinsel istismara maruz kalma, baskı, çocuğun gereksinimi olan sevgi ve huzur ortamının olmaması çocukların bu durumdan kurtulmak için evliliği çare olarak görmelerine yol açıyor (Ergin, 2018).

Sosyal Normlar, Zararlı Uygulamalar ve Toplumsal

Baskı: Çocuk yaşta evlilikler bir toplumda "geleneksel" olsa bile "zararlı geleneksel uygulamalar" başlığı altında değerlendirilir; çünkü toplum tarafından benimsenmiş olsa da olmasa da çocuk yaşta evliliğin bir çocuk üzerindeki olumsuz etkileri aynıdır (UNICEF, 2017a).

Komşu, akraba ya da yakın çevrenin baskısı, "dedikodu olur" korkusu, "namusu koruma", evde kalma" gibi faktörler ebeveynlerin çocuklarını evlendirmelerinde etkili olabiliyor.

Erken yaştaki evliliği toplumsal bir meşruiyet olarak açıklayan Orçan ve Kar'ın (2008) araştırmasında erken yaşta evlilik nedeni, gelenek-görenekler ve toplumsal kabul ile açıklanıyor. Elmacı ve Ertem'in (2010) araştırmasında, kan bağına dayalı aşiret yapısında akraba evliliğinin üstün tutulmasının, çok çocuğa duyulan ihtiyacın, berdel ve beşik kertme gibi geleneksel uygulamaların bölgedeki kız çocuklarını erken yaşta evliliğe zorladığı belirtiliyor (aktaran Burcu ve diğ., 2015). Geleneksel aile, kız çocuğunu, aileye belirli bir zaman için emanet edilmiş bir varlık olarak görüyor ve kızın asıl yuvasının evlendiği eşinin yuvası olduğunu düşünüyor (TBMM, 2010). Kız çocuklarının bir an önce bir erkeğin himayesine sokulmasıyla, gelebilecek cinsel taciz ve şiddetten korunabileceği sanılıyor. Ayrıca bu evliliklerin genç kızların karşı cinsle evlilik dışı cinsel ilişkileri girmelerine ve hamile kalmalarına engel olacağı kanaati yaygın olarak görülüyor (Aktepe ve Atay, 2017). Ülkemizde yapılan bir çalışmada erken evliliğin; kadının namusunun korunması, kadının ekonomik yükünün bir değerine devredilmesi, kadın ve aile için evliliğin kazandırdığı prestije kavuşulması gibi geleneksel uygulamalardan beslendiği ifade ediliyor (Burcu ve diğ., 2015).

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Toplumsal cinsiyet, kadınlara ve erkeklere atfedilen özellikleri, onlardan beklentileri ve onlara yüklenen sorumluluklar ifade eder. Bu beklenti ve sorumluluklar özel alanda ve kamusal hayatta kadınlara uygulanan ayrımcılığın kaynağını oluşturur.

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri küresel çabalara rağmen birçok toplumda görülmeye devam ediyor. Kız çocuklarının evlendirilmesi, mevcut toplumsal normların devam ettirilmesi ve güçlendirilmesi için bir gereklilik olarak görülüyor. Böylece kız çocuklarının ve kadınların ev içi rollerini kabul etmeleri ve toplumda daha az rollerinin olması bekleniyor. Böyle toplumlarda çocuk yaşta evlilikler aynı zamanda cinselliği ve üremeyi kontrol etmenin bir yolu olarak görülüyor (IPPF, 2006).

Tuğrul, çalışmasında (2018), ÇYEZE'nin yeniden üretilmesini sağlayan en önemli mekanizmalardan birinin ataerkil sistem içinde kadınlara biçilen ve öğretilen toplumsal cinsiyet rolleri olduğuna değiniyor. Kıran da (2017) ÇYEZE'nin yazılı kurallarca yasaklanan bir durum olduğunu ancak yazısız kurallar şeklinde nitelendirilebilecek, ataerkil toplum yapısının ürettiği toplumsal cinsiyet rollerine dair kodlara dayanarak gerçekleştiğini belirtiyor.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2016 yılında hazırladığı "Suriyeliler ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları Arasındaki Evlilik İlişkileri Araştırması"nda ÇYEZE'nin nedenleri şöyle özetleniyor: "Eğitimsizlik; kültürel değerlerin, alışkanlıkların ve kalıplaşmış yargıların ağırlıklı olduğu bazı bölgelerde töre ve aşiret olgularının önemini koruması; kadınların bazı bölgelerde daha az söz hakkına sahip olması; kadınların yasal haklarının farkında olmaması veya kadınların haklarını ve iradelerini kullanabilecek ortama sahip olmamaları; çocuk yaştaki kişilerin evliliklerinin dini kaynaklar çerçevesinde meşrulaştırılmaya çalışılması; bazı ailelerin başlık parası almak veya aileden bir boğazın azalması için kızlarını ekonomik gerekçelerle evlendirmek istemeleri; çocukların "rol model" olarak aldıkları kişilerin erken evlenmiş kişiler olması; çocukların eğitim ve çalışma hayatına katılım yoluyla kazanılması mümkün görünmeyen bir konuma evlilik yoluyla erişme arayışı." (ASPB, 2016).

Özetle, ailenin ekonomik seviyesinin ve eğitim durumunun, aile içi şiddet ortamının, bireyin eğitim durumunun, aile içindeki huzursuzluğun, ailenin ve bireyin sahip olduğu kalıp yargıların, cinsiyetçi bakış açısının ve geleneksel uygulamaların kız çocuklarının erken evlendirilmesine ortam hazırladığı düşünülüyor (Malatyalı'dan aktaran Aktepe ve Atay, 2017).

Uluslararası ve ulusal literatür dikkate alındığında ÇYEZE'ye ilişkin bilinenler

- Küresel bir sorun.
- Daha çok kız çocuklarını etkiliyor.
- Sosyal ve ekonomik kurumlara köklü olarak yerleşmiş.
- Din, gelenekler yoluyla ve farklı zararlı pratiklerle ilişkilendirilerek devam ediyor.
- Aile, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yoksulluk ve ekonomik açıdan hayatta kalma stratejileri, gelenekler ve kültür, güvensiz ortamlarda yaşamak gibi olgular iç içe geçerek erken evlilikleri teşvik ediyor ve pekiştiriyor.
- Yoksulluk, başlık parası ile zenginlik elde etme; düşük eğitim seviyesi ve ailelerin kız çocuklarını evlilikle koruma altına alma düşüncesi etkili oluyor.
- Ebeveynlerin ve çocukların eğitim düzeyi düştükçe erken yaşta evliliklerin oranı artıyor.

Kaynak: Yüksel Kaptanoğlu, İ. ve Ergöçmen, B. A. (2015). Erken Yaşlardaki Evlilikler ve Gebelikler. Sempozyum Sunumu. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) Erken Yaşta Evlilikleri Araştırma Alt Komisyonu'na göre çocuk yaşta evliliğin çeşitli sebepleri bulunuyor... Ekonomik yetersizlik, geleneksel ve dini inançlar, eğitimsizlik, aile içi şiddet, mülkiyet unsuru ve toplum baskısı gibi sebepler bunların başında yer alıyor. (TBMM, 2010)

ÇYEZE'ye yol açan hem uluslararası hem de ulusal nedenler dikkate alındığında evlendirilme olasılığı daha yüksek olan kız çocuklarının durumu

- Eğitim düzeyleri düşük.
- Babaları okuryazar değil.
- Kırsal alanda yaşıyorlar.
- Refah düzeyi en düşük olan hanelerde yaşıyorlar.
- Evliliğinin kuruluşunda geleneksel faktörler ön planda.
- Savaş ya da zorunlu göç mağdurlar.

Kaynak: Yüksel Kaptanoğlu, İ. ve Ergöçmen, B. A. (2015). Erken Yaşlardaki Evlilikler ve Gebelikler. Sempozyum Sunumu. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

ÇOCUK YAŞTA, ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLERİN YARATTIĞI SORUNLAR

Uluslararası ve ulusal literatür incelendiğinde ÇYEZE'ye maruz bırakılan kız çocukların ortak özellikleri

- Eğitimlerini yarıda bırakıyorlar.
- Toplumsal hayatın her alanına katılımları azalıyor.
- Daha fazla sosyal baskı ve şiddete maruz kalıyorlar.
- Bedenlerinin kontrolü kendi denetimlerinde olamıyor.
- Sağlık açısından çok önemli sorunlar yaşıyorlar.

Kaynak: Yüksel Kaptanoğlu, İ. ve Ergöçmen, B. A. (2015).
Erken Yaşlardaki Evlilikler ve Gebelikler. Sempozyum
Sunumu. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

ÇYEZE, öncelikle bireyler, daha sonra da toplum üzerinde trajik sonuçlara yol açıyor. Bu sonuçlar sağlıktan eğitime, toplumsal hayattan intiharlara kadar birçok alanda ve şekilde gerçekleşiyor. Önce bireysel sonuçlar olarak ortaya çıkan gelişmeler zamanla toplumsal bir niteliğe bürünerek geliyor (Aktepe ve Atay, 2017). Dolayısıyla bu yaş aralığında evlendirilen çocuklarda, evlilik sonrasında arkadaşlarından kopma, özgüven eksikliği, toplumsal faaliyetlere katılımdan uzaklaşma gibi durumlar ortaya çıkıyor. Ayrıca

ruhsal ve bedensel gelişimin tamamlanmamış olması, çocuklarda çeşitli hastalıklara ve psikolojik rahatsızlıklara yol açabiliyor (TBMM, 2010). Erken evlilikler kız çocukların eğitim hayatlarının yarıda kesilmesine neden oluyor ve kadına yönelik fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddeti de artırıyor (Flying News, 2012).

ÇYEZE'nin pek çok açıdan olumsuz sonuçlar yaratmasının ve hayat boyu süren etkilerinin olmasının en temel nedeni, bu dönemin ergenlik dönemine denk gelmesidir. Ergenlik dönemi; fiziksel, psikolojik, biyokimyasal ve sosyal yönden hızlı büyüme, gelişme ve olgunlaşma süreçleriyle çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemidir. İnsan yaşamında ikinci büyüme ve gelişme dönemi olan bu dönemde sorunlar yaşanabilirken, ergen zaman zaman bu kadar hızlı bir değişime uyum sağlayamıyor. Bu dönemde ergen, bir yandan fiziksel değişimler, büyüme ve gelişme sorunları ve cinsel kimlik edinme ile boğuşurken bir taraftan da psikososyal gelişim ile ilgili sorunlarla karşılaşılıyor (Aktepe ve Atay, 2017). Ergenlik, kimi zaman küçük yetişkinlik olarak algılanıyor ve ergenliğe geçişle birlikte meydana gelen fiziksel değişimler çocuğun evliliğe hazır olduğu şeklinde yorumlanıyor. Evlilik, yaşamın en kritik dönemlerinden biri olan ergenlikte çocukların fiziksel, ruhsal, cinsel ve sosyal gelişimini sekteye uğrattırıyor (UNFPA, 2020).

Ergenlik dönemindeki birey evlenme, aile kurma ve çocuk sahibi olma konusunda fiziksel ve psikososyal olgunluğa ulaşmamıştır. Psikososyal açıdan olgun kişi, bireysel bir kimlik ve bütünleşmiş bir kişilik sahibidir.

Kendi yaşam düzeyi için gerekli gelişim görevlerini başarır, şimdiki zamanla ve gelecekle başa çıkmak için gerekli yetenek ve becerileri kazanmıştır. Bu açıdan erken yaşta evlenen bireylerin yaşadıklarını doğru bir biçimde anlamlandırmaları oldukça zor oluyor (İçağasıoğlu Çoban'dan aktaran Aktepe ve Atay, 2017).

Şekil 1: Neden-Sonuç İlişki Döngüsü

Çocuk yaşta evlilikler ve okul terki arasındaki ilişki karmaşık olmakla birlikte, bugüne kadar Türkiye’de yapılan nitel çalışmalar, evlendirilen kız çocuklarının, ev işlerinin yükü nedeniyle eğitimlerine devam etmelerinin çok zor

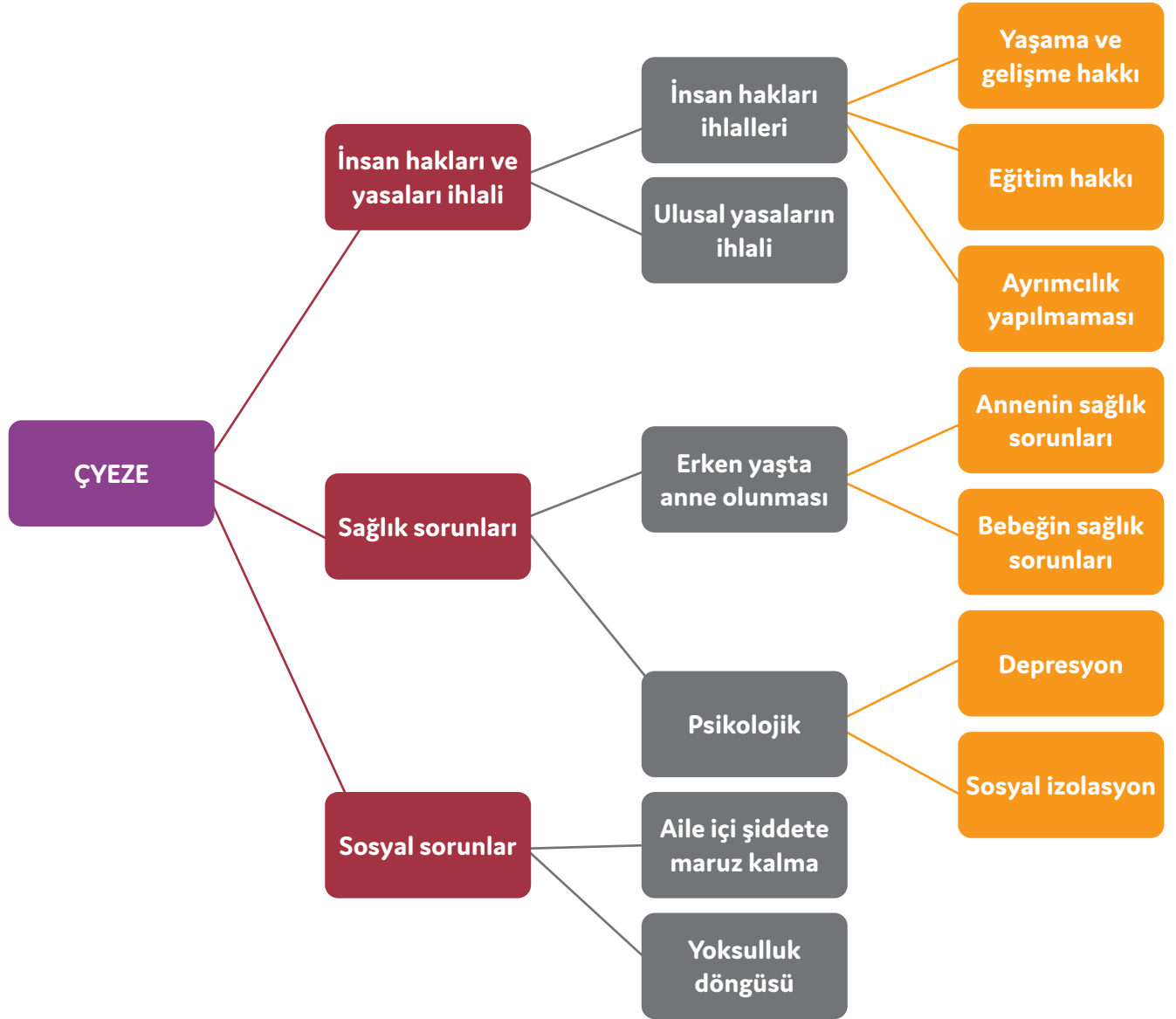
olduğunu gösteriyor. Evlilikle birlikte hareket özgürlüğünün kısıtlanması, hamilelik ve çocuk sahibi olma, evle ilgili sorumluluklar ve bazı ülkelerde evli/hamile/çocuklu kız çocukların okula/işe devamı önünde yasal engellerin bulunması çocukları eğitim hayatından koparıyor. Eğitim ve istihdamdan kopuş kız çocuklarının sosyal ağlara ve destek hizmetlerine erişimini engelliyor ve bir yoksulluk döngüsü içine girmesine neden oluyor (UNFPA, 2020).

ÇYEZE; çocuklara yönelik cinsel, fiziksel, ekonomik pek çok istismar biçimini barındırıyor ve çocuklar üzerinde ruhsal ve bedensel tahribat yaratıyor. Yapılan çalışmalar erken yaşta evlenen kadınların diğer yaş gruplarındaki kadınlara oranla evliliklerinde fiziksel şiddete daha fazla maruz kaldıklarını ortaya koyuyor. 2014 yılında gerçekleştirilen “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması” bulguları kadınların evlenme yaşı ile eşlerinden gördükleri şiddet düzeyi arasında bir ilişkinin olduğuna işaret ediyor. **Araştırmanın bulgularına göre yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddet yaşama oranı, 18 yaş öncesi evlenen kadınlar arasında %48 iken, 18 yaşından sonra evlenen kadınlar arasında %31 düzeyinde. Cinsel şiddette maruz kalmada evlilik yaşına göre daha belirgin bir farklılaşma söz konusu. Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması sonuçlarına göre (2014) 18 yaş öncesi evlenen kadınların cinsel şiddete maruz kalma oranı (%19), 18 yaş sonrası evlenen kadınların (%10) yaklaşık iki katı (ASPB ve HÜNEE, 2014).**

Çocuk yaşta evlendirilen kadınlar toplumsal yaşama katılım önünde pek çok engelle karşılaşılıyor. Çocukların eğitim hayatından kopması meslek edinmelerini zorlaştırıyor, çalışma hayatına katılımlarını azaltıyor. Kendilerine ait geliri olamadığı için diğer insanlara bağımlılıkları artıyor. Tüm bu olumsuzluklar, sadece genç kızları ve kadınları değil, onların çocuklarını da etkiliyor (UNFPA, 2020).

Şekil 2: ÇYEZE ve Sonuçları

ÇYEZE'nin sonuçları şöyle özetlenebilir:

ÇYEZE insan hakları ve yasaların ihlalidir.

Çocukluk çağındaki evlilikler insan hakları ihlalinin bir türüdür ve özellikle kız çocuklarında görülen cinsel istismarın en sık görülen biçimidir.

Çocuk açısından:

- İnsan hakları ihlalidir.
- Çocuk hakları ihlalidir.
- Kadın hakları ihlalidir.
- Çocuk olma ve çocukluğu yaşama hakkı ihlalidir.
- Çocukluğun, ergenliğin ve kişisel özgürlüklerin yok sayılmasıdır.

Sosyal sorunlara yol açar:

- Eğitim yoksunluğu ve okuldan ayrılma
- İşsizlik, birisine bağımlı olma, yoksullaşma
- Aile içi ve dışı şiddete maruz kalma
- Ayrılma, boşanma sıklığının artması
- Fiziksel, cinsel, ruhsal, sosyal ve ekonomik şiddete maruz kalma
- Sosyal ve duygusal destekten yoksunluk
- Yalnız ebeveynler ve çocukların artması
- Rol model eksiklikleri
- Eğitim hakkını ve olanağını kullanamayan anneler ve çocukların fazlalaşması
- Cinsiyet eşitsizliği

Sağlık sorunlarına yol açar:

- Bilişsel ve psikolojik olarak birlikte yaşama, evliliğe ve çocuk doğurmaya hazır olmama
- İstenmeyen, erken ya da sık aralıklı gebelik ile karşı karşıya kalma
- Güvenli olmayan düşüklere maruz kalma
- Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlarla yaşama riskinin artması
- Genital kanser riskinin artması
- Uzun süreçte idrar/dışkı kaçırmayla sonlanan kronik komplikasyonlar
- Doğum esnasında ölüm riskinin yüksekliği
- Düşük, düşük doğum ağırlıklı bebek riski
- Ruh sağlığına olumsuz etkiler

Bu sorunların birçoğu kısa, orta ve uzun vadeli olarak ortaya çıkıyor. Hatta orta ve uzun vadede meydana gelen olumsuz sağlık sonuçları ve getirdiği sağlık yüklerinin ÇYEZE ile ilişkisi unutulabiliyor, göz ardı edilebiliyor ya da yok sayılabiliyor.

ÇOCUK YAŞTA, ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLERİN SAĞLIK RİSKLERİ VE SONUÇLARI

UNFPA Dünya Nüfusunun Durumu 2020 Raporu'na göre dünya genelinde her beş çocuktan biri evli (UNFPA, 2020a). Günümüzde 650 milyon kız çocuğunun ve 118 milyon erkek çocuğunun 18 yaşından önce evlendiği tahmin ediliyor. Her yıl 12 milyon kız çocuğu 18 yaşına basmadan evlendiriliyor. Bugün, 18 yaşından önce evlenen her 10 çocuktan dokuzu ise kız çocuğu.

Çocuk yaşta evlilikler ile çocuk yaşta gebelikler, düşükler ve doğumlar arasında güçlü bir ilişki bulunuyor. Her yıl, doğumların %11'i 15-19 yaş aralığındaki kız çocukları tarafından gerçekleştiriliyor ve her yıl 50 bin kız çocuğu gebelik nedeni ile hayatını kaybediyor. UNFPA'nın rakamlarına göre her yıl gelişmekte olan ülkelerde 18 yaşın altında 7,3 milyon doğum meydana geliyor ve bu doğumların 2 milyonu 15 yaşın altındaki kız çocukları tarafından gerçekleştiriliyor (UNFPA, 2013). Ergenler arasındaki doğumların yaklaşık %95'i gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşiyor ve bu ülkelerde, 15-19 yaş arası ergenler tarafından gerçekleştirilen doğumların yaklaşık %90'ı evlilik birlikteliği içinde meydana geliyor (WHO, 2008).

Adölesan gebeliklerin sebep olduğu sağlık sorunlarının başında, anne, yenidoğan ve bebek ölümleri geliyor. **Dünya çapında 15-19 yaş arasındaki kız çocuklarının başlıca**

ölüm sebebini gebelik ve doğuma bağlı komplikasyonlar oluşturuyor (WHO, 2018). 15-19 yaş aralığında meydana gelen anne ölümleri, tüm anne ölümlerinin⁶ %14'üne tekabül ediyor (WHO'dan aktaran UNICEF, 2012). 15 yaşın altındaki kız çocuklarının ölüm riski 20 yaşın üzerindekiilere oranla beş kat daha fazlayken yeni doğan ölümleri de çok genç yaştaki annelerin bebeklerinde iki kat daha fazla görülüyor (UNICEF'ten aktaran IPPF, 2006). Adölesan annelerde ölü doğum ve yeni doğan ölümü görülme riskinin, 20-29 yaş arasındaki annelere göre %50 daha fazla olduğu ifade ediliyor (WHO'dan aktaran UNFPA, 2013). Ayrıca düşük doğum ağırlığı adölesan annelerin gerçekleştirdiği doğumlarda daha sık görülüyor (UNICEF, 2001).

Çocuk yaşta gebelik yaşayan kadınlar, ciddi genel sağlık, cinsel sağlık ve üreme sağlığı sorunlarıyla karşılaşılıyor. Çocuk yaşta evlilikler kız çocuklarının yaşam süresini kısaltırken, onları yaşam boyu sağlık sorunları ile başbaşa bırakarak sağlıklı yaşam kalitelerini de belirgin bir şekilde azaltıyor. Bu sorunlar arasında önlenebilir ölümler, kronik hastalıklar ve engellilik de yer alıyor. Çocuk yaşta evlilikler ve erken gebelikler sonucu, başta anne ve bebek ölümleri olmak üzere, düşük, erken doğum, zor doğum, gebelik döneminde bebekte büyüme geriliği, düşük doğum ağırlığı, ağır kanamalar, yırtıklar, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara

⁶ WHO'nun tanımına göre anne ölümü, gebeliğin herhangi bir döneminde ve doğumdan (veya gebeliğin bitiminden) sonraki 42 gün içerisinde gebeliğe bağlı nedenlerle meydana gelen ölümlerdir (WHO, 2006).

daha fazla maruz kalma ve doğum sonrası sorunlar gibi pek çok olumsuz sağlık sonuçları ve riskleri oluşabiliyor.

Özpuat (2017) çocuk yaşta evliliklerin kadın sağlığının bozulmasını artıran önemli bir faktör olduğuna değiniyor ve çoğunun doğum öncesi ve doğum sonrası bakıma ulaşamadığını, cinsellik ve gebelik hakkında yeterli bilgi alamadığını, gebelerde; anemi, erken doğum, intrauterin gelişme geriliği⁷, erken membran rüptürü⁸, düşük doğum ağırlıklı bebek, preeklampsi⁹, postpartum endometrit¹⁰, sezaryen doğum, üriner sistem enfeksiyonu gibi birçok komplikasyon görülebildiğini, anne ve bebek ölümleriyle daha sık karşılaşıldığını belirtiyor.

Ergenlik (adölesan) dönemindeki çocukların leğen kemiği (pelvis) gelişimi devam ettiğinden, adölesan pelvis boyutu, yetişkin pelvis boyutlarına ulaşamamış oluyor. Bu yaş grubunun gebeliklerinde bu nedenle zor doğumlar meydana geliyor. Bunun sonucunda oluşan hastalıklardan biri de "obstetrik fistül"¹¹dür. Yapılan derinlemesine görüşmede Prof. Dr. Ayşen Bulut, obstetrik fistül nedeni ile mağdurların gündelik ve sosyal yaşamlarının etkilendiğini ve zaten var olan sosyal izolasyon olgusunun arttığını vurguluyor.

Sefalopelvik uygunsuzluk (doğum sırasında başın doğum kanalı ile uyumsuzluğu), uzamış doğum eylemi, zor doğum, gebelik döneminde büyüme geriliği, gebeliğe bağlı hipertansiyon, preeklampsi, anemi, obstetrik fistüller ve yırtıklar, erken doğumlar, doğum sırası ve sonrası kanama, düşüklükler, ölü doğumlar, kısırılık ve enfeksiyon gibi durumlar, adölesan gebeliklerde sıkça görülebilecek komplikasyonlardır (Yakıt ve Coşkun, 2014).

ÇYEZE, toplumun kalkınmasında en büyük hedefler olan yoksulluğun azaltılması, eğitimin yaygınlaştırılması, cinsiyet eşitliğinin sağlanması, çocuk yaşamlarının korunması ve sağlığın geliştirilmesinde bir engel olarak karşımıza çıkıyor (Boran ve diğ., 2013).

- 7 **Intrauterin gelişme geriliği:** Anne rahmindeki bebeğin genel gelişme kapasitesinin altında gelişmesidir. Bebeğin gebelik boyunca ultrason ile tespit edilen büyüklüğünün son adet tarihine göre %10 altında olmasıdır.
- 8 **Erken membran rüptürü:** Gebelikte suyun erken gelmesidir. Doğum ağrıları başlamadan önce amnion zarının yırtılıp suların gelmesi ya da 37'nci haftadan önce doğum ağrıları olmaksızın zarın yırtılmasıdır.
- 9 **Preeklampsi:** Genellikle gebeliğin 20'nci haftasından sonra ortaya çıkan ve doğumdan sonra da birinci haftaya kadar devam edebilen idrarda protein atımı ve ödem ile birlikte görülen tansiyon yükselmesidir.
- 10 **Postpartum endometrit:** Doğum sonrasında görülebilen rahim içi enfeksiyonu ya da iltihabıdır.
- 11 **Obstetrik fistül:** Genital organlar ile idrar ve bağırsak kanalı arasında, olmaması gereken tüm açıklıkları tanımlayan terimdir. İdrar ya da dışkının vajinaya sızmasına neden olabilir.

TABLO 2: ÇOCUK YAŞTA, ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLERİN SAĞLIK SONUÇLARI

TIBBİ	PSİKOSOSYAL
Vücut ağırlığı artışının yetersizliği	Öğretim kurumlarına devam edememe
Şişmanlık, vücut ağırlığında artış	Sosyal aktivitelerde sınırlılık
Preeklampsi	İş fırsatlarının kaybı
Kansızlık	Yoksulluk
Fistüller	Boşanma ve ayrılma
Kemik dokusu kaybı ya da zayıflaması	Şiddete maruz kalma
Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar	Sosyal izolasyon
Baş pelvis uyumsuzluğu	Stres/depresyon
Ağır kanamalar	Madde kullanımı
Doğum sonrası sorunlar	Genel iyilik halinde bozulma
Sık gebelik	Öz bakımının azalması
Anne ölümleri	Sağlık ve öz bakım harcamalarının artması
Yeni doğan ölümleri, düşük doğum ağırlığı	
Kanserler	

Kaynak: TBMM Erken yaşta evlilikler hakkında komisyon raporu (2010)

Erken yaşta evlenen kadınlar, daha sonraki dönemlerinde cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara ve bunların uzun erimli etkilerine daha fazla maruz kalıyorlar. Bunun yanı sıra erken evlilik, erken yaşta başlayan ve uzun süren doğurganlık sürecini de beraberinde getiriyor ve çok sayıda doğumun neden olduğu sağlık sorunları bu grupta daha fazla görülüyor (Karakaya'dan aktaran Yakıt ve Coşkun, 2014). Dünya Bankası'nın 15 ülkede erken yaşta

evlenen kadınlar üzerine yaptığı çalışmaya göre, 18 yaşında veya daha sonra yapılan evliliklere kıyasla, 13 yaşında evlenen bir kız çocuğu hayatı boyunca ortalama %26 daha fazla çocuk sahibi oluyor. Evlilik yaşı 17 olsa dahi bu oran yalnızca %17'ye düşüyor (Wodon ve diğ.'den aktaran UNFPA, 2020a).

**Çocuk
Yaşta, Erken ve Zorla
Evlilikler Sağlık Sorunları**

Ruhsal/psikolojik sağlık

- İlk gece korkusu
- Evlilik, annelik, çocuk bakım yükü
- Psikolojik travma, çöküntü
  - Depresyon
  - İntihar riski
- Cinsel dürtülerin azalması/yok olması

Çocuk yaşta evlendirilen kız çocukların cinsel ilişkiyi reddetme güçleri yetişkinlere göre sınırlıdır. Erken yaşta cinsel ilişkiye başlanması ise istenmeyen ve plan dışı gebelik, cinsel yolla bulaşıcı enfeksiyonlara maruz kalma vb. sonuçlara yol açıyor. Bu çocukların ve ailelerinin eğitim düzeylerinin düşük olduğu, sağlık hizmetlerine yeterince ulaşamadıkları, dolayısıyla gebelikten korunma yöntemleri ve aile planlaması hakkında bilinçli olmadıkları, bu nedenle plansız ve istenmeyen gebeliklerin sık yaşandığı düşünülüyor (Soylu ve Ayaz, 2013). İstenmeyen gebeliklerle henüz kendisi çocuk olan bireyin annelik sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalması birçok problem yaşamasına neden olabiliyor. Fiziksel gelişimini henüz tamamlamamış kız çocuklarının hamilelikleri, kalıcı sağlık sorunlarına ve psikolojik sorunlara yol açabilmekle birlikte, anne-çocuk ölümü riskini de artırıyor (Aydemir, 2011; Malatyalı, 2014).

Çocuk yaşta evlilik yapan kadınların cinsellikle ilgili yeterli düzeyde bilgiye sahip olmadıkları, evleneceği kişiyi belirlemede yeterince özgür olmadıkları, cinsel açıdan tam gelişmeden ilk cinsel birlikteliklerini yaşamaları göz önüne alındığında cinsel yaşantılarının sorunlu olması beklenebilecek bir durum. Yapılan çalışmalarda ilk cinsel deneyimin erken yaşlarda olmasının cinsel yaşamı yaşam boyu olumsuz etkilediği tespit edilmiş durumda. Özellikle yaşça büyük erkeklerle evlenen kız çocuklarında cinsel sorunların yaşanabileceği belirtiliyor (Güneş ve diğ.'den aktaran Aktepe ve Atay, 2017). Erulkar'ın (2013) yaptığı çalışmada çocuk yaşta evlenen kadınların cinsel ilişki yaşama isteklerinin diğer yaş grubundaki kadınlara göre belirgin olarak daha düşük olduğu görülüyor (aktaran Aktepe ve Atay, 2017).

Türkiye'de gerçekleştirilen bir çalışmaya göre, çocuk yaşta evlendirilmiş olan kız çocuklarının evliliğin ilk gecesi cinsel ilişkiye zorlanma oranının, kontrol grubuna göre üç kat fazla olması da cinsel yaşantının sorunlu olmasını destekler nitelikte (Güneş ve diğ., 2016). Ayrıca, cinsel gelişiminin tamamlanmaması ruhsal olarak anksiyete (kaygı bozukluğu), korku, heyecan, umutsuzluk ve stres gibi duyu durum bozukluklarına da neden oluyor. Aileler çoğu kez kız çocuklarını ve genç kadınları fiziksel ve cinsel risklerden korumak için çocuk yaşta evliliğe yönelse de, onları HIV ve diğer cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlardan koruma konusunda genellikle başarısız oluyorlar (UNICEF, 2011).

ÇYEZE'nin toplum sağlığını olumsuz etkilediği; toplumsal cinsiyet eşitsizliği, düşük eğitim düzeyi ve yoksulluğa yol açarak genel toplum sağlığını bozduğu da görülüyor (Zengin ve diğ., 2018). ÇYEZE, çocukları ailelerinden ve arkadaşlarından ayırıyor, aile içi şiddete maruz bırakıyor; onların gelişimini, eğitimlerini, sosyal ve mesleki alanlardaki fırsatları tehlikeye atıyor. Erken yaşta yapılan evlilikler depresyon ve intiharın yanı sıra psikolojik sorunlara da yol açabiliyor (Aktepe ve Atay,

2017). Çocuk yaşta evlilikler bireyin psikolojik ve bedensel gelişimini etkileyen, eğitimlerini aksatan, mesleki ve sosyal işlevselliği bozan önemli bir travmatik faktör olarak değerlendiriliyor (Güneş ve diğ., 2016).

ÇYEZE'ye maruz kalmış çocuklar sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerine erişimde de güçlükler yaşıyor. Gebe izlemi ve doğum hizmetlerinden yararlanamamanın bir başka boyutu ise yaşı evlilik için yasal sınırın altında olan resmi nikâhsız çocukların sağlık hizmet sunucular tarafından bildirilmesi zorunluluğu. Ceza alma ihtimali beliren eş ve aile bireylerinin çocukların sağlık hizmeti almalarını engelledikleri görülüyor. Bunun yanı sıra eğitim yetersizliği, Türkçe bilmeme sorunu ve kendini ifade etme güçlüğü de doğum öncesi sağlık ve bakım hizmetleri almada güçlük yaratıyor (Yakit ve Coşkun, 2014).

Hemşirelik ve Ebelik Bölümü öğrencileri ile yapılmış bir çalışmada, araştırmaya katılan öğrencilerin erken yaş evliliklerine yönelik bilgileri değerlendiriliyor. Öğrencilerin %93,5'inin 13-18 yaş grubunda yapılan evlilikleri erken yaşta evlilik olarak nitelediği görülüyor. Erken yaş evliliklerinde yaşanan sorunlar sorgulandığında ise öğrencilerin %80,4'ü bu durumun aile içi sorunlara, %79,4'ü psikolojik sorunlara, %75,9'u sosyal sorunlara ve %50,8'i de sağlık sorunlarına neden olacağını belirtiyor (Yaşar ve diğ., 2018).

Üniversite hemşirelik öğrencileriyle yapılan bir başka çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmış. Çalışmanın sonunda sağlık profesyonellerinin çağdaş rolleri kapsamında çocuk yaşta evliliklerin nedenleri ve sağlık sonuçlarına ilişkin çalışma ve düzenlemelerin geliştirilmesi gerektiğine değiniliyor (Aydın ve Akay, 2017).

12 **Vajinismus:** İlişki sırasında ön sevişmede sorun yaşamayan kadınlarda vajinal cinsel ilişki anında yaşanan istemsiz kasılmalar sonucunda penisin vajina içine girememesi veya son derece ağrılı, zor şekilde girmesi ile ortaya çıkan bir cinsel sağlık sorunudur.

Hekimlerin ÇYEZE'ye ilişkin farkındalık ve tutumlarını araştıran bir başka çalışmada 1.315 hekime uzaktan anket uygulanmış. Çalışmanın sonunda hekimlerin konuya ilişkin farkındalıklarının yüksek olduğu; ancak bu durumun önlenmesi noktasında toplumsal, politik ve hukuki alanda farkındalıklarının yeterli olmadığı bulgusuna ulaşıyor (Duman ve diğ., 2017).

ÇYEZE'nin sağlık riskleri ve olumsuz sağlık sonuçlarına ilişkin çalışmaların bulgularına toplu olarak bakıldığında; fiziksel, ruhsal, cinsel ve sosyal boyutlarıyla birlikte "sağlıksızlık" durumu ürettiği görülüyor. Diğer yandan durumun sağlık riskleri ve olumsuz sonuçları, sağlık çalışanları da dahil olmak üzere, yeterince bilinmiyor ve vurgulanmıyor.

ÇOCUK YAŞTA, ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLER KONUSUNDA YASAL DÜZENLEMELER¹³

Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler konusunda mevzuatı dört alanda incelemek gerekir: Kavramlar, evlenme yaşı, önlemeye ilişkin düzenlemeler ve suç teşkil eden eylemlerin kovuşturulmasına ilişkin düzenlemeler.

KAVRAMLARA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

“Çocuk” 18 yaşını tamamlamamış olan bireydir¹⁴. Ulusal ve uluslararası hukukun çocuk kabul ettiği kişilerin resmi veya gayri resmi evliliklerine **“çocuk yaşta evlilik/çocuk evlilikleri”** denir (ICC, 2019; Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi, 2005). Hukukun çocuk kabul ettiği asgari yaşı tamamlamış olmak da evlilik için yeterlilik anlamına gelmez. Henüz evliliğin getireceği sorumlulukları üstlenebilecek gelişim düzeyinde olmayan

kişilerin evlilikleri de **“erken evlilik”** olarak kabul edilir. BM belgelerinde, “çocuk yaşta evlilik dahil erken evlilikler” demek suretiyle, erken evliliğin çocuk yaşta evlilikten ibaret olmadığına dikkat çekilmektedir. Burada asıl olan evlenecek kişinin 18 yaşından küçük olması veya 18 yaşından büyük olsa dahi fiziksel, duygusal, cinsel ve psikolojik gelişim düzeyi veya kişinin yaşam seçenekleri ile ilgili bilgi eksikliği gibi diğer faktörler sebebiyle evliliğe rıza göstermeye henüz hazır olmamasıdır. Evlilik aktinin, evlenecek kişilerin bu akti yapma konusunda beyan edecekleri **“tam ve serbest iradeleri”** ile kurulması gerekir.¹⁵ Evlenme yaşını belirlerken hukukun korumaya çalıştığı menfaatlardan biri, kişinin hayatını etkileyecek bu kararı kendi iradesi ile verme imkânına sahip olmasını sağlamaktır. TMK’ya göre; kişinin ayırt etme gücüne sahip olmaması¹⁶, aldatılarak¹⁷ veya korkutularak¹⁸ evlenmeye

¹³ Bu bölüm Avukat Seda Akço Bilen tarafından hazırlanmıştır.

¹⁴ BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme m.1; Türk Medeni Kanunu (TMK) m.11

¹⁵ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi m.16/2; BM Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşme m.1; Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşme m.1 ve 2; Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m.23; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m.10; Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi m.16; CEDAW Komitesi Genel Tavsiye Kararları (29 sayılı Tavsiye Kararı) m.21; Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi m.36

¹⁶ TMK m.125 ve 148

¹⁷ TMK m.150

¹⁸ TMK m.151

razı edilmesi, eşin özelliklerine ilişkin olarak yanıtılması¹⁹ gibi iradeyi sakatlayacak hallerin bulunması, evlenmenin iptaline²⁰ sebep olur. İradeyi sakatlayan bu hallere dayalı olarak kurulan, iki kişiden en az birinin evlilik için tam ve özgür rıza göstermediği evlilik ise **“zorla evlilik”** kabul edilir²¹.

EVLENME YAŞINA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

TMK'ya göre, bir kimsenin kendi kararı ile evlenebilmesi için 18 yaşını doldurmuş olması ve ayırt etme gücüne sahip bulunması gereklidir.²² 17 yaşını doldurmuş kişiler veli veya vasilerinin yazılı izni ile evlenebilirler.²³ Veli ya da vasisi olmayanlar ise vesayet makamının (sulh mahkemesi) izni ile evlenebilir.

Olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebebin varlığı halinde 16 yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine hakim (aile mahkemesi hakimi) tarafından izin verilebilir.²⁴ Bunun istisnai bir hal olduğuna ve sıkı koşula bağlanmış olduğuna dikkat etmek gerekir. Bir çocuğun 16 yaşını doldurduğunda evlenmesine hakim tarafından izin verebilmesi için; başvuru çocuk tarafından yapılmış olmalı²⁵, çocuğun ve olanaklar ölçüsünde anne-babasının veya vasisinin görüşü alınmalı²⁶, çocuğun tam ve özgür isteğinin olup olmadığına bakılmalı²⁷, evlilik için olağanüstü hal ve pek önemli bir sebebin²⁸ var olup olmadığı araştırılmalıdır. Ayırt etme gücünün olmaması butlan (hükümsüz sayılma) sebebi olduğu için (Keskin, 2011), tam ve özgür iradenin bulunup bulunmadığı araştırılmadan önce çocuğun bu iradeyi oluşturma kapasitesinin bulunup bulunmadığına da bakmak gerekir. Adli ya da idari kararların alınması sırasında çocuğun yararının²⁹ gözetilmesi, hem Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'den³⁰ hem de TMK'dan³¹ doğan

¹⁹ TMK m.149

²⁰ TMK m.145

²¹ Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Birleşmiş Milletler Ortak Programı (2018). Başlangıç Raporu (Yayımlanmamış Rapor).

²² TMK m.124 ve 125

²³ TMK m.126; Evlendirme Yönetmeliği m.14 ve m.20

²⁴ TMK m.124

²⁵ TMK m.128

²⁶ TMK m. 124

²⁷ TMK m.145, 148, 149, 150, 151

²⁸ TMK m.124

²⁹ Çocuğun Yüksek Yararının Birinci Planda Dikkate Alınmasına Dair Genel Yorum. (2013) No:14: m.3 prg.3 <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/CRC14-R.pdf> (Erişim tarihi 30.03.2020)

³⁰ BM ÇHS m.3

³¹ TMK m.339 ve 346

bir yükümlülüktür. Bu nedenle evlenme izni başvurusu değerlendirilirken, çocuğun yararının da göz önünde bulundurulması gerekir. Çocuğun yararı araştırılırken, evliliğin çocuğun beden ve ruh sağlığına etkisinin değerlendirilmesinin yanında, TMK'ya ve doktrine göre evlilik akdi ile tarafların üstlendikleri yükümlülüklerin³² ve evliliğin kişiyi reşit kılmasından³³ kaynaklanacak risklerin de dikkate alınması gerekir.

Bu düzenlemelere bakıldığında yasanın 2014 yılında CEDAW ve Çocuk Hakları Komitesinin (CRC) ortak hazırladığı Genel Yorum³⁴ ile devletlerden talep ettiği, "evlenme yaşının belirlenmesi ve istisnai hallerin bazı sıkı kurallara bağlanarak düzenlenmesi" koşuluna uygun olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu tür sınırlayıcı düzenlemelere rağmen çocuk yaşta evliliklerin sıklığı, bu konuda evlenme yaşına ilişkin yasal düzenlemelerin daha net olması ihtiyacını ortaya koymaktadır. Çocukların erken yaşta evlendirilmelerinin ve zorla evlendirilmelerini önleme çalışmaları kapsamında evlenme yaşının yasal olarak 18 yapılması, bu alandaki güncel uluslararası metinlerin başlıca önerilerinden biridir.³⁵

ÇOCUK YAŞTA, ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLERİN ÖNLENMESİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER

Çocukların erken veya zorla evlendirilmelerini önlemek için 16 yaşını doldurmuş olan çocuklar ile ilgili evlenme izni talebinin incelenmesinde aranacak koşulların yanında, evlenme izni başvurularında çocuğun tarafsız ve serbest irade oluşturmasına imkan tanımak için kayyum tayin edilmesi, durumun davaya katılma yetkisine sahip olan³⁶ Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bildirilmesi, evlenme izni verilmesi kararına karşı Cumhuriyet savcılarının ve nüfus müdürlerinin kamu yararına bozma yoluna başvurma yetkilerini kullanması gibi önleyici müesseseler de mevcuttur.

Bir çocuğun çocuk yaşta, erken veya zorla evlendirilmesi riskine karşı korunmasına ilişkin işlemler, çocuk koruma hukukunun genel kuralları çerçevesinde yürütülür. Bu durumda, bu riskten haberdar olan herkesin durumu Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bildirme yükümlülüğü³⁷ bulunmaktadır. Herkesin, özellikle de çocukla çalışan kamu görevlilerinin; çocuk yaşta, erken ve zorla evlendirilme riski teşkil edecek halleri bilmesi ve

³² TMK m.188-190

³³ TMK m.11

³⁴ Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi ile Çocuk Hakları Komitesi'nin zararlı uygulamalara ilişkin 31 ve 18 sayılı ortak genel tavsiyeleri/genel yorumları, 6.3 <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/GenelYorum18-harmfulpractices-fv.pdf> (Erişim Tarihi: 27.03.2020)

³⁵ Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi "Zorla Evlilik ve Çocuk Evliliği" R 1468 (2005) [https://rm.coe.int/090000168079eff8;BM İnsan Hakları Komiserliğinin "Erken ve Zorla Evlilik" Raporu](https://rm.coe.int/090000168079eff8;BM İnsan Hakları Komiserliğinin) <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/ForcedMarriage/NGO/GirlsNotBridesSecretariat.pdf>

³⁶ 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun md.20/2 "Bakanlık, gerekli görmesi halinde kadın, çocuk ve aile bireylerine yönelik olarak uygulanan şiddet veya şiddet tehlikesi dolayısıyla açılan idarî, cezaî, hukukî her tür davaya ve çekişmesiz yargıya katılabilir."

³⁷ Sosyal Hizmetler Kanunu (SHK) m.21; Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) m.6; Çocuk Koruma Kanunu'na Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik m.6 ve Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun m.7

bildirim mekanizmasını kullanabilmesi gerekir. Örneğin, evlenme izni talebinin reddedildiği durumlarda çocuk için riskin devam ettiğine dikkat edilmelidir. Bu gibi durumlarda başka bir mahkemeden izin talebinin tekrar edilmesi, resmi nikâh olmadan evlendirme gibi seçeneklere müracaat edildiği biliniyor. Bu nedenle, evlenme izni başvurusu yapıldığında durumun Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bildirilmiş olması önemlidir. İzin talebi reddedilirken de çocuğun korunması ve/veya desteklenmesi için durumun çocuk hakimine ve/veya Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na, talebi inceleyen mahkeme tarafından bildirilmesi gerekir.³⁸

Çocuk yaşta ve erken evlilikler; evlenen çocuğun beden ve ruh sağlığı açısından zarar verici olmasının yanı sıra, anne- çocuk ölümleri gibi yaşam hakkı ihlaline kadar uzanan aynı zamanda da halk sağlığını tehdit eden bir dizi riski içerir. Çocuk yaşta evliliğin, erken evliliğin ve zorla evlendirilmenin önlenmesi devletlerin çocuk koruma alanındaki temel sorumluluklarından biridir.³⁹ Bildirimi alan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nün de riski incelemesi ve tehlikeyi bertaraf edici tedbirin alınmasını sağlaması gerekir. Müdürlük re'sen de harekete geçme yetkisine sahiptir.⁴⁰ Bu kapsamda, TMK, Çocuk Koruma Kanunu ve Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un sunduğu tedbir olanaklarının hepsi teker teker veya birlikte uygulanabilecektir.

SUÇ TEŞKİL EDEN EYLEMLERİN KOVUŞTURULMASINA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

Çocuk yaşta, erken ve zorla evlendirme eylemleri aynı zamanda suç teşkil eder. Eylemin özelliğine göre birden fazla suç tipinden bahsedilebilir. Ancak, bunlardan bir tanesi diğerlerine göre daha fazla öne çıkar: Cinsel suçlar. Çocuk yaşta ve erken evliliklerin bir kısmı akranlar arasında gerçekleşmektedir. Önemli bir kısmında ise taraflardan biri yetişkindir. TCK, failin yaşı bakımından bir ayırım yapmadığı için bu iki durum arasında hukuki açıdan bir farklılık gözetilemiyor. Ancak bu noktada; mağdurun yaşı ve cinsel davranışın gerçekleştirilme biçimine göre suç tipi değişecek olmakla birlikte, davranışın suç olma özelliğinin değişmeyeceğine dikkat edilmesi gerekir.

Evlenilen veya evlendirilen çocuk; 15 yaşını doldurmamış ise veya 15 yaşını doldurmuş olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş ise veya cinsel davranış cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleşmiş ise, eylem "çocuğun cinsel istismarı" suçunu oluşturacaktır.⁴¹ Bu durumda eylemin organ ve sair cisim sokma şeklinde gerçekleşmesi, bu kişinin çocuğun öğretmeni veya bakım gözetimini üstlenen kişi olması gibi durumlar cezanın ağırlaştırıcı sebebi olarak kabul edilecektir.

38 ÇKK m.6 ve 9

39 BM ÇHS m.19

40 SHK m.21

41 SHK m.21

Evlenilen veya evlendirilen çocuk; 15 yaşını doldurmuş ise ve çocuk eylemin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayabilecek durumda değilse ya da eylem cebir, tehdit ve hile ile gerçekleştirilmiş ise reşit olmayanla cinsel ilişki suçu işlenmiş olacaktır.⁴² Eğer fail, çocukla arasında evlenme yasağı olan bir kişi ise veya çocuğu evlat edinecek veya koruyucu ailesi olacak kişi ise eylem şikâyet olmadan soruşturulur. Diğer hallerde bu suçun soruşturulması şikâyete tabiidir. Burada şikâyet hakkı sadece mağdura tanınmıştır.

Çocuğun cinsel istismarı niteliğindeki eylemlerin mağdurun yaşına göre ikiye ayrılarak düzenlenmesi ve reşit olmayanla cinsel ilişki suçunun bazı hallerinin şikâyete tabi olması kafa karışıklığına sebep oluyor. Uygulamada TCK'nın bu düzenlemelerini cinsel ilişkiye rıza yaşı olarak yorumlayanlar olduğu gibi, şikâyete bağlı suçun ihbar edilemeyeceğini savunanlar da vardır. Her iki yorum da hukuken hatalıdır. Öncelikle, eylem anında zor kullanılmamış ve çocuk direnmemiş dahi olsa bu bir rıza olarak yorumlanamayacağı gibi, eylem sonrasında çocuğun şikâyetçi olması halinde suçun soruşturulması ve kovuşturulması gerekecektir. Dolayısıyla burada eylemi hukuka uygun hale getiren bir rıza söz konusu değildir.

Öte yandan, eylemin bazı hallerinin soruşturulması şikâyete tabi olsa bile, bu eylemi öğrenen kişi bir suçu öğrenmektedir. Üçüncü bir kişinin eylemin bütün özelliklerini bilmesi ve hukuka uygunluk değerlendirmesi yapması beklenemez. Dolayısıyla, eylemin şikâyete tabi olup olmadığını bilemeyecek, mağdurun şikâyet konusundaki özgür iradesini tespit edemeyecek olan üçüncü kişiler öğrendikleri her suçu bildirmekle yükümlüdürler. Ancak bildiri alan soruşturma makamları, soruşturma yapıp yapmayacaklarına karar vermeden önce gerek görüyorsa mağdurun şikâyetçi olup olmadığını araştırabilirler.

Son olarak; TCK'nın, suçu bildirmemeyi suç olarak düzenlediğini de dikkate almak gerekir.⁴³

42 ³⁹ TCK m.104

43 ⁴⁰ TCK m.278, 279, 280

TABLO 3: ÇOCUK YAŞTA, ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLERE DAİR ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUAT

ULUSLARARASI BELGELER

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948)

Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşme (1956)

Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşme (1964)

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966)

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (1976)

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (1979)

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989)

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Hakkında Bildiri (1993)

CEDAW Komitesi'nin 21 Sayılı Tavsiye Kararı (1994)

4. Dünya Kadın Konferansı Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu (1995)

Pekin+5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Bildirgesi (2000)

Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) (2011)

Kadının Statüsü Komisyonu'nun Kız Çocukların Zorla Evlendirilmesi Konulu Karar Tasarısı ve Genel Sekretarya Raporu (2017)

TABLO 3: ÇOCUK YAŞTA, ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLERE DAİR ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUAT

ULUSAL BELGELER

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982)

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (2001)

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (2004)

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005)

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (2012)

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983)

YÖNETMELİKLER

Evlendirme Yönetmeliği⁴⁴ (1985)

Çocuk Koruma Kanunu'na Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik (2006)

44 Evlendirme Yönetmeliği, 10 Temmuz 1985 tarihinde yürürlüğe girdi. Yönetmelik metninde 2003 ve 2006 yıllarında birtakım değişiklikler yapıldı. Yönetmelik'in "Evlendirme Şartları ve Ehliyetleri" başlıklı 14'üncü maddesine göre yaş bağlamında kimlerin evlenebileceğine değiniliyor. Buna göre 18 yaşını doldurmuş, mahkemece vesayet altına alınmamış olan erkek ve kadının, başka bir kimsenin rızası veya iznine bağlı olmaksızın; 17 yaşını tamamlayan erkek ve kadının velinin izni, veli yoksa vasi veya vesayet makamının izni ile 16 yaşını dolduran kadın ve erkeklerin ise hakim izni ile evlenebileceği; ayırt etme gücüne sahip olmayanlar ile 15 yaşını dolduran küçüklerin, mahkemece ergin kılınsa dahi evlenemeyeceği hüküm altına alındı.

HİZMET SUNUM PROTOKOLLERİ

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, sağlık hizmet sunucuların anne ve yenidoğan sağlığı açısından standart, güvenli ve nitelikli hizmet sunması amacıyla bilim komisyonları ve ilgili meslek kuruluşlarının katkılarıyla “Doğum Öncesi Bakım Yönetim Rehberi”, “Doğum ve Sezaryen Eylemi Yönetim Rehberi”, “Acil Obstetrik Bakım Yönetim Rehberi” ve “Doğum Sonrası Bakım Yönetim Rehberi” oluşturdu.

Sağlık Bakanlığı (SB) Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan “Aile Sağlığı Hizmetlerinde Kadın ve Üreme Sağlığı İzlem ve Danışmanlığı” protokolünde 15-49 yaş grubundaki kadınların; doğurganlık davranışlarına yönelik bilgi sağlamak, gebeliği erken dönemde saptamak, gebeliği önleyici yöntem kullanımları hakkında bilgi almak, kadın sağlığı ile ilgili konularda muayene ve danışmanlık yapmak, kişilerin farkındalığını artırarak erken dönemde hizmet almaya yönelmelerini sağlamak ve sağlığa yönelik riskleri erken dönemde tespit ederek tedavisini gerçekleştirmek amacıyla altı ay aralıklarla yılda iki kez izlemlerinin yapılması öngörülmüştür.

Aile Sağlığı Merkezleri’nde 15-49 yaş kadın izlemlerinin düzenli yapılması, kayıtlı nüfustaki evli olmayan ve evli ergenlerin tespiti ve izlemi için gereklidir. Bu ergen grubuna sağlıklı yaşam, beslenme, vücut gelişimi ve cinsel sağlık ve üreme sağlığı konularında danışmanlık ve hizmet sunumu da önemlidir. Sağlık Bakanlığı’nın Bebek, Çocuk, Ergen İzlem Protokolleri (2018) (Bkz. Ek 3) ile birinci basamak sağlık kurumlarında ergene yönelik verilecek hizmetler belirlendi. Ayrıca, “Gebe-Bebek-Çocuk Psikososyal İzleme Formu” riskli durumların saptanması için önem taşıyor.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

UNFPA Ülke Programı; (1) Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı, (2) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlenmesi, (3) Nüfus Dinamikleri, (4) İnsani Yardım bileşenleri ile hükümetlerin, özellikle kırılgan gruplar için üreme sağlığı ve hakları ile cinsiyet eşitsizliğini azaltmaya yönelik çabalarını destekleyen savunuculuk ve politika diyaloguna odaklanıyor. Program, evrensel, kapsayıcı, insan hakları temelli, bütüncül ve eşitlik ilkelerine bağlı, dönüştürücü bir kalkınma gündemi üzerinde çalışıyor. Program, çalışmalarını daha etkin kılabilmek, stratejilerini oluşturabilmek, savunuculuk, politika diyalogu/tavsiyesi ve politika geliştirebilmek için bilimsel yöntemlerle derlenmiş verilere gereksinim duyuyor.

ÇYEZE'nin nedenlerine ve olası olumsuz sonuçlarına ilişkin kapsamlı bir literatürün olduğu söylenebilir. Bu veriler dikkate alındığında, bölgesel, kır-kent, etnik, toplumsal sınıf, değer ve inanç değişkenlerine göre risklerin dağılımının farklılaştığı görülüyor. Bu noktada ulusal düzeyde yürürlükte olan yasal düzenlemelerin, konuya ilişkin sosyal politika uygulamalarının, toplumsal duyarlılığın pratik düzeyde deneyimleri etkilediği gözleniyor. Tüm hususlar dikkate alındığında bu çalışma, öncelikle ÇYEZE'nin sağlık sonuçlarına odaklanıyor.

Çalışma, öncelikle ÇYEZE'nin kısa, orta ve uzun vadeli sağlık riskleri ve sonuçlarını ele alıyor. Bu odak kapsamında sağlık hizmet sunumu ve bu hizmetleri sunan hizmet sunucuların konuya ilişkin bakış açıları, bu tür vakalarla karşılaşma durumları, karşılaşma durumlarında neler yapabildikleri/yapamadıkları ve konuya ilişkin nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusundaki düşünceleri, deneyimleri ve önerileri derlendi. Bu çerçevede sadece sağlık çalışanları değil, sağlık çalışanları dışında konuya maruz kalan, konuya ilişkin savunuculuk yapan, sonuçların çeşitli biçimde parçası olabilecek paydaşların da görüşlerinin, deneyimlerinin ve önerilerinin anlaşılması önemli

görülmeye çalışmaya dahil edildi. Çocuk yaşta gerçekleşmiş evliliklerin bildirimlerinden sorumlu kuruluşlarda ve aynı kurum içerisinde iş akışı ve sevk yöntemleri sırasında yaşanan sorunlar, müdahale mekanizmalarındaki tıkanıklıklar, boşluklar ve sistemdeki aksaklıkları düzenlemeye yönelik müdahale önerileri de incelendi. Ayrıca araştırma illerinde ÇYEZE'yi önlemeye yönelik eylem planının olup olmadığı; olması halinde bu eylem planının sağlık bileşeninin olup olmadığı; var ise işbirliğinin içeriği, yok ise nedenleri de çalışma kapsamında önemli görülerek bu konulara dair veri toplandı.

Bu çalışma; ÇYEZE'nin hem nedenlerinin hem de olası tüm sonuçlarının toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile yakından ilgili olduğunu kabul ediyor. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitsizliği çalışmanın doküman inceleme aşamasından başlayarak önemli bir parametre olarak yer aldı, tüm görüşmelerde ve rapor yazım sürecinde değerlendirmelere yön verdi.

Bu temel amaçlar çerçevesinde çalışma, 10 ilde sürdürüldü. Niteliksel olan bu çalışma, temsil etme iddiası taşıyor. Diğer yandan bölgesel özellikler, farklı grupların önceliği, farklı sivil toplum oluşumları ve farklı akademik uzmanlık çalışmalarını görebilmek ve olması halinde tüm bu farklılıkları içerici olabilecek bir kapsayıcılığın da önemli olacağından hareket edildi.

ARAŞTIRMA METODU

Çalışmanın amacı ve kapsamında tespit edilen ve gerek duyulan verilerin nitel veriler olduğu görülüyor. Sağlık hizmet sunumunda yer alan hizmet sunucular, ÇYEZE'nin sağlık sonuçları ile yasal, farkındalık yaratıcı, güvenlik boyutlarında yer alan diğer profesyonellerin görüş, deneyim ve önerilerinin anlaşılabilmesi, deneyimlerinin ve yaşadıkları güçlüklerin bu araştırmaya entegre edilebilmesi, niteliksel araştırma yöntemi ile mümkün oldu. Zira, niteliksel araştırma bireyler, süreçler ve olgular hakkında; deneyimlerin, davranışların, faaliyetlerin tanımlandığı; niyetlerin, isteklerin, değerlerin, fikirlerin içinde yer aldığı; duyguların, hislerin yansıtılabildiği; bilgilerin, inançların, kanaatlerin ayrıntılı bir şekilde aktarılabilirdiği bir araştırma yöntemidir. Bireyin içinde yer aldığı koşullara, sosyal olguların bağlamsal özelliklerine, tarihsel, sosyal, mekânsal varoluşlara ve simgesel anlam dünyasına duyarlı, esnek bir yöntem anlayışı ve doğrudan alıntılarla oluşturulan nitel veriler, araştırmacının kendi sözcüklerinden çok araştırılanın ifadesindeki asıl anlamı kavrayabilme olanağı sunar (Kümbetoğlu'ndan aktaran Çelik ve Yüce Tar, 2016). Bu olanaklardan yararlanabilmek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanıldı.

Çalışmada, nitel araştırma yönteminin yaygın şekilde kullanılan "yarı yapılandırılmış görüşme", "derinlemesine görüşme" ve "odak grup tartışmaları" teknikleri kullanıldı. Yarı yapılandırılmış ve derinlemesine görüşmeler, esnek görüşme türleridir. Bu tekniklerin kullanılması ile görüşmenin akışına bağlı olarak, araştırmacı sorduğu yan ve alt sorular ile kişinin yanıtlarını açmasını ve ayrıntılandırmasını sağlayabilir ve görüşmenin akışını etkileyebilir. Bununla birlikte, araştırma tasarımının kapsamında, araştırmacının sormak istediği soruları içeren görüşme formunu önceden hazırlaması gerekir. Odak

grup tekniğinde ise birden çok kişiyle aynı anda görüşme yapıldığı için görüşmenin derinleşebilme şansı daha fazladır. Kişi sayısı arttığından süreç doğal olarak daha dinamik ve interaktif olur. Münferit olarak ulaşılamayacak veriler, grup etkileşimi kullanılarak ulaşılabilir hale gelir (Kümbetoğlu, 2005).

Bu kapsamda araştırmanın saha illeri ve bölgeleri Tablo 4'te görülebilir.

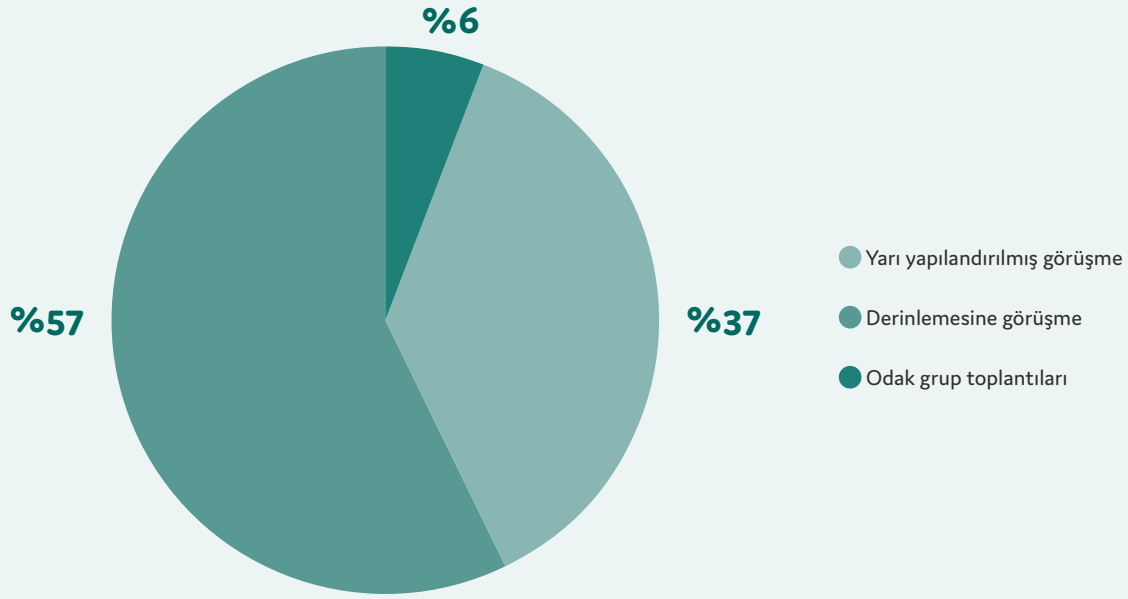
TABLO 4: ARAŞTIRMANIN SAHA İLLERİ

ÇALIŞMA İLLERİ	COĞRAFİ TEMSİL
Ankara 7 Niğde 9 Konya 5	İç Anadolu Bölgesi 21
İstanbul 5 Bursa 5	Marmara Bölgesi 10
İzmir 19	Ege Bölgesi 19
Samsun 6	Karadeniz Bölgesi 6
Mersin 12 Hatay 6	Akdeniz Bölgesi 18
Şanlıurfa 9	Güneydoğu Anadolu Bölgesi 9
Toplam	83

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen 83 görüşmenin nitel yöntem tekniklerine göre dağılımı Grafik 2'de görülebilir.

Grafik 2: Görüşmelerin Nitel Yöntem Tekniklerine Göre Dağılımı

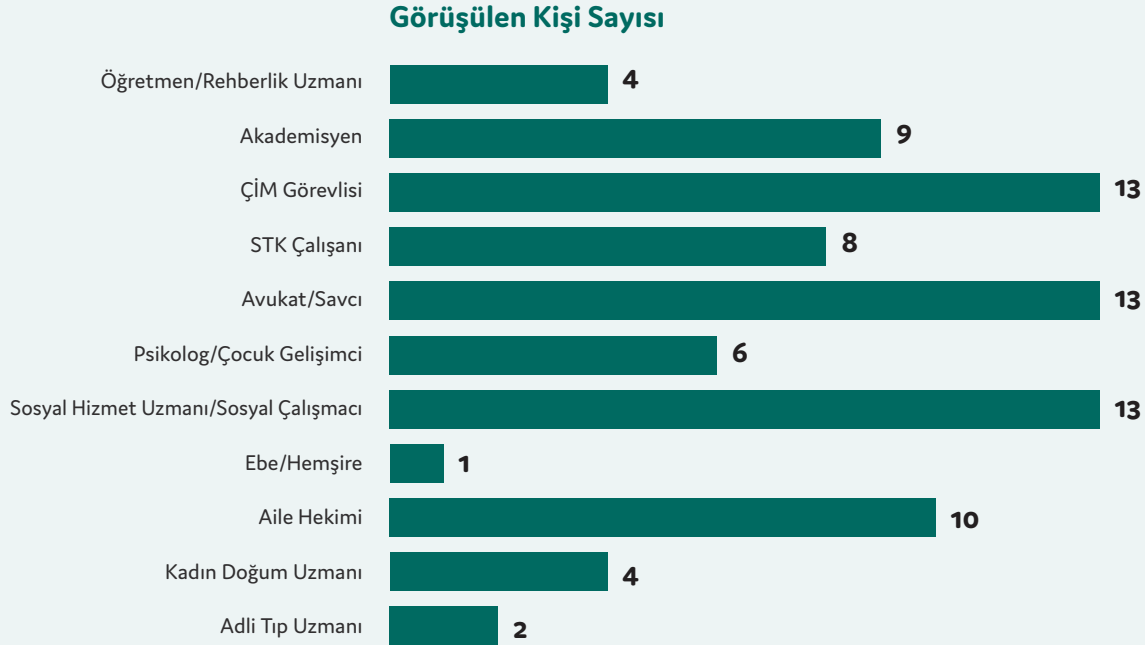

Ankara, Mersin, İzmir, Samsun illerinde dört odak grup toplantısı yapıldı. Her toplantıda beş katılımcı yer alırken

toplam 20 katılımcıyla görüşüldü. Görüşülen kişilerin mesleklerine göre dağılımı Grafik 3'te görülebilir.

Grafik 3: Görüşülen Kişilerin Mesleklerine Göre Dağılımı

Görüşmeler, hizmet sunucunun iş yoğunluğuna, ÇYEZE ile karşılaşma sıklığına, mesleki deneyim ve profesyonelliğine bağlı olarak değişmekle birlikte ortalama 30-40 dakika sürdü. Araştırma kapsamında gerçekleştiren görüşmelerin 75'i, katılımcıların izni alınarak kaydedildi. Ses kaydı alınan görüşmeler, kelime kelime çözümlendi. Çözümleme işleminin ardından tüm görüşmeler görüşmecinin anonim kalmasını sağlayacak şekilde yansıtıldı. Bu işlemin sonunda yaklaşık 800 sayfalık veri seti oluşturuldu. Sekiz hizmet sunucu ise çeşitli nedenlerle ses kaydı yapılmasını istemedi. Ses kaydına izin verilmediği durumlarda ayrıntılı not alındı.

Saha araştırması, Kasım 2018-Şubat 2019 tarihleri arasında tamamlandı. Saha araştırma ekibi biri sosyolog diğeri tıp doktoru olan iki araştırmacıdan oluşuyordu. Saha aşamasında yarı yapılandırılmış görüşmeler için görüşme formu kullanıldı. Görüşme formu, tüm görüşmeciler için ortak olan soruların yanı sıra görüşülen profesyonellerin çalıştıkları kuruma ve pozisyonlarına göre farklı soruları da içerecek şekilde hazırlandı.

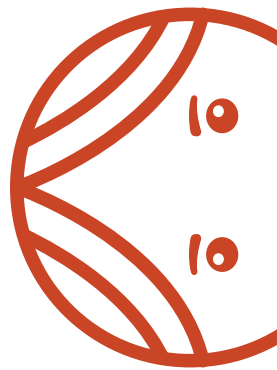
VERİLERİN ANALİZİ

Niteliksel araştırma yöntemi ile elde edilen verilerin analizleri, sistematik ve mantıksal açıdan titiz, ancak nicel veya istatistiksel analizden farklı bir biçimde yapılır (Neuman, 2017). Nitel analizde veriler; temalar, kavramlar veya benzer özellikler temelinde kategorilere ayrılarak analiz edilir. Bu kapsamda öncelikle verilerin gruplanması gereklidir. Verilerin gruplanması, araştırma soruları dikkate alınarak yapılır. Analiz sürecinde, araştırmanın sorularına karşılık gelen yanıtların gruplanması ile verilere düzen verilmeye çalışılır. Böylece verilerin gruplanması, ham verilerin küçük, işlenebilir kümelere indirilmesine olanak verir. Gruplanan verilerden belirli temalara ve örüntülere erişilmeye çalışılır.

Yaklaşık 800 sayfalık çözümlenmeler, görüşme notları ve saha notları öncelikle tek dosya haline getirildi. Tüm ham veri, iki araştırmacı tarafından okundu. Ardından araştırmanın sorularına karşılık gelecek yanıtlar ile farklı dosyalar oluşturuldu. Böylece veriler bir düzene sokuldu. Her bir düzenleme dosyası ikinci kez okundu ve bu aşamada temalar ve örüntüler yakalanmaya çalışıldı. Tema ve örüntüler, araştırmanın temel soruları ile ilişkilendirilerek son kez okundu ve araştırmanın amaçları ile bağ kurularak analiz edildi.

Araştırma verilerinin analizi tamamlandıktan sonra, geçici sonuçlar Şubat 2019'da Danışma Kurulu toplantısında sunuldu ve toplantıya katılan uzmanların geribildirimleri alındı. Toplantıya ÇYEZE konusunda önemli çalışmaları olan farklı uzmanlık alanlarından (kadın doğum uzmanı, halk sağlığı uzmanı, avukat, halk sağlığı, demograf, akademisyen, sivil toplum çalışanı, psikolog, sosyolog) toplam 13 uzman katıldı ve toplantı bir tam gün sürdü. Geribildirimler ve öneriler hem ayrı bir alt başlıkta değerlendirildi hem de raporun önerilerinin geliştirilmesinde kullanıldı.

C. BULGULAR

ÇYEZE'nin sağlık riskleri ve olumsuz sağlık sonuçlarını ayrıntılı değerlendirmek isteyen bu çalışmanın sonunda oldukça zengin veriler derlendi. Elde edilen veriler u alt başlık altında değerlendirildi: 1) ÇYEZE'nin sağlık riskleri ve sonuçları, 2) Multifaktöriyel nedenleri 3) ÇYEZE'nin olumsuz sağlık sonuçlarının önlenmesine yönelik öneriler. Bulgular bölümünde her bir alt başlık hizmet sunucuların ifadelerinin sunulması ile değerlendirildi. Sonuç bölümünde, öneriler geliştirmeye katkı sunabilecek bulgular ele alındı.

ÇOCUK YAŞTA, ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLERİN SAĞLIK RİSKLERİ VE SONUÇLARI

Bu çalışmanın birincil amacı, ÇYEZE'nin sağlık riskleri ve olumsuz sağlık sonuçlarına odaklanmaktır. Bu amaç doğrultusunda yapılan tüm görüşmelerde bu tür evliliklerin yol açabileceği sağlık riskleri hizmet sunucuların görevlerinden bağımsız şekilde değerlendirildi. Diğer yandan sağlık hizmet sunumunda yer alan hizmet sunucular ile sağlık boyutu ve riskleri daha ayrıntılı konuşuldu. Hizmet sunucuların belirttikleri sağlık riskleri ve sonuçlarına ayrıntılı bakmadan önce belirtilmesi gereken en önemli husus, ilgili kişilerin çocuk olmaları ve bu nedenle de fizyolojilerinin, anatomilerinin ve psikolojilerinin evlilik ile birlikte düşünülmemeyeceğinin kabulü ile yola çıkıldığıdır.

Çalışmada, ÇYEZE'nin sağlık riskleri ve olumsuz sağlık sonuçlarına ilişkin hizmet sunucuların belirttiği riskler literatürde belirtilenlerle benzeşiyor. Bunların başında gebelik ve doğumun yol açtığı komplikasyonlar, Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlar (CYBE), genital (üreme ile ilgili, üremeye ait, üreme organlarına ait) kanserler, anne ve bebek ölümleri geliyor. Bunların yanı sıra, erken başlayan cinsel yaşam, doğurganlık sürecinin de erken başlamasına neden olarak beraberinde çok sayıda doğum ve aşırı doğurganlığa ilişkin birçok kadın sağlığı sorununa yol açabiliyor. Özellikle ataerkil değerlerin baskın olduğu, büyük ailenin toplumsal alanda halen gücü temsil ettiği durumlarda kadınların adeta "kuluçka makinesi" olarak görüldüklerine değinildi ve erken yaşta evliliğin çocuk sayısını artırmak amacıyla gerçekleştirildiği ifade edildi.

Kız çocuklarının henüz biyolojik ve ruhsal olarak hazır olmamalarına rağmen çocuk yaşta evlendirilerek cinsel ilişkiye girmek zorunda bırakılmaları, sadece fiziksel sağlık açısından değil, ruh ve akıl sağlığı açısından da ele alındı. Aile hekimi olan bir hizmet sunucu, düzenli adet görmeden evlendirilmiş ve üst üste yaşadığı gebelikler nedeni ile 24 yaşına gelmiş ama hiç adet olmamış bir vakadan bahsetti. Sürekli gebe kalmış olan bu kadının yaşadığı halin çok ağır bir şiddet türü olduğunu kabul etmek gerekir.

Tıp ve sağlık eğitimi almış olan hizmet sunucular sağlık risklerini daha ziyade fizyolojik ve fiziksel sağlık riskleri ile değerlendirirken, sağlık ve tıp eğitimi almamış olan hizmet sunucular daha çok psikolojik sağlık riskleri üzerinde durdular. Ancak tüm hizmet sunucuların, ÇYEZE'nin sağlık riskleri ve olumsuz sağlık sonuçları üzerine değerlendirme yaparken "**ÇYEZE + gebelik + çocuk**" eşlemesi ile konuyu değerlendirdikleri görüldü.

En önemli risk gebelik

Bu kapsamda en önemli sağlık riskinin erken, riskli ve/veya istenmeyen “gebelik” olduğu görülüyor. Gebelik; çocuk yaştaki anne, çocuk sağlığı, çocuk bakımı gibi diğer riskleri ve sonuçları doğurduğundan en önemli risk olarak değerlendiriliyor. Kız çocuklarının anatomik, fizyolojik ve psikolojik gelişimlerini tamamlamamış olmaları hem kendilerinin hem de gebelik ile çocuk sağlığını oldukça olumsuz etkileyen ve hayati riskler üreten bir duruma yol açıyor.

“Maalesef 18 yaşının altındaki her çocuk erken evlendirildiği zaman, gebeliğe bağlı risklere girmeden önce, **cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar açısından çok daha önemli risk faktörleri ön planda. Bulaşıcılık düzeyi yüksek, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara karşı koruyamıyoruz biz bu genç ergenleri.** Bunun haricinde, yine tıbbi açıdan riskler konusunda; hamilelik özelinde düşük yapma olasılığı çok yüksek. Düşük doğum ağırlıklı bebek doğurma olasılıkları çok yüksek. Bunun haricinde doğumda anne ölümü riski çok yüksek. Doğumda bebek ölüm riski çok yüksek.”

(ÇOCUK PİKİYATRİSTİ)

Gebelikten korunma yollarını bilmiyor olmaları bu riskin ortaya çıkmasına neden oluyor. Anatomik ve fizyolojik olarak hazır olmayan bir bedenin gebelik deneyimlemesi ise çok riskli hatta ölümcül sonuçlara yol açabiliyor.

“**Rahim kanseri**, cinselliğin ne kadar uzadığıyla alakalı bir şey. Erken yaşta evliliğin getirdiği diğer sonuç da erken yaşta gebelik. **Çünkü bunlar korunmayı da bilmiyorlar.** İlk gebelikte kayıplar erken evlenenlerde daha sık görülüyor. **Düşükle sonuçlanıyor ya da erken doğum riski artıyor.** En önemli sorunlardan biri de gebelik zehirlenmesi dediğimiz, preklampsi. Preklampsi geniş bir periyotta seyrediyor. Yani hastalarda hafif tansiyondan gebelikte sara nöbetine

kadar ilerleyen, karaciğeri bozan, böbrek fonksiyonlarını bozan bir durum. **Anne ölümüne, bebek ölümüne neden olabilen bir hastalık bu.”**

(KADIN DOĞUM UZMANI)

İstenmeyen gebelik, fizyolojik ve psikolojik sağlığın bozulması

İstenmeyen gebelik olması durumunda ise hem travma ağırlaşıyor hem de sağlık riskleri katlanarak artıyor. İstenmeyen gebeliği sonlandırmak çoğunlukla kamu sağlık kuruluşlarında gerçekleştirilemiyor. Bu durum, “merdiven altı” yerlerde sağlıksız gebelik sonlandırmaya yol açabiliyor. Merdiven altı hizmet, güvenli olmayan koşullarda ve ehil olmayan kişilerce sunulduğundan bu durum bir yandan sağlık risklerini artırıyor diğer yandan da güvenli sağlık hizmetlerine erişimde güçlükler üretiyor.

“Gençlerle çok az alanda karşılaşıyoruz. Ancak sonuçları karşımıza acı bir şekilde çıkıyor: İlk ilişkisinde HIV bulaşışı alma, gebe kalıp arkadaşlar arasında para toplayıp merdiven altı sağlıksız kürtajla büyük gebeliklerin sonlandırılması, **genital yol enfeksiyonlarının artışı, infertilite gibi sonuçları çok sık görmekteyiz.”**

(TIP DOKTORU)

Sağlıksızlık üretir

WHO tarafından sağlık, “sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, bedence, ruhça ve sosyal yönden tam iyilik halidir” şeklinde tanımlanıyor. Sağlık eğitimi almış hizmet sunucular için sağlığın bütünsel tanımı esas alınıyor ve ÇYEZE'nin yol açtığı sağlık riskleri de bu çerçevede değerlendiriliyor. Bütünsel bakış açısıyla ele alındığında bu tür evlilikler bedensel, ruhsal ve sosyal riskler üreterek iyi oluş halini engelliyor.

“Olayın birçok boyutu var. Sağlığı da zaten tek boyutlu düşünmek mümkün değil. **Fiziksel sağlık var. Ruhsal sağlıktan, sosyal sağlıktan bahsedebiliriz...** Karşılaştım evet. Fiziksel, cinsel sağlıktan bahsedecek olursak: Erken yaşta doğumlarda, özellikle vajinal doğum çok istenilen bir kavram. **Çünkü vajinal doğurursa bir kadın, daha çok doğurma şansı var. Sezaryen kısıtlama getirdiği için... Dolayısıyla ne oluyor, fiziksel gelişimini tamamlamamış bir fiziksel yapıda, doğum esnasında yırtıklar, sarkmalar meydana geliyor.** İdrar torbası sarkmaları çok fazla karşımıza çıkıyor ilerleyen yaşlarda. Zor doğumlara bağlı olarak **bebekte de sorunlar oluyor.** Doğum kanalında kalmaya bağlı olarak bebeklerde de zekâ geriliğinden tutun da doğru düzgün beslenememeye... Anne, vücudunun aldığı bir vitamini, kendi vücudu için kullanırken bir de bir başka canlıya aktarmaya çalışıyor. Dolayısıyla **ya düşük doğum ağırlıklı bebekler ya da anemik anneler oluyor. Doğum esnasında kanayan anneler oluyor. Kanamaya bağlı ölümler söz konusu olabiliyor.** Ruhsal anlamda düşünenecek olursak, anne çocuğuna bakamıyor. **Kendi çocuk çünkü.** Tutamıyor, kaldıramıyor. Nasıl besleyeceğini bilmiyor. Meme gelişimi gerçekleşmediği için emzirmede sorun yaşayabiliyor. Gece uykusuz kalıyor... Uyuyan bebeğinin üzerinde uyuyan anneler ile karşılaştım. Ve bebeğinin ölümünden kendini vicdanen sorumlu tutan... **Kadının biri bana dedi ki, ‘Ben çocuğumu emzirirken uyumuşum. Uyuduktan sonra bebek boğulmuş. Ben onun vicdan azabını yaşıyorum.** Acaba ben cehennemlik miyim?’”
(EBE)

Hazır değiller

ÇYEZE'nin taşıdığı sağlık risklerinin tümü “hazır olmama” ile ele alınıyor. Anatomik, fizyolojik, psikolojik ve sosyal hazır olmayış, sağlık risklerini doğuran en önemli etmen olarak görülüyor.

“En başta psikolojik riskler var. Anne adayı olma psikolojisi gelişmemiş olabilir. Evrimi, **fizyolojik olarak rahim ve diğer organlarının olgunlaşması, annelik durumuna hazır hale gelmesi ile ilgili sıkıntılar** olabilir. Sezaryen olabilir. Bununla ilgili bir cerrahi operasyon gerekebilir. Bu duruma 14-15 yaşındaki bir çocuğun yaklaşımı ile 20 yaşındaki bir büyüğün yaklaşımı çok farklı olur. Birisi durumun farkındadır. Diğeri belki ne olduğuyla da doğan bebeğin bakımıyla ilgili de farkındalığa sahip değildir.”
(TIP DOKTORU)

ÇYEZE'nin yol açtığı sağlık riskleri sadece fizyolojik sağlık ile ilişkili değil. **Ruhsal sağlık üzerindeki etkiler travmalara yol açıyor ve ruhsal gelişimin sağlıklı tamamlanması engelleniyor.**

“21 yaşına kadar bireyin hem biyolojik hem de ruhsal gelişimi tamamlanmamıştır. Bu süreç bireyin hem biyolojik hem ruhsal gelişimi için çok büyük bir travmaya yol açıyor.”
(AKADEMİSYEN, HALK SAĞLIĞI UZMANI)

Sağlık hizmet sunucuların değindiği önemli risk üreten durumlardan birisi de enest ile ilgili. Enset vakalarının deneyimlediği sağlık sorunları, ağır travmanın eşlik etmesi nedeniyle çok daha derin oluyor. Hatta çocuk yaşta evliliğin nedeni enest ise bu vakalarda intihara varan riskler beklenebiliyor.

“Beni en çok etkileyen erken evlilik/erken cinsellik sonucu doğan bebeğin bazı durumlarda sahihsiz kalması, devlet koruması altına alınması. Örneğin, enest ilişkisi, devam sorunu olan birliktelikler, yaş farkı dolayısıyla erkeğin veya ailesinin memnuniyetsizliği sonucu kızı ailesinin yanına gönderme; **genital bölgede yırtıklar, idrar tutamama...**

En acısı intiharlar. Erken yaşta evlilikler hem erkek hem kız çocuk için çok büyük bir sorumluluk. Ancak çocuklar bu evlilikleri isteyerek veya zorla yapsalar dahi ilk günlerin koşuşturmalarından sonra başta büyüklerin yükledikleri sorun ve sorumluluklarla katlanarak artan psikolojik sorunlar ortaya çıkmakta. Cinsel konularda bilgisizlik, deneyimsizlik bunalıma, yetersizliklere, erkek çocukta özgüven eksikliğine hatta intihar ve cinayete kadar giden bir sürece yol açıyor. Ekonomik sorunlar da eklediğinde olayın boyutları büyüyor. Kızların en çok yaşadığı sorunlardan bir tanesini de klinisyenler **vajinismus olarak değerlendirmekte.**"

(TIP DOKTORU)

Anneliğe hazır olmama, çocuk sağlığı sorunları üretir

Anne sağlığı kadar çocuk sağlığı açısından da önemli riskler söz konusu. Gebelikten başlayarak hem anne hem de bebek için hayati riskler üretiliyor. Anatomik ve fizyolojik olarak bedenlerinin henüz hazır olmaması, gebelikte birlikte çok daha vahim sonuçlar getiriyor. Gebelik, doğum ve çocuk bakım süreçlerinin tümüne hazır olmayan kız çocukları, yeni doğmuş çocuğa bakamıyor. Anneliğe hazır olmama, ev ve tarla işlerinin yol açtığı aşırı iş yükü gibi nedenlerle çocuğuna bakamayan annelerin varlığına sıkça değiniliyor. Bu yetkin olmama halinin, bebek ölümlerine, çeşitli sakatlıklara yol açıyor olması da gözlemlenen riskler arasında. Özellikle kırsal alanlarda yaşayan ve erken yaşta evlendirilmiş kız çocuklarından beklentiler yüksek oluyor. Bir yandan ev işleri, diğer yandan tarlada çalışma ve evliliğin hemen ardından doğurmasının bekleniyor olması, sağlıklı bir anneliği ve çocuk bakımını imkânsız hale getirebiliyor.

"Fizyolojik olarak doğuma hazır olmayabiliyor çocuk. Çocuk bakmaya hazır olmayabiliyor. **Hem anne ölümü hem bebek ölümü birbirlerini takip edebiliyor.** Çocuk küçük olduğu için, resmi nikâh olmadığı için sağlık kuruluşuna başvurmaya korkuyor. Başvurmaya korktuğu için anne kansız olabiliyor. Annenin hipotiroidi olabiliyor. Veya başka bir hastalığı olabiliyor. Bunlar çocuğu etkileyebiliyor. Çocuk **sağlıksız doğabiliyor.** Çocuk doğduktan sonra da küçük bir çocuk oyuncak bebekle oynayacak yaştaiken, kucağına canlı bir bebek verildiği zaman aynı olmuyor tabii ki. Küçük bebeklerimizin aspire etmesi (gıdanın ya da sıvının soluk borusuna kaçması) veya yatakta boğuldu denilerek o çocukların kaybedilmesi söz konusu olabiliyor."

(AİLE HEKİMİ)

Ergenlik dönemi sağlıklı tamamlanamaz

Ergen olmanın kendi başına zor bir dönem olması, bu zorlukların içine bir de evlilik gibi tüm sürecin dinamiklerini altüst eden erken yaşta evliliğin dahil edilmesi, ergenin kimlik gelişimini, psikolojik ve ruhsal sağlığını çok olumsuz etkiliyor. Ergenlik döneminin zorlukları, bu zorluklarla başa çıkmanın güçlüğüne bilinmemesi ve doğrudan ergin kategoriye geçiş olarak görülen evlilik durumunun çok sakıncalı olduğu belirtiliyor. Sağlıklı ergenlik dönemi yaşayamamış olan çocukların sağlıklı bir ergin olması da beklenmemelidir.

"O dönemdeki bir ergenin yapmak zorunda olduğu görevleri var. **Bir kere kimlik oluşturma dönemi içerisinde.** 'Ben kimim, nereden geliyorum, nereye gidiyorum, ailem kim, ne olacağım, bu hayatta nerede duracağım, hangi cinsel kimlik rolüm ile bu toplumun içerisinde var olacağım' gibi sorularla bu dönem içerisinde ciddi olarak kafaları karışık. **Sadece bu konularla uğraştıkları bir dönem olması gerekiyor**

ergenlik döneminin. Normal gelişim özelliğindeki bu süreçleri yaşamadan, bir kişiye rolünü toplum olarak siz veriyorsunuz zaten. Yani 'Sen artık 15 yaşına geldin veya 14 yaşına geldin. Bir dur bakalım ergenlik de neymiş. Artık sen bir eşsin. Artık sen bir annesin' diyor. Belki de onun daha seçmediği, tercih etmediği; zaten seçmesinin de o dönemde mümkün olamayacağı, kendi gelişim döneminden çok daha üstün, yetişkinlikte yapması gereken rolleri, siz bu çocuğa yüklemiş oluyorsunuz. O yüzden sağlıklı bir ergenlik dönemi geçirmemiş oluyor erken yaşta evlendirilen tüm gençlerimiz ve çocuklarımız." (ÇOCUK PSİKIYATRİSİ)

Ebeveyn olmak, yetişkin dönemde bile belirli hazırlıklar ve destekler gerektirir. Yeni roller ve sorumluluklar getiren bu statü, yetişkin olmayan bir çocuk için çok ağır ve yürütülmesi imkânsız sorumluluklar getirerek adölesanların tüm iyi oluşlarını bozuyor.

"Kadın/kız çocuğu, 18 yaş altında evlenip gebe kalındığında biz bunlara "adölesan gebelikler" diyoruz tıbbi açıdan. Uterus daha gelişimini tamamlamamış, yani kadının bebeği büyüttüğü organ diyelim. **Uterus gelişmemiş, hormonal düzeyler yeterince oluşmamış, daha kemikleşmeleri vs. devam ediyor.** Bu arada hamile kalıyor. Çocuğa bakması çok zor, ruhsal/psikolojik açıdan hazır değil. Yani 30-40 yaşında anne baba oluyoruz çocuğumuza bakamıyoruz. Bunların o yönde de sıkıntıları var. Ruhsal açıdan hazırlanması gerekir, o da yok. Öyle olduğu zaman 'saldım çayıra Mevla'm kayıra' şeklinde gidiyor, bakalım nereye kadar. **Hem anne için riskler taşıyor bu durum hem çocuk için.** Çocukta malformasyonlar (kusurlar, sakatlıklar), gelişme gerilikleri olabiliyor." (ADLİ TIP UZMANI)

Toplum sağlığını bozar

ÇYEZE'nin dolaylı sağlık sonuçları da çok önemli: Kız çocuklarını eğitim sisteminden koparıyor ve bu çocuklar çoğunlukla evlendirildikleri aile evinde yaşıyor. Eğitimden kopmuş olması, aile büyükleri ile yaşamak zorunda kalması, doğası gereği güçsüz olan çocuğu daha da güçsüz kılarak yaşam hakkının ihlaline varan neticeler üretebiliyor.

"Çocuğun önce kendi bedensel, ruhsal, sosyal gelişimini tamamlaması gerekiyor bir aile sorumluluğu almadan önce. Erken yaşta evlendirilince bu süreç sadece kesintiye uğramakla kalmıyor aynı zamanda olumsuz travmatik etkiler yapıyor mutlaka. Ondan sonra çocuğun eğitim hakkına, bazen duruma göre **sağlık sorunları ortaya çıktığında yaşam hakkına kadar giden riskleri** var bunun. Özellikle çocuğun, çocuk yaştaki bir bireyin evlenerek girdiği aile içerisinde istismardan ya da ihmalden kendini koruyamama durumu varsa bu bir yaşam hakkı ihlali haline geliyor." (ÇOCUK PSİKIYATRİSİ)

Bu grup gebelikten korunma yöntemleri hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığı için istenmeyen gebelik yaşamaktadır. Çocuk yaşta anne olunca da doğum sonrası depresyon daha fazla görülmektedir. Bu durumlar ileriki dönemde intiharlara zemin hazırlamaktadır. (AKADEMİSYEN, HALK SAĞLIĞI UZMANI)

CİNSEL SAĞLIK

Son yıllarda yapılan çalışmalar Türkiye de dahil tüm dünyada evlilik yaşının yükseldiğini gösteriyor. Ortalama ömrün uzaması, eğitimde kalınan sürenin artması ve iş piyasasında meydana gelen değişimlerle birlikte artan

işsizliğin bu artış üzerinde etkisi olduğu söylenebilir. Diğer yandan cinsiyete, eğitime ve yaşanan bölgeye göre evlilik yaşı da değişiyor. Kadınlar erkeklerden, düşük eğitimliler yüksek eğitimlilerden, kırdakiler kenttekilerden daha önce evleniyor. Bu durum evlilik öncesi uzun bir cinsel olgunluk dönemi olduğunu gösteriyor. Bu dönemin iyi yönetilebilmesi, adölesanların gereksinim duyabilecekleri bilgi, hizmet ve danışmanlık hizmetlerine ulaşabilmeleri ile mümkün. Ancak gençlerin bu tür hizmetlere ulaşmaları önünde pek çok engel olduğu, yapılan pek çok çalışmada ortaya konuyor (Nüfusbilim Derneği, 2016).

Cinsel sağlığa ilişkin bilgileri yok

Cinselliğe dair toplumsal algı, toplumsal cinsiyet, sosyoekonomik düzey, eğitim ve yaşanan yer gibi faktörlerin çeşitli düzeylerde engeller yarattığı kabul ediliyor (Nüfusbilim Derneği, 2016). Cinselliğin tabu olması, ailede ve okulda bu konunun konuşulmasını engelliyor. Bu nedenlerle sadece erken evlendirilen çocuklar değil aslında neredeyse tüm adölesanlar cinselliğe ilişkin temel bilgilere sağlıklı yollardan erişemiyor. Kadın doğum uzmanı bir görüşmecinin ifade ettiği üzere "sağlıklı cinsel hayatın nasıl olduğunu Türkiye'deki üniversite mezunları dahi" bilemeyebiliyor.

"Asıl ilgi alanımız yani doktorlardan çok bence okullar olmalı, öğretmenler olmalı. Öğretim üyeleri çok bilgiliydi. Ama çalışan öğretmenlerle yaptığımız toplantılarda çok şaşırdım, çünkü o kadar kapalı ve bilgisizler ki. Kaç tane doktor bu işlerle uğraşiyor, sayısı belli, uğraşabilir ama 1 milyon öğretmen var ve bunlar bütün çocuklarla iç içeler. **Gençlik çağı bunların yönetimi için biraz geç. Çocukların yetişme döneminde, cinselliğin konuşulabildiği, sağlığın konuşulabildiği, erkeklerle kızların birlikte gelişebildiği ortamları sağlamak için öğretmenler çok önemli.**" (HALK SAĞLIĞI UZMANI)

"Konuşmuyoruz. Sadece erken evlilikte değil, **üniversite çağındaki insanlar da bunu bilmiyor. Sağlıklı cinsel hayatın nasıl olduğunu Türkiye'deki erkek çocuklarının neredeyse hiçbiri bilmiyor.** Bunların sadece kulaktan dolma ya da pornografik filmlerle bir olduğunu sanıyor. Aslında hayatın onlardan çok daha farklı olduğunu bilmiyor. Özellikle evlilikte... Şu an birçok yerde kabul gören kavram nedir? Eşiniz dahi olsa, istemeden bir cinsel ilişki tecavüze girer. Ama bilmediğimiz için öyle olduğunu düşünmüyoruz. Küçük yaşta ilk günün kanı. Kan akımını bilmiyor. Hangisi normal hangisi değil bilmediği için daha sonra birçok hastalıklar, korkular oluyor. **Korkulardan dolayı dediğiniz gibi intihar girişimleri... Hepsi birbirini tetikleyen büyük bir halka.**" (ÇOCUK GELİŞİMCİ)

Cinsel işlev bozukluklarına yol açıyor

Ailede, okulda cinsellik, cinsel gelişim, cinsel organlar ve fonksiyonları, sağlıklı cinsel gelişimin nasıl olduğuna ilişkin bilgiler öğretilmiyor. Böylesi bilgileri olmayan çocukların evlendirilmeleri durumunda cinsel sağlığa ilişkin pek çok olumsuzluğun ortaya çıktığı görülüyor.

"Kendi cinselliğini tanımıyor çocuk. En basitten başlayayım. Kız çocuğu kendi cinselliğini, kendi organını tanımıyor. Adet görüyor ama çoğu bilinçsiz oluyor. Mesela bize geliyorlar, ilk kan gördüğünde çok korkan çocuklar var. Kendine bir şey oldu zannediyor ya da bu bekaret fenomeni var. Bekareti bozuldu mu? Böyle bir kaygıya düşüyor. Çocuk cinsel yönden öyle bir aktifleniyor ki o dönemde, hani her şeyden korkar hale geliyor. Bunların evliliklerinde de **cinsel işlev bozukluklarıyla çok sık karşılaşıyoruz.**" (KADIN DOĞUM UZMANI)

"Kendi vücudunu tanıma, hissetme, onun değişimini gözlemlene çocukluktan genç kızlığa, ondan kadınlığa geçiş dönemi **aslında kadınları çok acıtan bir dönem.** Ve ileride cinsel işlev bozukluklarına neden oluyor. Evliliklerinde mesela, genelde çok sık tuvalete gitme, organı biraz daha küçük olduğu için orada **travmalar, morarmalar, yırtıklar, geniş yırtıklar olabilir.**"
(KADIN DOĞUM UZMANI)

Sağlıklı cinsellik öğrenilemiyor

Evlilik "çocuk-yetişkin" tipolojisinde (bkz: sayfa 76) ise bu riskler daha da artıyor. Bu durumda anatomik uyumsuzluk nedeniyle hem fizyolojik hem de psikolojik riskler artıyor veya vajinismus gibi durumlar yaşanıyor ya da sağlıklı bir cinselliğin nasıl olması gerektiği hiç öğrenilemiyor. Yaşın ilerlemesi ile cinselliğe dair bilginin artması, geçmiş deneyime dönmeye neden olabiliyor. Bu durum ise bir adli tıp uzmanının ifadesi ile "ip kopmasına" neden oluyor ve çocuk deneyimlediği şeyin "normal olmadığını" anlamaya başlıyor. Bir tür geçmiş deneyim ile hesaplaşmaya giren kişi, bu hesaplaşmadan sağlıklı çıkamıyor. İlişkilerinin bozulması, içe dönme ve sosyal ilişkilere mesafe koyma ve gittikçe ağırlaşan bir tablonun belirmesi ihtimali oluşuyor.

"Bir çocuğun erişkinle cinselliği oyun olarak algılaması mümkün değil. Eğer olayın içinde bir erişkin varsa -yani 18 yaşının üstünde bir kişi, 18 yaşın altında bir kız ya da erkekle cinsel birliktelik yaşıyorsa- burada problem vardır. Çocuk bunu oyun ya da normal bir gelişim olarak algılayamaz. Belki sevgi olarak algılayabilir. Ne zaman ki cinselliği öğreniyor, gerçek anlamda cinsel amaçlı kullanıldığını -istemeden, bilmeden, bilmediği şeylerin ona uygulandığını öğreniyor, işte o zaman ip kopuyor. İçe dönüyor, sosyal ilişkileri bozuluyor, eğer okuyorsa eğitimi bırakıyor, evden kaçıyor, aileyle arasına mesafe koyuyor. **Bunun illa evden kaçmak, uzaklaşmak anlamı taşımaması gerekmez, aynı**

ortamı yaşar ama hiç görüşmez hiç paylaşımı olmaz ki bu daha tehlikeli. Süreç bu tarafa doğru gidiyor yani."
(ADLİ TIP UZMANI)

RUHSAL SAĞLIK

Ruhsal Travmaya yol açıyor

Hizmet sunucular cinsel sağlık ile ruhsal sağlık arasında bağlantı kuruyorlar. Cinselliğin tabu olması, ailede ve okulda konuşulmaması; sağlıklı bir cinselliğin ne olduğunun, ergenlikte değişen hormonal yapının nasıl yönetileceğinin bilinmemesine yol açıyor. Cinselliğe dair bilginin yeterli olmaması, anatomik ve fizyolojik olarak gelişimlerinin tamamlanmamış olması gibi sebeplerin tümü birleşerek cinsel deneyimi travmaya dönüştürüyor. Bu kadar ağır bir travmanın da ruhsal sağlığı bozacağı açıktır ve tüm sağlık hizmet sunucular bu bağlantıyı kuruyorlar.

"Şunu diyen danışanlarım oldu, zaten toplumsal olarak **cinsellik kız çocuklarına öğretilen bir şey değil tam tersine konuşulması yasak, hâlâ ayıplanan bir durum, günah olan bir durum.** Daha çocuk yaşta bile bunu bir gecede biriyle yaşaman beklenir. Öncesinde zaten bununla ilgili bilgilendirme yok. O gece baş başa kaldığın erkeğin ilk anda sana yaklaşımından, davranışından bunu öğreniyorsun. İlk karşılaştığı yer, o kadar. Ve hani en çok bahsettikleri şey de şu: 'Kan geldiğinde çok korktuk, öleceğiz zannettik.' Ya da: 'Canım acıyordu ama isteyemediğimi söyleyemedim, çünkü bana: Kocaya öyle söylenmez, erkeğe öyle söylenmez' demişlerdi. Yani her yer onları sınırlandıran alanlar. Ondan sonrasında da 'Ben istemesem bile söyleyemedim, hep oldu. E şimdi artık ne olduğumu biliyorum, istemediğimi söylüyorum. Canım da istemiyor' diyorlar. Bu defa da zorla olmaya çalışıyor, bu da başka bir yıkım. Ya da şu cümle mesela beni çok etkilemişti: 'Yorulduğum artık, gündüz ayrı mesai akşam, gece ayrı mesai.'" (PSİKOLOG)

Ağır depresyona neden oluyor

Ağır depresyon yaşandığı, özellikle psikolog ve psikiyatrist olan hizmet sunucuların vakalarından gözlemedikleri bir gerçek. Çocuk yaşta evliliklerin olumsuz sonuçları ve sağlık riskleri zaman içinde gözleniyor. Özellikle psikolojik sonuçların ortaya çıkması ya da farkına varılması zaman alıyor. Genellikle kadınlar ilerleyen yaşlarında psikolojik sorunlarını ve güçlüklerini geriye dönük anlatmaya başlıyorlar. Çocuk olmaları, güçsüz olmaları nedeniyle, kendilerinden beklentinin çok yüksek olduğu erken yaşlarda konuşabilmeleri, psikolojik güçlükleri için yardım istemeleri mümkün olmuyor. Psikolog hizmet sunucular, kadınların ilerleyen yaşlarında konuşmaya başladıklarını ifade ediyorlar.

“Erken evlenmiş kadınların genel olarak hem ekonomik hem eğitim durumları daha düşük düzeydeydi, daha çok çocuk sahibydiler, buna bağlı olarak yıpranmışlıkları vardı, depresyon riski yüksekti. Bebeğe yönelik başa çıkamama, iyi bakamama kaygıları çok yüksekti. Bizim bebek birimizde vardı, anne-bebek ilişkisi sorunları fazla oluyordu. Hatırladığım böyle birçok vaka var. Ve bu tabii zaman zaman bağlanma sorunlarına kadar gidebiliyordu. Çocuğa yönelik olumsuz tutumlar, psikolojik, yani sözel ya da davranışsal anlamda, fiziki anlamda istismar olguları, ihmal olguları çoktu. Hem annenin depresyonu hem de anne-bebek ilişkisi, anne-çocuk ilişkisi ile çok çalışmak gerekiyordu. **Yani bir anlamda anneyi ve çocuğu birlikte büyütme gerekiyordu.**” (ÇOCUK PSİKİYATRİSTİ)

“Aslında devam eden o kadar travmatik durumlar var ki, hatta şöyle tehlikeli yanı da var; kuşaklar boyu aktarılan travmalar haline de gelebiliyor bu. Yani kadının, kendi iyileştiremediği demeyeceğim çünkü sorumluluğunda değil tek başına, **görülmeyen, anlaşılmayan travması kendi yetiştirdiği çocuğa da taşınabilir hale geliyor.** O çocukların kendisi de evliliğin böyle bir şey olduğunu öğrenip böyle bir evlilik hayal edebiliyor. Yani iki uçta kendini gösteriyor: Ya

tamamen oraya kendini kapatıyor ‘Hayır ben annemle babamın evliliği gibi bir evlilik yapmayacağım’ ya da ‘A, demek ki evlilik böyle bir şey’ diye düşünüyor” (PSİKOLOG)

Cinsel dürtülerin azalması, cinsel ilişkiden haz almama da önemli bir güçlük ancak bu genellikle konuşulmayan bir konu olarak kalıyor. Ailenin mahrem kabul edilmesi ve kadın cinselliğinin kolayca konuşulamıyor olması da depresyonun derinleşmesine yol açıyor.

“Çocuk reşit olmadığı dönemde cinsel birlikteliğe zorlandığı zaman, reşit olsa dahi zorlandığı zaman, çocukta ister istemez sekel bırakabiliyor bu. Ondan sonra **cinsel dürtülerinin kaybolmasına** ya da tepkisel bir durum oluşmasına sebep olabiliyor. Bunu yaşayıp hayatı boyunca maruz kalabiliyor. Ama bunları bizle çok paylaşamıyorlar. Bazen anne-bebek ölümünde, psikologlar ile görüştürmek istediğimiz hastalar oldu. Görüşmek istemiyorlar. Bebeğin öldü, bari psikologla görüş, bir dahaki bebeğinde sıkıntılar olmasın diye telkinlerde bulunması için. Onu bile kabul etmediler çoğu zaman.” (AİLE HEKİMİ)

“Biz anlayamıyoruz, çünkü bizde evlilik çok kapalı bir kutu. Ev ve aile buralarda tabu olan bir konu. Kadın eve girdikten sonra dışarıya çok fazla ailesini anlatmaz, çok yakını haricinde. Kimse de umursamaz. Yoksa bizleri aslında depresyona kadar götüren olayların hepsi bu erken evlilikte, 16-17 yaş da dahil olmak üzere, yaşanıyor. Çünkü evlilik yaşla alakalı bir durum değil. İnsanın kendini de hazır hissetmesi gereken bir durum. Neden okuyanlar 30’unda evleniyor. Bu sadece iş bulmayla alakalı değil. Kendini kafa olarak da hazırlıyorlar. Siz hazırlaymadan, 17 yaşındaki bir çocuğu everdiğiniz, evlendirdiğiniz zaman; kişi **psikolojik depresyona girecek kadar çöküntüye giriyor.**” (ÇOCUK GELİŞİMCİ)

ÇYEZE'NİN SAĞLIK RİSKLERİNE VE OLUMSUZ SAĞLIK SONUÇLARINA İLİŞKİN ARA SONUÇLAR

- ÇYEZE'nin en önemli sağlık riski "erken ve riskli gebelik" ile ilgilidir.
- ÇYEZE'nin diğer önemli bir sağlık riski "erken ve hazır olunmadan başlayan cinsel yaşam ve cinsel ilişki" ile ilgilidir.
- Cinselliğin tabu olması, okulda anlatılmaması ve hatta konuşulmamasına bağlı olarak sağlık, cinsellik, cinsel gelişim ve büyüme konularının bilinmeden evlenilmesine yol açıyor. Bu durum, pek çok güvenli olmayan davranışı ve olumsuz sağlık sonuçlarını beraberinde getiriyor.
- Erken gebelik hem gebenin hem de doğacak çocuğun sağlığını, yaşam kalitesini, gelişimini çok ciddi şekilde tehdit ederek ölümlere neden olabiliyor.
- ÇYEZE, fiziksel, cinsel ve ruhsal gelişimi engelleyen ve buna bağlı sağlık risklerini çok artıran toplumsal bir sorundur.
- Cinsel ve ruhsal sağlık riskleri, fiziksel sağlık riskleri kadar kolay görülmeyen ancak onlar kadar önemli risklerdir ve erken evlilik bu üç riski eşanlı üretiyor. Cinsel ve ruhsal sağlık riskleri depresyon, ağır travma ve hatta intihara kadar giden ölüm riskini getiriyor.
- Aile, okullar ve genel olarak toplum, ÇYEZE'nin sağlık risklerini ve olumsuz sağlık sonuçlarını bilmiyor.

- ÇYEZE, doğrudan ya da dolaylı olarak düşükleri, birincil sezaryen oranını, kısırlık riskini, sistemik hastalık sıklığını, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonları, genital kanser ve kronik hastalık sıklığını artıran en önemli etkenlerden biridir.
- Yol açtığı kısa, uzun ve orta vade riskler ve olumsuz sağlık sonuçları dikkate alındığında hem kamu finansmanı hem de cepten yapılan harcamalar açısından sağlık harcama yükünü artırıyor.

Hizmet sunucuların değinmiş oldukları fiziksel, cinsel, psikolojik risklere ve ölümcül sağlık sonuçlarına yol açıyor olmasına rağmen ÇYEZE'nin devam etmesi, bu çalışmanın açıklamak istediği bir diğer konudur. Bu nedenle olumsuz sağlık sonuçları ve risklerine rağmen bu evliliklerin devam etme nedenleri, yine hizmet sunucuların değerlendirmeleri ile ilerleyen alt başlıkta irdelenecektir.

MULTİFAKTÖRİYEL NEDENLER

1. ÇOCUK YAŞTA, ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLERİN NEDENLERİ

ÇYEZE'nin nedenlerine ilişkin önemli bir bilgi birikiminin oluştuğu, bu çalışmanın ilk bölümlerinde tartışıldı ve literatürün değindiği en temel nedenlerin sosyoekonomik düzey, geleneksel kabuller, tutum ve davranışlar, aile içi şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, doğal afetler, savaşlar ve göçler şeklinde özetlendiği belirtildi. Hem dünyada hem de Türkiye'de gerçekleştirilen konuya ilişkin çalışmalar, nedenlerin katmanlı bir yapı oluşturarak çocuk yaşta evliliklere yol açtığını gösteriyor.

Öncelikle kabul edilmesi gereken, çocuk yaşta evliliklerin toplumsal bir sorun olduğu ve toplumsal bir sorunun da tek nedensellikle açıklanamayacağı gerçeğidir. Tüm katmanlılığına ve çeşitli kaynaklardan besleniyor olmasına rağmen çocuk yaşta evliliklerin farklı nedenlerini tetikleyen en önemli iki hususun, "yoksulluk" ve "toplumsal cinsiyet eşitsizliği" olduğu söylenebilir.

Erken yaşta yapılan evlilikler multifaktöriyel bir olgu

Bu çalışma kapsamında görüşülen farklı kurumlarda ve farklı rollerde yer alan hizmet sunucuların ÇYEZE'nin nedenlerine ilişkin mesleki deneyimlerine ve entelektüel birikimlerine göre önceliklendirdikleri nedenler söz konusu. Nedenler, hizmet sunucunun profesyonel rolüne, hizmetin sunulduğu kuruma, bölgeye ve pratikte karşılaşılan örneklerle dayalı olarak çeşitleniyor. Bölgesel ve çalışılan kuruma özgü nedenlere değinilmekte birlikte genel olarak bu durum yoksulluk, eğitimsizlik, gelenek, din ve kültürün şekillendirdiği nedenlerle açıklanıyor.

Bu kapsamda tüm hizmet sunucuların çocuk yaşta evliliklerin nedenlerini "multifaktöriyel" bir olgu olarak değerlendirdikleri söylenebilir.

"Erken yaşta yapılan evlilikler **multifaktöriyel bir olgu**. Yaşanılan coğrafya, ailenin ve kişinin kendi eğitim düzeyi, maddi imkânları, cinsiyet ayrımcılığı, kız çocuğunun bir birey olarak görülmemesi, cinsel istismardan korunabileceği tek yolun evlilik olabileceği yanlışlığı nedenler arasında sayılabilir."

(AİLE HEKİMİ)

1.1 Sosyoekonomik Nedenler

En önde gelen risklerden biri yoksulluk

Tüm hizmet sunucuların ortaklaştıkları nedenlerden en önemlisi yoksulluğa ilişkin. Yoksulluk, ailenin tüm kararlarını ve yaşam deneyimlerini üreten bir döngü oluşturuyor. Yoksulluk ile erken evlilik arasında kurulan ilişki, kız çocuklarının eğitime erişimlerini etkilediği için önemle belirtilen bir konu. Bu kapsamda eğitim hem neden hem de sonuç durumunda. Özellikle kız çocuklarının eğitimde olmamaları ile erken yaşta evlilik arasında yakın bir ilişki mevcut. Kız çocuklarının eğitimde kalmamaları/kalamamaları ile aile yoksulluğu arasında da bağ kuruluyor. Yoksul ailelerin çocuklarının eğitime erişimlerinde güçlükler var ve/veya eğitimde kaldıkları süre kısa. Eğitime erişimleri ve eğitimde kısa süre kalmaları, kentsel alanlara uzak köylerde yaşamaları, ailenin çocuk emeğini kullanabileceği geçim türünde olması (mevsimlik tarım işçiliği ya da tarımsal üretim yapıyor olması) ya da kentsel alanların yoksul

mahallelerinde yaşıyor olmaları gibi nedenlerin tümü kısa eğitime yol açıyor. Eğitime devam etmeyen kız çocuklarının erken evlendirilmeleri bir "gereklilik" haline geliyor. Eğitimsizlik, yoksulluk, seçeneksizlik, tarımda çocuk emeğinin kullanılması gibi nedenler batıdan doğuya, kentten kıra, erkekten kadına uzandıkça daha fazla dile getiriliyor ve önemli nedenler olarak sıralanıyor.

"Muhtemelen **en önde gelen risklerden biri fakirlik**. Bütün istismar vakalarında fakirliğin risk olarak çok ön planda olduğunu görüyoruz. Fakirlik başka riskleri de beraberinde getiriyor. Yani evine ekmek getiremeyen baba evinde şiddet uyguluyor, çünkü öfkeyi nasıl kontrol edeceğini bilmiyor. Öfkeyi başka sosyal aktivitelerle yenmeyi de başaramıyor. Çocuk istismarı ve ihmali toplumun her kesimde görülür. Zengin de fakirde de ama fakir insanların arasına girdiğinizde bunun sıklığını daha fazla görüyorsunuz."

(AKADEMİSYEN/SOSYAL PEDİATRİ)

"Eğitimsizlik; **eğitim düzeyi düştükçe bir bölgede, ekonomik durum kötüleştiğinde** yoksulluk oldukça kadınların erken evlilikleri daha sık oluyor."

(AKADEMİSYEN, HALK SAĞLIĞI UZMANI)

Hem yük azaltmak hem de gelir elde etmek

Ekonomik nedenler kız çocuklarının çocuk yaşta evlendirilmelerinin en önemli nedenleri arasında görünüyor. Hizmet sunuculara göre, kız çocuğu erken evlendirildiğinde hem hanenin üye sayısını azaltarak hem de bu evlilik yoluyla elde edilecek gelir aracılığıyla kazanç elde ediyor. Elbette tüm yoksul aileler bu yolu izlemiyor. Bu yolun izlenebilmesi için erken yaşta çocuk evliliğinin "normal" kabul edildiği toplumsal ortamın da olması gerekiyor.

"Çocuğun artık evde bir ekonomik yük olarak görülmesi, yetişkinliğe yakın olması, evlenme çağının geldiğinin düşünmesinden dolayı **başlık parası olarak aileye ekonomik bir katkısının olması söz konusu.**"

(SOSYAL ÇALIŞMACI)

"Bir diğer sebep de ekonomik çekinceler. Yani **ailenin kendi kendine yetememesi**, ekonomik gelir kaynaklarının olmaması nedeniyle, bir yük gibi görülen çocuk ne zaman evlendirilirse bir masraf daha evden gitmiş olacak. Bunun akabinde gelecek bazı gelirler olacak."

(SOSYAL ÇALIŞMACI)

İsmi değişiyor ama gelir karşılığı: Başlık parası, süt parası gibi maddi getiriler

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yansımalarından birisi olan başlık parası, süt parası gibi farklı isimlerle de olsa içeriği aynı şekilde olmak üzere, kız çocuklarının gelir karşılığı evlendirerek maddi kazanç elde edildiği de belirtiliyor. Başlık parasını belirleyen kızın yaşı, güzelliği, becerikliliği gibi kriterler oluyor.

"Yaş küçüklüğü ve güzelliğe göre kız çocuklarından alınan başlık parası yükseliyor. Kız çocuğu 40 bin liraya gidiyorsa kendini özel hissediyor. 'Ben özelim. Başım şu kadar, 40 bin ederim' diye kendisi zaten birtakım nitelermeler yapıyor. **Ne kadar genç ne kadar küçükse ve söz dinliyorsa, enerjisi iyiye, evi çekip çevirebilecekse, becerikliyse... Eve aslında işgücü geliyor. O zaman daha fazla para veriliyor.** Göz açılmamış oluyor. Bütün bunlar onlar için değeri artırıyor."

(SOSYAL ÇALIŞMACI)

Şanlıurfa, Adıyaman gibi illerde gezici mevsimlik tarım işçiliğinin yaygın olması ile aile yoksulluğu ve erken yaşta evlenme arasındaki ilişki daha kolay kurulabiliyor. Gezici mevsimlik işçilik, çocukların okul devamını etkiliyor ve okuldan çekilen kız çocuklarının evlenmeleri, ailenin yaşadığı ağır yoksullukla birleşerek erken yaşta evliliğin önemli bir nedeni haline geliyor. Gezici mevsimlik tarım işçiliği yapan ailelerin yaşam koşulları, özellikle çalışmak için gittikleri yerlerde kötü yaşam koşulları ve kız çocuklarını korumanın güç olduğu ortamlarda yaşamaları, bu nedenle de erken evliliği bir koruma mekanizması olarak kullandıkları belirtiliyor.

“Bunun nedenselliğine baktığımız zaman birinci sırada bence **sosyoekonomik durumlar yatıyor**. Nasıl durumlar? Çocuk ilkokulu bitirdikten sonra ailesiyle beraber mevsimlik işçi olarak şehir dışına gidip geliyor. Zor işlerde çalışması... Gücünün yeteceğinden daha ağır işlerde çalışmaya başlıyor. Ve böyle uygun bir aile denk geldiği zaman (hastaların tabiriyle) ekonomik yapısı kızının çalışmasına (hastaların tabiriyle) gerek duymadan yaşanabilecek bir aileye denk gelince, evlenmesine razı olunuyor. Ama aile razı oluyor, çocuk değil.”
(AİLE HEKİMİ)

Özetle yoksulluk, kız çocuklarının kimi zaman ekonomik yük, kimi zaman da ekonomik gelir kapısı olarak görülmesi açısından erken yaşta evliliklerle ilişkili (Köroğlu, 2014).

1.2 Okul ve Eğitim Sistemi ile İlgili Nedenler

Okul terki⁴⁵, okuldan ayrılma

Eğitim İzleme Raporu 2017-18 çalışması, okul terkinin sebeplerini sadece ailenin sosyoekonomik durumu, toplumsal cinsiyet, etnik kimlik gibi okul dışı ölçütler ile sınırlamamak gerektiğine dikkat çekiyor ve okuldan ayrılmanın sebeplerini incelerken iki kuramsal yaklaşımdan faydalanılabileceğine değiniyor (Bradley ve Renzulli'den aktaran ERG, 2018).

Bu yaklaşımların ilki, öğrencinin çeşitli sebeplerle okul dışına “itilmesine”, ikincisi ise öğrencinin okul dışına “çekilmesine” odaklanıyor. “Okul dışına itilme”, okulu terk etmenin arkasındaki sebepleri okulun içinde arıyor. Bu modele göre; çeşitli sebeplerle okul yönetimi ve öğretmenler tarafından dışlanma ve göz ardı edilme durumu, öğrencilerin başarısız olmalarına ve bu sebeple kendilerini yetersiz hissetmelerine neden oluyor (Jordan ve diğ.'den aktaran ERG, 2018).

Okul terki hem kız hem de erkek çocuklarının yaşam deneyimlerini ve şanslarını belirleyen/etkileyen en önemli durumlardan biri. Eğitimin ileri aşamalarına devam edemeyen genç kadınlar iş bulmakta zorlanıyor. Bunda en önemli etkenler; aile bakımında üstlendikleri geleneksel rol, çocuklara ve engelli/hasta akrabalara bakım imkânlarının azlığı veya yetersizliği ile iş hayatında ve toplumsal hayattaki ayrımcı tutumlar oluyor (Genç Hayat Vakfı, 2017).

45 Milli Eğitim Bakanlığı 2014 İdare Faaliyet Raporu'na göre, 2014'te 2013'e göre okul terki %35 arttı. Böylelikle 2013 ve 2014'te büyük çoğunluğu kızlar olmak üzere, toplam 400 binden fazla çocuk okulu bıraktı. Türkiye'nin AB üyelik müzakere sürecinde eğitim ve öğretim faslında yer alan AB 2020 Stratejisi'nde belirlenen başlıca eğitim hedefleri, erken okul terk oranlarının %10'un altına düşürülmesi ve yüksek öğretim derecesi elde etmiş 30-34 yaş arasındaki bireylerin oranının %40 seviyesine yükseltilmesiydi. Bu amaçla MEB, kızların okullaşmasıyla ilgili “Haydi Kızlar Okula”, “Kız Çocuklarının Okullaşma Oranlarının Arttırılması (KEP)”, “Ana Kız Okulda” projelerinin yanında “Şartlı Nakit Transferi” gibi ekonomik paketlerle de eğitimi desteklediği halde, kız çocuklarının %40'ının liseye ulaşmadan eğitimi terk etmesi önlenemiyor (Genç Hayat Vakfı, 2017).

Aile yoksulluğu da önemli bir başka neden. Tüm nedenler birleşerek kız çocuklarının okuldan ayrılmasına yol açıyor. Okul terki, okuldan ayrılma da kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesine neden oluyor. Eğitim seviyesinin yükselmesi ile kız çocuklarında artan evlilik yaşı arasında pozitif bir ilişki söz konusu (UNICEF, 2017).

Araştırma kapsamında görüşülen pek çok hizmet sunucu "okul dışına çekilme" olarak ifade edilebilecek nedenlere yoğunlaşarak kız çocuklarının okulu terk etmelerine sebep olan sosyoekonomik nedenleri açıklıyor ve okul dışına çekilme ile ÇYEZE'ye itilme arasında bir bağ kuruyor.

Okul devamsızlığı takip edilmiyor

Araştırma kapsamında görüşülen özellikle sosyal hizmet uzmanları, çocuk gelişimciler ve halk sağlığı uzmanları; Türkiye'de çocukların zorunlu eğitime katılımları konusunda çok ciddi çalışmalar yapan, bu anlamda cezalandırıcı tedbirleri de uygulayan kamusal bir yaklaşımın olduğunu belirtiyorlar. Ancak okula devamsızlık yapan öğrenciyi aynı etkinlik düzeyi ile takip edebilen bir sistemin olmadığına değinerek "okul devamsızlığının" önemli bir sorun olduğunu ifade ediyorlar. Okula devam etmeyen öğrencilerin neden devam etmediklerine, nerede olduklarına dair süreçlerin takip edilmemesi ile erken yaşta evlilik ile mücadele arasında bağ kuruluyor.

Hizmet sunucuların da belirttiği gibi bu sürecin izlenmiyor olmasının, ÇYEZE'nin hem nedeni hem de devam etmesinin önemli unsurlarından biri olarak görülmesi gerekiyor. Araştırma kapsamında yer alan illerden bazılarında, örneğin Niğde'de bu konuda ciddi takip sistemi geliştirilmiş ve okula devam etmeyen çocuklar okul idaresi tarafından izleniyor. Böylesi bir takibin etkili olduğu, bu süreçte yer almış bir psikolojik danışmanlık ve rehberlik (PDR) uzmanı tarafından teyit ediliyor.

"Ailede anne-baba bir çocuğu okula göndermek zorunda. Çünkü Milli Eğitim bunun takibini gerçekten iyi yapıyor. Okula gitmedi mi? Niçin gitmedi? **Ama okuldan alınanı takip etmiyor. ...**"
(SOSYAL ÇALIŞMACI)

Okulu terk ve devamsızlık sorunu

MEB'in UNICEF işbirliğiyle gerçekleştirdiği "Ortaöğretimde Sınıf Tekrarı ve Okul Terk Sebepleri" ile "14-18 Yaş Grubunda Olup Örgün Öğretim Dışında Olan Çocukların Eğitim ve Çalışma Durumları ile İhtiyaçlarının Belirlenmesi" araştırmaları, okul terki ve sınıf tekrarı açısından en önemli sınıfın ortaöğretimin ilk yılı olan 9'uncu sınıf olduğunu gösteriyor (ERG, 2018). Bu veri ve hizmet sunucuların tespitleri örtüşürken, sistemin son dört yılının etkin şekilde işlemediği, bu nedenle 12 yıl yapılan zorunlu eğitimin fiili durumda sekiz yıl olduğu ve bu durumun da erken yaşta evlendirilmeyi desteklediği düşünülüyor. MEB'in ERG ile paylaştığı Mayıs 2019 tarihli verilere göre, açıköğretim lisesine devam eden 14-17 yaş aralığındaki öğrenci sayısı 2017-18 eğitim-öğretim yılına göre %23,6 azalarak 254.476 oldu. Bu öğrenciler, açıköğretim liselerindeki öğrencilerin %23'ünü oluşturuyor. Bu oran 2017-18'de %23,9, 2016-17'de %29,5'ti. Açıköğretim lisesinde öğrenim gören 14-17 yaş öğrencilerin tüm ortaöğretim öğrencilerine oranı da giderek azalıyor. Açıköğretim, eğitimini tamamlayamamış 18 yaş ve üstü bireyler için bir fırsat olsa da açıköğretim lisesi öğrencilerinin yaklaşık çeyreğini oluşturan 14-17 yaş arası öğrencilerin durumuna dikkat edilmesi ve bu sayının azalması yönünde çabaların sürmesi önemli (ERG, 2019).

Çocuklar ile yakın çalışmaları olan sivil toplum çalışanları, sosyal çalışmacılar ve PDR uzmanları, açıköğretim liselerine devam etme oranları,

devamsızlığın takibi ile yaşanan sorunlar ve özellikle ortaöğretim kademesinde devamsızlığın önemli bir sorun olmayı sürdürmesi nedeni ile fiilen/pratikte esnekleşen okul devamı konusunun önemli olduğuna değiniyorlar. Esnekleşen okul devamı ile çocuk yaşta evliliklerin birlikte değerlendirilmesi konusunu önemle vurguluyorlar.

"4+4+4'ün **son 4'ünde maalesef takip yapılmıyor**. Çocuk bir yerde gözüküyor ama bir şekilde boşluk bulunuyor. **Kimsenin de 'bu çocuk liseye gitmesi gerekirken, neden gitmiyor'** diye peşinde olduğunu pek görmüyoruz." (PDR UZMANI)

Kız çocukları için uzun eğitim modellerinin gerekli olduğuna değinilerek böylesi modellerin bulunmadığı ortamlarda kız çocuklarının bu tür bir eğitime gereksinimlerinin olmadığı düşüncesinin hızla yaygınlaştığına değiniliyor.

"Alanda şunu da gözlüyoruz. 'Okulu bıraktım' diyor kız çocuğu ve tamamen kendi kararı ve iradesiyle bırakmış örneğin. Onun için okumak; güçlenmek, kendi ayakları üzerine basmak ve ekonomik bağımsızlık elde etmek için bir araç olmaktan çıkıyor. Şimdi böyle bir yönü de var işin. Evet, **kız çocuklarının o konuda rol modellere ihtiyaçları** var, bir gelecek vizyonu oluşturmaları gerekiyor." (STK ÇALIŞANI)

Açık lise⁴⁶ olanağı ya da olanaksızlığı

Son yıllarda açık liseye kayıt yaptıрма oranlarının arttığı görülüyor. Zorunlu 12 yıllık eğitimin son dört yılı açık lisede sürdürülüyor ve açık lise tercihinde cinsiyet etkili oluyor. Özellikle kız çocuklarının artan bu oran içindeki payları daha yüksek. Taşınmalı eğitim, kız çocuklarının uzun eğitime gereksinimi olmayacağı düşüncesi ve kız çocuklarının kendi yapabilirliklerine ilişkin beklentilerinin az olması gibi nedenlerin tümü birleşerek örgün eğitimden kopmaya yol açıyor.

Öğrenilmiş çaresizlik ya da önemsememek

Özellikle sosyal hizmet uzmanı hizmet sunucuların değindiği önemli bir konu dezavantajlı gruplarla ilgili. Bu grupların başında Romanlar geliyor. Roman çocukların kısa süreli eğitimli olma durumlarının hem çocuklar hem de çocukların öğretmenleri tarafından benimsendiğine değiniliyor. Öğretmenlerin "çocukların okumayacağını düşünüyor olmaları" eğitim takiplerinin yapılmamasına yol açıyor. Roman çocukların okumayacağı, okumayan özellikle kız çocuklarının erken yaşta evleneceği, neredeyse doğal bir durum olarak görülüyor. Bu noktada okulu terk etmenin arkasındaki sebepleri okulun içinde arayan "okul dışına itilme" yaklaşımı açıklayıcı oluyor.

"Okulun böyle bir telaşı yok. Burada yaşıyoruz. Kötü konuşmak istemiyorum ama şöyle bir şey var. Öğrenilmiş çaresizlik diyorum. **Önemsemiyorlar. Zaten orada öğretmenlik yapıyor olmaktan mutlu değil.** Zaten o insanlarla yüz göz olmaktan mutlu değil. Orası zaten onun için hoş değil. Mesela çocuk iki ay okula gitmemiş. 'Ben Milli Eğitim'e söyledim. Ben

⁴⁶ Açık liseye giden öğrenci sayısı son beş yılda yaklaşık %65 oranında arttı. 2011-12 eğitim öğretim yılında açık lisede eğitim görenlerin sayısı 940.268 iken 2016-17 eğitim öğretim yılında bu sayı 1.554.938'i buldu. Açık lisede okuyanların örgün eğitimde okuyanlara oranı 2011-12 eğitim öğretim yılında yaklaşık %24 iken, bu oran 2016-17'de yaklaşık %36 oldu (ERG, 2018a).

devamsızlığını yazdım diyor, bildirdim' diyor."
(SOSYAL ÇALIŞMACI)

1.3 Aileye İlişkin Nedenler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Faydacı/ekonomik çocuk değeri

Faydacı/ekonomik çocuk değerinin daha az gelişmiş ülkelerde ve bu ülkelerin daha az gelişmiş kırsal bölgelerinde daha yaygın olduğu belirtilmişti. Bu değer, çocukluk süresinin kısalmasını, çocuğun ailenin geçim derdinin ve mücadele araçlarının parçası haline gelmesini kolaylaştırıyor. Çocuğun ekonomik değerinin önemli görülmesi ile yoksulluk ve ailenin yoksullukla mücadelede çocuk emeğine gereksinimi arasında, özellikle de tarımsal işlerde çocuk emeğinin kullanılması ile erken evlilik arasında ilişki kurulabiliyor. Hizmet sunucular, özellikle aile hekimleri ve sosyal hizmet uzmanları bu konuya dikkat çekiyor ve tarımsal işlerle geçim sağlayan ailelerde çocukluk süresinin kısa olduğuna değiniyorlar.

"Kente bakıyorsunuz, bu, sosyoekonomik düzeyi belli bir standardın üzerinde olan ailelerin sorunu değil. Yine ekonomi en belirleyici etmenlerden biri. İşte o çocuk okumuyorsa, ailenin belli bir geliri yoksa, aile hızlı bir şekilde evlendirerek en azından o çocuğun bakım ve sorumluluğundan kurtulmak istiyor. **Yani ekonomi, eğitim, en etkili iki temel sebep.**"

(SOSYAL ÇALIŞMACI)

Bir an önce baş göz edelim

Okula devam etmeyen kız çocuklarının "tehlike" olarak algılanması kolaylaşıyor. Her an "başına bir şey gelebileceği", bu durumun da aileyi zor durumda bırakacağı düşüncesi okulda değilse "kocada" olması gerektiğinin düşünülmesine yol açıyor. Hizmet sunucular ailelerin kız çocuklarını "korumak" adına erken evlendirildiklerine de tanık oluyorlar. Ailelerin, kız çocuğunun evlilik öncesi cinsel ilişki yaşama olasılığını en aza indirebilmek, "aile namusunu koruyabilmek" istemesi gibi nedenlerle, aslında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yansıması olarak görülebilecek durumlar sebebiyle de erken evlilikler gerçekleşiyor. Namus kavramı hem aileyi hem de çocuğu koruduğunu iddia ederek işlevsel bir hal alıyor. Tam da bu noktada "çocuğu koruması gereken kim" sorusu sorulabilir. Çocuğun temel bakımı, eğitimi, geleceğe hazırlanmasından sorumlu ve onu her türlü ihmal ve istismardan koruması gereken aile, kız çocuklarını evlendirerek bu görevlerini yerine getirememiş oluyor. Görevini yapamıyor olmayı ise "kızı korumak" olarak değerlendiriyor.

"Değişik bir namus kavramı var. O yüzden de kız evde duracağına, sağda solda ona bakış atılıp namusuna, aileye laf geleceğine; everelim gitsin kavramı fazlasıyla var."
(ÇOCUK GELİŞİMCİ)

"Ekonomik anlamda ailenin çocuğun evden gitmesine duyduğu ihtiyaç -hani tabiri caizse boğaz eksilsin- bir de çocukların ailelerde doğru yönetilip, yönlendirilememesi nedeniyle ergenlik döneminde yaşadıkları '**cinselliği evlilikle temizleme**' derdi..."

(CUMHURİYET SAVCISI)

Akraba evliliği⁴⁷

Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaygınlığı devam ettiren evlenme türlerinden biri akraba evliliği. Aile yoksulluğu ile birleşen akraba evliliği, kız çocuklarının erken yaşta ve aile kararı ile evlendirilmelerine yol açıyor. Ailelerin birbirlerini tanıyor olmaları, yakın akrabalığın kız çocuklarına daha iyi davranılmasını sağlayacağı varsayımları ile de devam ediyor. Yabancı bir aileye gidilmesi durumunda deneyimlenmesi muhtemel güçlükleri bertaraf etmek ve yakın akraba ilişkilerini sürdürmek adına kız çocukları araçsallaştırılarak öncelikli amcaoğlu ile evlendiriliyor.

"Burada daha fazla akraba evliliği var. Ama kız dışarıdan birini seviyorsa... **Bir kızı eğer iki kişi istiyorsa, öncelik akrabadır.** Kız diğer tarafı seviyorsa, kaçacak. Kız da kaçıyor ama bunun adı kız kaçırma oluyor. Daha sonra, nikâh kıyıldıktan sonra, iş bittikten sonra babanın eli öpülüyor. Baba da akrabaya karşı boynu bükük olmuyor. Benim yapacak bir şeyim yok. Ben size vermemelik yapmadım, kızım kaçtı, diyor."

(ÇOCUK GELİŞİMCİ)

"Çocuğunu başlık parası vesaire için satanlar da var ama en azından benim deneyimlerim, merkeze gelen olaylarda, vakalarda genellikle bu **küçük yaşta evliliklerin akrabalar arasında gerçekleştiğini gösteriyor.**"

(AVUKAT)

Aile sorunlarından kaçma yolu

Aile içi şiddet, baskı, geçimsizlik, aile içi cinsel istismara maruz kalma gibi nedenler kız çocuklarının tüm bu sorunlardan kaçarak kurtulabilecekleri algısının oluşmasına neden olabiliyor. Aile sorunları dışında da özellikle son yıllarda yaygınlığı hızla artan teknoloji kullanımı ve sosyal ağların etkisi ile genç kızların hatalı kararlar alabildikleri ve bu nedenle de erken yaşta evliliklerin olduğuna değiniliyor.

"...yani annesinin babasının evinde güllük gülistanlık, sevgiyle sarıp sarmalanmış pırıl pırıl, keyifle yaşayan bir çocuk değil ki bu, zaten örselenmiş bir çocuk. Öyle olsa niye evlensin, yani iyi bir aile ortamından geliyor olsa... Kaçmak için evleniyor ya da anne-babanın şer'inden korunmak için erken evleniyor. Ya da aile içinde yaşanan fakirlik, sıkıntılar tüm bunlardan kurtulmak için evleniyor. **Hepsi çocuğu alıyor öbür tarafa itiyor.**"

(AKADEMİSYEN, TIP DOKTORU)

Ensest, taciz, tecavüz gibi nedenler

ÇYEZE'nin nedenlerine ilişkin literatürün açıkça değinmediği ve hizmet sunucuların açıkça tespit edemedikleri ancak bazı vakalarda hissettikleri ensest ve tecavüze maruz kalan kız çocukların da erken evlendirildikleri düşünülüyor. Özellikle ensest Türkiye'de sorun olan ancak çalışılması ve açığa çıkarılması zor bir neden. 2009 yılında gerçekleştirilen "Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak" çalışması da benzer bir duruma dikkat çekiyor (Nüfusbilim Derneği ve UNFPA). Türkiye'de tanı konulan ensest vaka sayısının bildirilmesi

⁴⁷ Aile Yapısı Araştırması 2016 sonuçlarına göre; 15 ve üzeri yaşta olup evlilik deneyimi yaşamış bireylerin eşleri ile akraba olup olmadıkları incelendiğinde, bireylerin %23,2'sinin eşi ile akraba olduğu görülüyor. Aynı araştırmanın sonuçlarına göre, akraba evliliklerinin en yaygın olduğu bölge %42,6 ile Güneydoğu Anadolu, en düşük oranda görüldüğü bölge ise %8,9 ile Batı Marmara. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=vrG1ZhSdJ9PC1kMrBv8YvQ7G4C9YNzChZJTpKfvPDL2JvQZC672!825055425?id=24646>

gereken vaka sayısından daha az olduğuna değinen rapor, aile içi cinsel istimara maruz kalan çocuklarda fiziksel, psikososyal ve cinsel sağlık sorunlarının olduğunu ifade ediyor. Aile içi ahlaki bir sorun olarak da tanımlanan ensest olayları ve mağdurlar, ailedeki diğer bireyler tarafından saklanıyor. Ailede çocuğun sağlık durumuna ilişkin önlemlerin alınması, öncelikli olarak yapılması gereken müdahale iken, aile bireyleri tarafından sorunun ahlaki boyutu daha fazla önemsenabiliyor. Bu nedenle de çocuğun aile içinde her türlü cinsel istismarı olarak tanımlanan ensest sorununun gerçek boyutlarını saptayabilmek oldukça zorlaşıyor (Nüfusbilim Derneği ve UNFPA, 2009). Bu güçlüğü farkında olan hizmet sunucular, ailelerin “konuyu kapatmak”, “aile içinde” kalmasını sağlamak için de erken yaşta evlendirme yoluna gittiklerini belirtiyorlar.

“Enseste maruz bırakılmış kız çocukları muhakkak erken evlendiriliyor bir şekilde. **Bu kapatılıyor.** Bir de berdel dediğimiz, başlık parası dediğimiz olaylar ortaya çıkıyor.” (STK TEMSİLCİSİ)

Çok çocuk, büyük aile, büyük aşiret!

Aşiret sisteminin büyük aileden beslendiği ve buna bağlı olarak erken evliliğe ve çok doğurmanın sağlanmasına yönelik bir etkisinin olduğu da dile getiriliyor. Halen toplumsal yaşamda büyük ailenin bir karşılığı var ve bunu sağlamak için erken yaşta evlenmek ve çocuk sayısının fazla olmasını desteklemek ile ÇYEZE ilişkisi kurulabiliyor.

“Yani ailelerin güç kavramı ile güç dayanakları ile ilişkili olabilir bu durum. Sonuçta burada **aşiret kültürü var.** Ne kadar çok sayıda soyadınızdan kişiler olursa, özellikle erkek çocuklar daha çoğunlukta olursa, diğer aşirete, karşı taraftaki aşirete karşı daha üstün konuma gelirsiniz. **İnsan sayısının fazla olması, daha erken doğurganlığa erişmeyi sağlıyor.** 15 yaşında evlenen bir kız çocuğunun doğurma

oranı ile 20-25 yaş arasında evlenen bir kadının doğurma oranları arasında çok büyük fark var.”

(AİLE HEKİMİ)

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin devredilmesi

Gerek literatürdeki çalışılma sıklığına gerekse gündelik yaşam tecrübelerinde karşılaşılan örneklere dayanarak toplumsal cinsiyetin en baskın olduğu kurumların başında aile ve evlilik kurumlarının geldiği söylenebilir (Kıran, 2017). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği önemli bir çocuk yaşta evlenme nedeni. Toplumda ataerkil değerlerin önemi ve yönlendirmesi ile erkek ve kadınlar arasında eşitsizlikler meydana geliyor. Bu durumun arka planında her iki cinse yüklenen toplumsal, kültürel anlamlar, değerler yatıyor. Erkek çocuğa daha yüksek değer verilmesi, kız çocuğunun evden bir gün gidecek olması anlayışı da bunun bir sonucu (Durdu ve Yelboğa, 2016). Psikolog, avukat ve sosyal çalışmacı hizmet sunucular toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dikkat çekiyorlar ve kız çocuklarını “değersiz” hale getiren bu yaklaşıma vurgu yapıyorlar.

“Tabii ki toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda ülkemizde hâlâ ilerleme kat edilememesinin en büyük sonucunu işte **erken yaşta evliliğe kurban ettiğimiz** çocuklarımızda görüyoruz.”

(AVUKAT)

1.4 Yasalara ve Uygulamalara İlişkin Nedenler

Çocuğu değil, aileyi önceleyen hukuk

Araştırma kapsamında görüşülen avukatların genel kanaatine göre, Türk hukuk sistemi aileyi korumayı öncelikli alan olarak görüyor. Bu niteliğine bağlı olarak da mevcut yasaları etkin uygulamak yerine aileyi ve aile

bütünlüğünü korumaya çalışıyor. Bu durumda çocuğun yararı değil ailenin bütünlüğü, ailenin korunması öncelikli hale geliyor. Aslında aile en temel görevini, yani üyelerini koruma görevini yapamıyor. Ailenin bu görevi neden yerine getiremediği konusuna yoğunlaşmak yerine, hiç sorun yokmuş gibi davranılıp aile bütünlüğünü korumaya yönelik tavır alınması, çocukların birden çok kez istismar edilmesine yol açabiliyor. Ailenin koruyamadığı çocuk, yasalar aracılığıyla bir kez daha korunamamaya aslında sisteme güveni sarsabiliyor ve sistemin işleyişini etkileyebiliyor.

"...biz her iki tarafı da çocuk olarak gördüğümüzde, iki çocuğu korumak adına, aileyi korumak adına, Yargıtay içtihatları da bunu savunuyor... Bizde biliyorsunuz, **hukuk içerisinde aile birliği çok önemlidir. Bireysellikten daha önemlidir.** O yüzden aile birliğini korumak bizim için öncelikli olmuştur."

(AVUKAT)

"Aile birliği kurulmuş oluyor. Hatta çalıştığım birkaç kurumda da bu vardı. **Evlenmiş, hamile kalmış kız çocuğu. 'Neden ayırıyoruz, cezai işlem yaptırıyoruz' diyen meslek elemanları da oluyor.** Onları buraya almış olmak onları ayırıyor. Aile birliğinin bütünlüğünü bozuyor. 'Biz neden uğraşyoruz bu işlerle' diyen sosyal hizmet çalışanları olduğunu da biliyorum. Bence çok doğru bir şey söylüyorsunuz. Eski Türk geleneğinden gelen, 'Ben de erken yaşta evlendim ne var bu işte' diyen ve kendi geçmişiyile, yaşadığı o kültürle yorumlayan karar vericilerin çok büyük etkisi olduğunu ben de düşünüyorum. **'Ne olacak, aile kurulmuş, istediğiniz bu değil mi' diyen bir yapı var.**"

(SOSYAL ÇALIŞMACI)

Yaptırım yok!

ÇYEZE'nin nedenleri arasında hizmet sunucuların hemfikir oldukları hususlardan bir tanesi de devletin yaptırım gücünü yeterince kullanmamasıyla ilgili. 18 yaş altında olan bireylerin ehliyet alamaması, oy kullanamaması, şirket yönetememesi gibi örnekler veri olarak sunuluyor ve devletin bu alanlarda yaptırım gücünü etkin kullandığı, ancak 18 yaş altı evliliklere geldiğinde "ikircikli" bir tutum sergilediği düşünülüyor. Gerçekten kararlı olunması, mevcut yaptırımların ciddiyetle uygulanması halinde bu sorunun çözülebileceğine inanılıyor.

"... Şu an geldiğimiz noktada, yani dünya değişti, gelişti fakat buna rağmen çok ciddi bir azalma yok. Yani birçok program, projeler var ama bu halen kültürel bir sorun olarak görülüyor. Fakat bence **ciddi bir çalışma yok**, devletin çalışması yok. Yani mesela nüfusla ilgili bir çalışma, yasal yaptırımlar yok."

(SOSYAL ÇALIŞMACI)

"Ben görmedim. Ancak nasıl olursa gördüm; başlık parası gibi şeyler işin içine girdiğinde veya çocuk gerçekten ciddi fiziksel şiddete maruz kaldıysa ve bu belgelendiyse alanını gördüm. Ama evlendirdi diye görmedim. **Mahkeme de çok erkeksi bakıyor. Kadın hakimler de çok erkeksi bakıyor.**"

(SOSYAL ÇALIŞMACI)

Pasif de olsa destekleyici siyaset

Mevcut yasaların etkin uygulanmaması kadar önemli olabilecek bir husus da "pasif de olsa destekleyici siyasi iklim" şeklinde açıklanabilecek durumla ilgili. Hizmet sunucular, imamlara nikâh yetkisinin tartışılması, erken evlenmiş olanlara yönelik toplu af önerileri, üç çocuk söylemi, cinsel sağlık ve üreme sağlığı eğitimlerinin okullarda yapılamaması gibi hususların tümünün çocuk yaşta erken evlilikleri "cesaretlendirici" ya da en azından destekleyici bir ortam ürettiğini düşünüyor.

"Bir taraftan da politikalarla buralar destekleniyor. Yani hani çocuk evliliklerinin yaşının düşürülme yasa önerisi, tasarısı, **imamlara nikâh yetkisinin verilmeye çalışılması**. Çünkü şeyi biliyoruz hepimiz. Hani bir sürü tanıdık imamlarla, akraba imamlarla kapalı şekilde bu evliliklerin yapıldığı, daha böyle akrabalık ilişkileriyle, dost vs. ilişkileriyle bunların görünürlüğünün azaltıldığını da biliyoruz." (PSİKOLOG)

"Çocuk yaşta evlilikler ve bir o kadar da yaşanan cinselliklerin sağlığa etkilerinin büyük olduğunu düşünmekteyim. 15 yıl kadar önce okullarda sistemli olarak üreme sağlığı, aile planlaması, cinsel sağlık, CYBE konularında eğitim verirdik ve görürdük ki çocukların bu konuda bilgileri eksik, yanlış, tutumları ise aşırı cesaretliydi. **Şimdi maalesef okullarda bu eğitimleri veremiyoruz.**" (TIP DOKTORU)

1.5 Savaş ve Zorunlu Göç ile İlgili Nedenler

Erken yaşta evliliklerin nedenine ilişkin literatür çalışmasında değinilen nedenlerden bir tanesi de doğal afetler ve savaşlardı. Doğal afet ve savaş gibi yaşam pratiğini radikal değiştiren durumlar ile erken evlilikler arasında bağ kurulduğu ve her iki durumun da özellikle kız çocuklarının evlendirilmesine yol açtığı biliniyor.

Zorunlu göç, tüm dayanışma mekanizmalarını kaybeden ve bilinmeyen başka bir yerde hayatı yeniden kurmaya çalışan aileler açısından kız çocuklarını evlendirmek, farklı ama ilişkili nedenlerle çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklere yol açıyor. Kız çocuklarını korumak istemek, ağır yoksullukla baş etmek, yerli gruplarla bir tür akrabalık ilişkisi kurmaya çalışarak hayata tutunmak gibi nedenler birleşerek erken evliliğe neden oluyor.

Suriye iç savaşı da benzer bir etki üretti. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre Türkiye'de 3,6 milyon Suriyeli, "geçici koruma" statüsünde yaşıyor. Özellikle sınır illerinde daha yoğun olmakla birlikte Türkiye'nin nerede ise her ilinde Suriyeli yaşıyor ve Suriyelilerin yoğun olarak yerleşmiş oldukları şehirlerde ÇYEZE daha görünür hale gelmiş durumda. 10 ilde görüşülen tüm hizmet sunucular, konunun daha görünür hale geldiğini belirtmekle birlikte bu durum, Şanlıurfa, Mersin ve Hatay illerindeki hizmet sunucular tarafından çok daha görünür bir sorun olmaya başlamış.

"...da %60 gibi bir yüzdeler verebilirim. Hani Türkiye'ye baktığımızda da aynı şekilde oranın aşağı yukarı aynı olduğunu düşünüyorum. Ancak ...da şöyle bir sorun var; bu **son Suriyeli mültecilerin şehrimize gelmesinden sonra bu oran %90'lara vardı diyebilirim**. Çünkü artık çocuk yaşta evlilik ve çocuk evliliklerinden ziyade ikinci evlilik durumunda da bu çok yaygınlaştı. Bu nedenle şu an ... için bu oranın %90'lara vardığını söyleyebilirim." (AVUKAT)

"Suriyelilerin gelmesiyle birlikte bizzat o şeyi ben yaşadım, savcı artık şunu dedi: '**Bildirmeyin, baş edemiyoruz**'. Yani bu tüm yerlerde böyle oldu. Özellikle bu Suriye göçünün olduğu Urfa, Antep, Adana, Mersin'de **tamamen artık normalleşti**. Biz onlarla birlikte Türkleri de bildirmedik." (SOSYAL ÇALIŞMACI)

"Savcılar bu vakalarla ilgili kovuşturmayla yer olmadığına dair karar veriyor ve orada bırakılıyor... 'Suriye'de böyle bir kültür var, çocuklar orada erken yaşta evlendiriliyor, **kültürel bir gelenek olduğundan dolayı da bu vakada, bu davada kovuşturmayla yer olmadığına' dair karar veriliyor.**" (STK ÇALIŞANI)

Suriyeli gruplara hizmet sunumunda çalışan, yerel dinamikleri bilen ve gözlemleyen hizmet sunucular, özellikle sosyal hizmet uzmanları, yerel halkın tavrını eleştiriyor ve savaştan kaçan, zor durumda olan Suriyeli kadınların zayıflıklarını, güçsüzlüklerini istismar ettiklerini belirtiyorlar. Hatta bu davranışlarını “onları korumak, destek olmak” için yaptıklarını söylüyorlar.

“Yerel halkın da biraz suçu var. Şöyle; bir savaş var ve savaştan dolayı ortaya çıkan bir ganimet var. Ama halk çocukları, kadınları ganimet olarak görmeye başladı. Maalesef ki bu böyle. Savaş ganimeti olarak ne oldu; çocuklar evlendirildi. Yani biri zor durumda gelmiş buraya, sana bakmanın yolu aslında senin çocuğunla evlenmek, kaç yaşında olduğunun hiçbir önemi yok.”
(SOSYAL ÇALIŞMACI)

12 yaşını bitiren genç kızlar evlenebiliyormuş

Savaş öncesi nüfusu yaklaşık 23 milyon olan Suriye’de kadınların evlenme yaşının ortalama 25, toplam doğurganlık hızının ise 3,3 dolayında olduğu görülüyor.⁴⁸ Kadınlar için yasal evlilik yaşının 17, erkekler için 18 olduğu ancak kırsal kesimde dini nikâhli erken evliliklerin yaygın olduğu belirtiliyor.

Hizmet sunucular, sadece çocuk yaşta evliliğin değil, birden çok evliliğin de arttığına değiniyorlar. Yerel halk arasında Suriyeli kadınlarla evlilik, çok eşliliğin yaygınlaşmasına ve evliliğin bir maddi çıkar unsuru haline gelmesine neden oluyor. Şenol ve Dinç’in (2017)

gerçekleştirdikleri çalışmanın sonuçlarına göre de Suriyeli bir kadınla evlenmek isteyen erkekler, aracılara başvuruyor ve ücret ödüyorlar. Vatandaş veya göçmen olarak resmi kayıtlarının bulunmaması ve yaşları nedeniyle resmi nikâh kıyılmıyor olmasının, Suriyeli kız çocuklarının imam nikâhıyla geçici süre evlilikler yapmasına neden olduğu, bu sayının da arttığı belirtiliyor (Aybar ve diğ., 2018).

“Zaten bu yörede çoğunlukla eğitim görmeyen her genç kız, 18 yaş altında evlendiriliyor. Bir de son süreçte Suriyelilerin gelmesi, Suriyeli nüfusunun yüksek olmasından kaynaklanan bir durum da söz konusu. Onların kendi medeni kanunlarına göre, 12 yaşını bitiren genç kızlar evlenebiliyormuş. Oradan buraya gelen vakaların adli beyanlarında genelde şöyle diyorlar: ‘Bizim nikâhımızı savcı kıydı, resmi olarak evlendik.’”
(ÇOCUK PSİKİYATRİSTİ)

Pınar ve Mazman’a (2016) göre, Suriyelilerle evlenme konusu ticari bir sektöre dönüşmüş durumda. ORSAM ve TESEV’in hazırladığı raporda da Suriyeli evlilikler tartışılıyor ve bu evlilikler kapsamında kız çocuklar için başlık parası ödendiği, böylece Suriyelilerin kız çocuklarını evlendirerek hem onların hayatlarını kurtarmaya hem de kendilerine gelir sağlamaya yönelik bilinçli bir tavır sergilediklerinden bahsediliyor (ORSAM ve TESEV, 2015). Aksu Kargın’ın (2018) Hatay ve Gaziantep illerinde yapmış olduğu çalışmada da çocuk yaşta evlilikler ile dini nikâh

⁴⁸ Suriye Kişisel Statü Kanunu’nda bir kişinin buluğ çağına girmiş olması evlenme ehliyetine sahip olabilmek için ön koşul. Evlenme yaşı ise yasa koyucu tarafından erkek için asgari 18, kadın için 17 olarak belirlenmiş (Kişisel Statü Kanunu, M.16). 15 yaşını dolduran bir erkek çocuğu veya 13 yaşını dolduran bir kız çocuğu buluğ çağına girdiğini iddia ediyorsa, hakim söz konusu iddianın samimiyetine inandığı ve yeterli fiziksel olgunluğa eriştiklerine kanaat getirdiği takdirde erkek veya kız çocuğunun evlenmelerine izin verebilir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Konvansiyonu’na (CEDAW) 28 Mart 2003 itibarıyla katılan Suriye’nin, Konvansiyon’un 16’ncı maddesinin 2’nci fıkrasına ilişkin çekincesi var. Söz konusu fıkrada: “Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dahil gerekli tüm önlemler alınacaktır” deniyor. (https://www.ailevecalisma.gov.tr/Raporlar/ATHGM/Suriyeliler_ile_Turkiye_Cumhuriyeti_Vatandaslari_Arasindaki_Evlilik_Iliskileri_Arastirmasi.pdf)

yoluyla evlenmelerin arttığı ve bu evliliklerden doğmuş “vatansız çocukların” bulunduğu belirtiliyor.

1.6 Diğer Nedenler

Pratiği kültürleştirme

Genel olarak işlemeyen ya da etkili işlemeyen yargı ve yaptırım süreçlerinin varlığı da erken evlendirme pratiğinin sürmesine neden oluyor. **Cezasızlık, mevcut yasal süreçlerin etkin uygulanmıyor olması, genel bir “cezasızlık” durumunun olduğu hissini üretiyor. Bu durum iki şekilde olumsuz etki yaratıyor: 1) Hizmet sunucuların bazı durumlarda etkin davranmalarını engelliyor, “Ben konuyu iletsem bile bir şey yapılmayacak, ben risk aldığım kalacağım” endişesi taşıyor. 2) Konunun doğallaşması.** Hizmet sunucular açısından da durumun erken yaşta evliliğin bölgeye, kültüre, geleneğe atfedilen bir “kültürmüş/gelenekmiş” gibi görülmesi, sürecin yeniden üretilmesine katkı sunuyor.

“... içerisinde hâlâ erken evlilikleri çok da legal kılan, adli bir bakış açısı da var. **Adli mercilerdeki bazı çalışanlar, bu konuyu soruşturmak ile görevli olan kişiler ile ilgili... Bizde zaten erken evliliklerin bu yöreye özgü bir durum olduğu ve bunu kabul etmemiz gerektiğine dair bir bakış açısı** da var. Biz buna karşı savaş vermeye devam ediyoruz.”
(ÇOCUK PSİKIYATRİSTİ)

“Çünkü **aile için de normalleşiyor** bu. Onu kırmamız lazım. Gitgide kız çocuklarını okuldan çeken, toplumsal hayattan çeken, çalışma hayatından çeken bir süreç.”
(SOSYAL ÇALIŞMACI)

Genel bakış açısı ile fiili (*de facto*) durum farklılaşıyor. Bu farklılaşma, hukukun istikrarlı ve kararlı uygulanmasına engel oluyor. Fiili durumda ceza uygulamak, kadın ve çocuğu daha da zor durumda bırakıyor. Bu durum bir hukukçunun ifadesi ile “hukukun topluma uymasına” neden oluyor. Aslında hukuk devletinde olması gereken “toplumun hukuka” uymasıdır. Ancak fiili durumlar dikkate alındığında geleneğin, pratiğin sürmesini kolaylaştıracak şekilde ara çözümlerle ilerleniyor.

Eğitime erişimde dil engeli

Araştırma kapsamında yer alan Güneydoğu illerinde çalışan hizmet sunucuların değindiği nedenlerden biri de dil engeline dair güçlükler. Çok dilli olan bölgede, birinci dili Türkçe olmayan çocukların, eğitime erişimde, devamlılıkta ve akademik başarılarında yaşadıkları sorunlar eğitimde kalma sürelerini etkiliyor. Benzer güçlük çocukların anne-babaları hatta onların anne-babaları için de geçerli. Bu, kuşaklararası aktararak eğitim seviyesinin daha düşük olmasına ya da eğitime erişememeye yol açıyor ve çocukların, özellikle kız çocuklarının okuyabileceği, uzun bir eğitim hayatlarının olabileceği düşüncesinin de oluşmamasına neden oluyor.

“Yani belki zamanında çok dillilikten kaynaklanan bir durum olabilir. Bu yöredeki çocuklar **Arapça ve Kürtçe konuşuyorlar. Öğretmeni anlayamazsınız, öğrenemezsiniz. Öğrendiğinizi eve götüremezsiniz. Annenize ve babanıza bunu gösteremezsiniz.** Anne-baba, ‘bu çocuğu okula gönderiyorum, bak ne kadar güzel öğreniyor, bize de öğretiyor’ diyemez. **‘Madem okul bir işe yaramıyor, o zaman okula gitmesin. Tarım işçisi olarak çalışsın’** demeye yöneliyor. Bu süreç içerisinde de çocuklar eğitime daha çok uzak kalıyor aslında.”
(ÇOCUK PSİKIYATRİSTİ)

2. ÇOCUK YAŞTA ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLER BELİRLİ TİPOLOJİLER OLUŞTURUYOR MU?

Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2015 yılında hazırlamış olduğu "Türkiye'de Evlilik Tercihleri Raporu"nda çocuk yaşta gerçekleşen evliliklere ilişkin üç farklı tipolojinin varlığına değiniliyor: "Çocuk-yetişkin" tipolojisinde, çocuk yaştaki kızlar kendilerinden yaşça büyük erkeklerle aileleri tarafından zorla evlendiriliyor. "Çocuk-çocuk" tipolojisinde, çocuk yaştaki kız ve oğlan çocuklar evlendiriliyor. Son tipoloji ise kız çocuklarının birbirini "özendirmesi" neticesinde gerçekleşen çocuk yaşta erken evlilikleri içeriyor (ASPB, 2015). Bu çalışmada da hizmet sunucuların gözlemlemiş olduğu farklılıklar bu tipolojilere benziyor. Diğer yandan farklı illerde hizmet sunucular ile görüşüldüğünden bazı tipolojilerin, bazı gruplara daha uygun olduğu söylenebilir.

"Çocuk-Yetişkin Evliliği" Tipolojisi

Çocuk-yetişkin tipolojisinin onayladığı ortamlara ve erken yaş evliliğini üreten koşullara genellikle birden çok evliliğin de dahil olduğu görülüyor. Bu tipoloji güney illerindeki (Şanlıurfa, Hatay, Mersin gibi) hizmet sunucular tarafından da daha fazla aktarıldı. Bu tipolojide yetişkin ve çocuk arasındaki yaş farkı fazladır ve genellikle birden çok evlilik ile birlikte de görülür. Yine bu illerde çalışma deneyimleri fazla olan hizmet sunucular, Suriyelilerin gelmesi ile de bu tipolojinin görünürlüğünün arttığına değiniyorlar.

"Çocuk-Çocuk Evliliği" Tipolojisi

Hizmet sunucuların deneyimleri bu tipolojinin yaygın görüldüğü iki gruptan söz edilebileceğine işaret ediyor. İlki Romanlarla ilgili. Özellikle Samsun ilinde görüşülen hizmet sunucular, bu tipolojinin yaygın görüldüğü grubun Romanlar olduğunu aktarıyor. Bu grupta ailenin

zorlamasından bahsedilemeyeceği, bilakis çocukların "kaçma" yolunu kullanarak aileleri fiili duruma ikna ettiklerine değiniliyor. Erken evlenmenin Roman yaşam biçiminde normal olduğu, bu gruba cezai işlem uygulanmasının hiç bir faydasının olmayacağı hatta erken evlenmiş/evlendirilmiş kız çocuğunun ve olması halinde doğmuş çocuğun hayatını zora sokacağı gerekçeleri ile cezasızlık durumu tercih ediliyor. Romanların değışeceğine, erken evliliği üreten toplumsal nedenlere odaklanmak yerine durumu "kültüre atfederek" daha kolay bir yol izlendiği görülüyor.

"Mesela Roman vatandaşlarımız. Biz böyle gördük, bizim yaşam biçimimiz bu, deniyor. Bazen şahsi cezasızlık biçimini öne sürüyor. Mesela çocuklarda... Her ikisi de 18 yaşından önce evlenmişler, dini nikâhla, resmi olmayan nikâhla. Ve çocukları olmuş. Hastanede çocuk doğumu gerçekleştirmiş. Bebek doğumu olduğunda ağır ceza vakası haline gelmiş. Bu örf adetlere göre, yerleşik yerde, bunlar küçük yerde evlendiriliyorlar. **Şahsi cezasızlık sebebi var.** İçeri girmesin. Veya biz HAGBİ deriz. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması verilsin ki... Mesela baba da... Genç baba diyoruz ona biz. **Çocuk baba da içeri girdiğinde, kız ve bebek çok zor durumda kalmasın gibi savunmalar yapıyoruz.** Ama yine de bunu gönlümüz el vererek yapmıyoruz. Çünkü yeterli olgunluğa sahip olmayan bir çocuğun evlenmesinde hem hukuki hem de sosyolojik olarak düzgün bir tavır yok. **Kanun gereği değil ama yerleşik içtihatlarla göre, o yerin örf ve adetlerine göre; erken yaşta evlendiriliyorsa, şahsi cezasızlık sebebi."**

(AVUKAT)

Diğer grup ise gezici mevsimlik tarım işçileri. Bu grupta da ÇYEZE'nin görülmesi ve bu tipolojinin yaygın olması, akraba evliliği, özellikle amcaoğlu/teyzeoğlu gibi kuzen evliliklerinin yaygın olması ile ilişkilendiriliyor.

“Özenme” Tipolojisi

Üçüncü tipoloji, bu çalışma kapsamında özellikle Konya, Niğde gibi iç bölgelerde hizmet sunma deneyimi olanlar tarafından dile getirilen özenme tipolojisine yakın. Özellikle eğitimden kopan ve şehir merkezlerine uzak köylerde yaşayan kız çocukları evliliğe özenbiliyorlar. Ya da aile içi sorunları olan, aile içinde şiddet gören kız çocukları tarafından evlilik bir kurtuluş olarak görülebiliyor ve bu çocuklar evlenmek isteyebiliyorlar. Anık ve Barlin’in Balıkesir ili örneğinde yaptıkları çalışmada, “çocuk gelin” sorununun sadece aile zoruyla yapılan evlilikler üzerinden ortaya çıkmadığına, küçük yaştaki kız çocuklarının, ailelerinden kaçarak bu tür evlilikler yapmalarının da bu sorunun ortaya çıkmasında etkili olduğuna değiniliyor (Anık ve Barlin, 2017).

“Yoksulluk ile bağı var. Ama tamamıyla mı desek? Yok. Gençliğin vermiş olduğu şeylerden dolayı da gerçekleşen erken yaşta evlilikler var. Hastalarımız geliyor hastaneye, sorguladığımızda; ‘internette tanıştık’. **Aile içinde sorun yaşayınca hemen ona kaçımlar, evlilikler...** Bu şekilde oluyor. Ya da **kopuk ve parçalanmış ailelerde çok fazla görülüyor**. Bunlarda okul okurken bile gerçekleşen, eğitimi aksatan evlilikler oluyor.”

(EBE)

3. ÇOCUK YAŞTA ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLER CİNSİYETE GÖRE FARKLI LAŞIYOR MU?

Dünyada bugün, çocuk yaşta evlendirilenlerin yaklaşık 115 milyonu oğlan çocuğu iken bu sayının kız çocukları için yaklaşık 650 milyon civarında olduğu tahmin ediliyor. ÇYEZE eğitime erişememe, yetişkinlere ait sorumlulukları yerine getirme, çocuk yaşta bir çocuğun tüm sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalma gibi her iki cinsiyeti etkileyebilen bir sorun olmasına rağmen; hem görülme sıklığı açısından

hem de doğum sebebiyle hayatını kaybetme, doğum komplikasyonları, cinsel sağlık ve üreme sağlığı sorunları, aile içi şiddete maruz kalma, ekonomik hayata katılamama, toplumsal yaşamdan izole edilme gibi sonuçları bakımından kız çocuklarını ve kadınları orantısız biçimde etkiliyor (UNFPA, 2020).

Çocuk yaşta evlilikler; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi ve Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde açıklandığı gibi, kız çocukların erişilebilir en yüksek sağlık standardına sahip olma hakkını ihlal ediyor. Örneğin çocuk yaşta evlilikler; erken, sık aralıklı ve çok sayıdaki gebelik ve doğumu beraberinde getiriyor ve gebeliğe bağlı ölümler, 15 ile 19 yaş arasındaki kız çocuklar için başlıca ölüm nedenlerini oluşturuyor (WHO’dan aktaran UNFPA, 2020a).

Önlenilebilir anne ölümleri, şiddet sebebiyle yaralanma ve sakatlanma, sağlık hizmetlerine erişim imkânlarının sınırlı olması nedeniyle tıbbi bakım görmeme, çeşitli inanışlar ve tabular sebebiyle üreme sağlığı ve cinsel sağlık konularında yeterince bilgi sahibi olmama ve buna bağlı sağlık sorunları ile baş etmek zorunda kalma, sağlıksız beslenmeye bağlı problemler, sağlıksız şartlarda yaşamaya bağlı hastalıklar kadınların toplumsal cinsiyetle ilişkili olan temel sağlık sorunları (UNFPA, 2020). Hizmet sunucuların ifadesi ile “meselenin kız çocuklarının meselesi” olduğu söylenebilir.

ÇYEZE konusu çalışılırken genel olarak kız çocuklarına odaklanıldığı ancak oğlan çocuklarının çalışılmadığına da dikkat çeken hizmet sunucular oldu. Erken yaş evliliklerin sağlık riskleri ve olumsuz sağlık sonuçları dikkate alındığında, bu odaklanmanın doğru olduğu ancak mental sağlık boyutlarını da dikkate alan daha bütüncül bir bakış açısı geliştirebilmek için erkeklerin de çalışılması gerektiği, özellikle halk sağlığı uzmanı hizmet sunucular tarafından dile getirildi. Yoksul ailelerde, yoksul okullarda yetişen erkek çocuklarının

cinsel sağlık, sağlıklı cinsellik konularında bilgileri yok. Ataerkil aile yapısı nedeniyle erkek çocuklar için babalar bilgi kaynağı olamıyor ve bu çocuklar yanlış biçimlerde cinselliği deneyimlemek zorunda kalıyorlar. Bu nedenle erkek çocuklar da bu konuda yapılacak "araştırmalara ve önleyici çalışmalara dahil edilmeli" önerisi dile getiriliyor.

"Kadınlarla uğraşanlar var ama erkeklerle kimse uğraşmıyor maalesef. Bilmiyoruz ne yapacağımızı da. Benim çok eskiden, ilk yönettiğim bilim uzmanlığı tezlerinden birinde kız çocuklarıyla erkek çocuklarının kendilerini tanımlama ilgili değerlendirme yapmıştık. Her zaman erkek çocuklar çok daha kötü ölçütlere sahipler, yine ekonomik durumu iyi okulların çocukları daha bilgililer. Yoksul okullar, yoksul çevrelerin okullarındakiler çok daha bilgisizler. Üstelik kızların anne gibi bir kaynağı var, erkek çocukların yok. Onlar birbirleriyle idare ediyorlar. **Babayla hiçbir şekilde ilişkili değiller**, diye bulmuştuk o araştırmada." (AKADEMİSYEN, HALK SAĞLIĞI UZMANI)

"Erkeklerle ilgili araştırmalarımızdan da çok şey öğrenmiştik. Hatta erkek öğretmenler bile nasıl sevişileceğini, cinsel ilişkiyi öğretmek için geneleve götürüyor erkek çocuklarını mesela. Bir turnuva kazanmış spor grubunu, başka şehre gidince ödöl olarak geneleve götürüyorlar." (AKADEMİSYEN, HALK SAĞLIĞI UZMANI)

4. ÇOCUK YAŞTA ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLER YERLEŞİM YERİNE GÖRE DEĞİŞİYOR MU?

Hizmet sunucuların gözlemlerine göre de çocuk yaşta evlilikler kırdada daha yaygın. Özellikle şehir merkezlerine uzak dağ köylerinde yaşayan nüfusta daha da yaygın olduğu gözleniyor.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2015 yılında yayımladığı Türkiye'de Evlilik Tercihleri Raporu'na göre kırsal yerleşim alanlarında yaşayan kadınlar arasında erken evlenenlerin oranı %21,6 iken kentsel yerleşim yerlerinde yaşayanlar arasında yaklaşık %17 (ASPB, 2015).

Ancak son yıllarda hem uluslararası göç hem de iç göç nedeniyle artık kentlerde de bu durumun yaygınlaşması ve daha görünür hale gelmesi söz konusu.

"Şimdi çok fazla bir göç olgumuz var, şehre göç. Tarım ve hayvancılığın azalması şehirlere göçün artması noktasında artık bence şehirlerde de getto bölgeler, gecekondu alanları oldu. Dolayısıyla **şehirlerde de yaygın olduğunu düşünüyorum. Yine tabii ki sosyoekonomik olarak düşük seviyede insanların oturduğu mahalleler ve yerleŐkelerde daha yaygın olduğunu gözleyebiliriz.**" (SOSYAL ÇALIŞMACI)

5. ÇOCUK YAŞTA ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLER ARTIYOR MU?

Hizmet sunucuların deneyimlerini dikkate alarak ÇYEZE artıyor mu yoksa azalıyor mu diye bakıldığında, verilen yanıtlar Şöyle: i) Son yıllarda artıyor, ii) Azalıyor, iii) Değişmiyor, aynı kalıyor. Aslında bu evlilikleri izleyebilecek bir mekanizma olmadığından, bu sorunun yanıtının bilinemeyeceği de belirtiliyor. Ayrıca erken yaşta evliliklerin gerçek sıklığının belirlenmesinin, resmi olmayan evliliklerin kayıt dışı olması dolayısıyla ve evlenme istatistiklerini belirlemek için kullanılan veri toplama yöntemleri sebebiyle mümkün olmadığı belirtiliyor (Boran ve diğ., 2013). TNSA verileri yalnızca dini nikâhla yapılan evliliklerde, 18 yaşından önce evlenenlerin oranının fazla olduğunu ortaya koyuyor. Her iki nikâhın olduğu evliliklerin %28,1'i, sadece dini nikâhla gerçekteştirilen

evliliklerin %44,7'si 18 yaşından önce gerçekleştirilen evlilikler. Bu durum çocuk yaşta evliliklerin büyük çoğunluğunun yasal olmadığını istatistiksel anlamda ortaya koyuyor (Yüksel Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012).

Rakamlar gerçeği yansıtmıyor: Buzdağının tepesini biliyoruz sadece!

"...ama 'şu anda saptadığınız istismar oranları gerçeği yansıtıyor mu' dersiniz, yansıtmıyor. **Çünkü bizde hukuka yansıma, yargıya yansıma oranları çok düşük.** Yani ben daha fazla olduğunu düşünüyorum. Şu anda gördüğümüzün daha fazlası ama yargıya yansımıyor. Yargıya yansıyan unsurlar bile dünyadaki literatürle uyumlu, eşdeğer. Yani bizde daha fazla diyebiliriz."
(ADLİ TIP UZMANI)

"Önceden sorun olarak konulmadığı için ortaya, görmüyorduk. Şimdi sorun olarak ortaya konduğu için görünür oldu. Ben çok büyük bir makro değişiklik olduğunu düşünmüyorum. Yani 2000'li yılların başında bu alanla ilgili çalışmalar yaptık, şu anda da devam ediyor. **Oranlar, istatistiksel anlamda aşağı yukarı aynı.** Çok böyle; 'Türkiye'de çocuk evlilikleri arttı, istismar arttı, cinsel istismar çok arttı' diye düşünmüyorum ben."
(ADLİ TIP UZMANI)

"Ülkemizde çok yaygın çocuk yaşta evlilik. Bunun dini, ekonomik, kültürel boyutları tabii ki var. Herhalde, birçok konu hakkında bunu düşünmeye başladım, sosyal medyanın gelişmesiyle görünürlüğün de arttığını düşünüyorum. Artık daha **görünür halde o yüzden sayının daha yükseldiğini yeni yeni daha iyi anlıyoruz.**"
(AVUKAT)

Bazı hizmet sunuculara göre halen bildirim yapılmayan durumlar olsa da eskiye göre konunun takibi arttığı için sayılar da artıyor gibi görünüyor. Ancak ciddi ve düzenli bir takip sistemi olmadığından, biraz da konjonktürel olarak konuya ilgi değiştiğinden net bir tahmin yapmak mümkün olmuyor.

"Bu çocuk gebeler ile ilgili yıllar içerisinde bir artış olduğu hissi var. Bunların hepsi tabii doğrudan bize başvurmuyorlar aslında. Genellikle illegal gebelikler şeklinde gerçekleştiği için de **bizim tesadüfen haberimiz oluyor.** Normalde bir kişi doğumuna veya özel hastaneye, kadın doğum uzmanı kliniğine gidip gebelik tespit edildiğinde, onlar bunun bildirimini yapmak zorunda. Dolayısıyla bu kişinin bağlı olduğu bir aile hekimi varsa, bizim ekranımıza otomatik olarak düşüyor."
(AİLE HEKİMİ)

Bazı illerde ise sayıda artış olduğu izleniyor. Ancak her koşulda resmi kurumlara başvuranların, gerçek sayıyı yansıtmadığı genel bir kanaat.

"Son birkaç gün içinde gördüğüm, **15 yaşında kızlarımız gebe olarak geliyor. Bunlar görebildiklerimiz.** Korkularını atıp gelebilenler. **Bunun gibi bir sürü gelemeyenler de var hocam. Resmiyete yansımamayanlar var. Bir hastaneye gitmeyen, evde doğum yapan. Göremiyoruz çünkü saklıyorlar.** Çünkü mecburi bir kontrolde ya da bir hastalığı varsa, o sırada denk gelebiliyor. Bazen öyle şeyler oluyor ki, trajikomik diyelim; yaşı tutmadığı ve bundan dolayı resmi nikâhı olmadığı için çocuğu anne-babasının üstüne kaydediyor ve kimlik çıkarıyor. **Kendi çocuğuyla resmiyette kardeş oluyor.**"
(AİLE HEKİMİ)

Erken yaşta evliliklerin yaygınlığını, sorunun boyutlarını tümüyle bilebilmek olanaklı görünmüyor. Sağlıklı verilere ulaşamamanın çeşitli nedenleri var: Birincisi, genellikle ülkelerin hukuk sistemlerinde belirlenen yasal evlenme yaşının altında gerçekleşen erken evlilikler resmi olarak kayıt altına alınamıyor (Köroğlu, 2014). İkinci olarak, pek çok kaygı nedeniyle sağlık merkezleri dışında doğumlar yapılabiliyor hatta bazen doğan çocuklar anne-baba üzerine kaydediliyor ya da hiç kaydedilmiyor.

ÇOCUK YAŞTA, ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLERİN NEDENLERİNE İLİŞKİN ARA SONUÇLAR

Farklı kurumlarda, farklı şehirlerde ve farklı pozisyonlarda çalışan hizmet sunucuların ÇYEZE'nin nedenlerine ilişkin çok farklı hususlara değindikleri ve farklı unsurlar arasında bağlantılar kurdukları görülüyor. Hizmet sunucuların nedenlere ilişkin tespitleri şu hususlara işaret ediyor:

- Konu çok boyutludur; sosyoekonomi, gelenek, görenek, aile yapısı, çocuğun değeri, mevcut yasal düzenlemeler ve uygulamanın etkinliği, siyasi kararlılık gibi alanları ilgilendiren çok katmanlı bir sorundur.
- Çocuğu koruması, kollaması, yetişkinliğe hazırlaması gereken aile, vazifesini etkin şekilde yapamıyor.
- Çocuğu eğitimde tutması, ailenin yoksulluk ve ekonomik yetersizlikleri durumunda devreye girmesi gereken sosyal devlet kurumları kimi durumlarda etkin hizmet sunumu sağlayamıyor.
- Çocuğun ihmal, istismar edilmesi durumunda devreye girmesi, suçluları cezalandırması ve çocuğun yasal korumasını sağlaması gereken hukuki mekanizmalar kimi zaman aile yapısının bütünlüğünün korunmasını önceleyerek çocuğun yüksek yararının gözetilememesine ve cezasızlık algısının yayılmasına neden oluyor.

6. İŞLEYEN/İŞLEMİYEN MEKANİZMALAR: YAŞANAN İKİLEMLER

ÇYEZE'nin yol açabileceği sağlık riskleri ve olumsuz sağlık sonuçlarını önlemeye, azaltmaya yönelik düzenleme ve mekanizmaların olduğuna değinilmişti. Ancak farklı illerde, farklı yetki ve sorumluluk düzeyinde hizmet sunucuların bu düzenleme ve mekanizmaları kullanmaya ilişkin farklı güçlükleri ve endişelerinin olduğu görülüyor.

Sağlık Hizmet Sunucuların Yaşadığı Güçlükler

Bir önceki bölümde tartışıldığı üzere ÇYEZE'nin en önemli sağlık riski erken gebelik ve gebelik yok ise durumu tespit etmek güçleşiyor. Sağlık hizmet sunucular açısından gebelik yoksa hem durumu tespit etmek güç hem de tespit etmenin faydalı olacağı düşünülüyor. Gebelik 15-18 yaş arasında ise riskli gebelik formu dolduruluyor ve durum kayıtlara geçiriliyor.

Yapmak mı yapmamak mı?

Öncelikle belirtilmesi gereken ÇYEZE ile hizmet sunucuların karşılaştıkları aşama problemleri görülüyor. Koruyucu/önleyici çalışmaların yapılmadığı, yani çocuğun korunamadığının göstergesi olan bir aşamada hizmet sunucuya geliniyor. Geç kalınmış aşamada olduğunda sağlık hizmet sunucular ikilem yaşamaya başlıyor ve bir aile hekiminin ifadesi ile "gelenek onları bağlıyor". Bir yandan ÇYEZE'yi kabul etmiyor, diğer yandan karşısındaki vaka için bir şeyler yapmaya, mevcut sistemi işletmeye kalkması halinde vakasına zarar vereceğini düşünüyor. Bu durum, tekil-evrensel yaklaşım ikilemini üretiyor. Bu ikilemin "yeniden üretim" sürecine katkı sunduğunun farkında olan hizmet sunucular, geleneğe yenildiklerini samimiyetle kabul ediyorlar. İkilem yaşayıp işleteceği mekanizmalar ile çocuğu koruyamayacaklarını söylüyor, bunun için geç aşamada karşılaşmış olmayı neden olarak gösteriyorlar.

“Çünkü böyle şeyler bizim toplumsal değerlerimiz, özellikle böyle sosyoekonomik, muhafazakâr yapılı yerlerde, bu tür gebelikler gerçekleştiği zaman; imam nikâhı yoksa da var diyebilir. Aile karşı taraf ile birtakım çözüm yollarına gidebilir. Bu aslında kanayan yarayı tamir etmeye yetmiyor. **Geleneksel yaklaşım biraz elimizi kolumuzu bağlıyor.** Dolayısıyla bu belki de şöyle kötü bir şey. Bütününe baktığımızda bir caydırıcılığının olmayışı, **bu tür durumların yeterince cezalandırılmayışı, önlenemeyişi, benzer durumların yeniden çoğalarak gelişmesine sebep oluyor.** Bu da işin üzücü tarafı. **Bizim de elimizi kolumuzu bağlayan bir taraf.”**

(AİLE HEKİMİ)

Hizmet sunucuların bireysel duyarlılık düzeyleri mevcut mekanizmaları işletmeye, yeni çözümler düşünmeye ya da hareketsiz kalmaya yol açabiliyor. Hizmet sunucu kendisi dışındaki hizmet sunucunun yapabileceklerine kuşkulu yaklaşıyor ya da ön kabullerini işletebiliyor.

“Çocuk yaşta evlilik vakaları yönetilirken en sık bildirim sorunları, **diğer kurumların zaman zaman duyarsız yaklaşımı**, ailelerin sağlık personeline davranışı, basının konuyu farklı boyutlarıyla ifşa etmesi gibi durumlarda sıkıntı yaşamaktayız.”

(TIP DOKTORU)

Bildirim riskli!

Hizmet sunucuları ikileme sokan hatta bazen hareketsiz kalmalarına yol açan hususlardan biri de bildirim üretebileceği riskler. Bu riskleri en çok hisseden hizmet sunucular sağlık çalışanları oluyor. Özellikle aile hekimleri, belirli bir nüfustan sorumlu oldukları için ve aynı yerde çalışma süresinin artmasına bağlı olarak nüfuslarını iyi tanıdıkları için bir yandan mevcut protokolleri, bildirim

ve ihbar mekanizmalarını en çabuk işletebilecek meslek grubuyken, diğer yandan en riskli grup. Aile hekimleri, ihbar/ bildirim yaptıklarının kolayca öğrenilebileceğini, korunmasız olduklarını ve kendilerine kolayca erişilebilen mekânlarda çalıştıklarının altını çizerek karşılaştıkları risklerin fiziksel saldırı veya taciz noktasına varabildiğini, hatta yaşamsal boyutlara ulaşabildiğini ifade ediyorlar.

“Bir de böyle bir risk olduğu için şimdi biz de biraz şey yapıyoruz. **Kayıt tutma da sıkıntılı biliyorsunuz erken yaşta gebeliklerde.** Kaydetmek de istemiyoruz onları yani. Çünkü bunun bildirim var veya işte hasta yakınları gelip bizi taciz edebilirler: ‘Siz bunu niye bildirdiniz’ falan gibisinden, ondan da endişeleniyoruz. **Bölge sıkıntılı biliyorsunuz.”**

(AİLE HEKİMİ)

Bizim işimiz değil!

Bildirim yapma görevinin hekimde olmaması gerektiği de düşünülüyor. Özellikle aile hekimi tüm nüfusunu yakından takip ediyor ve herkesi tanıyor. Kayıtlı nüfusu ile belirli bir ilişki geliştirmiş oldukları için konuyu onlara rağmen/ onlara karşı işlem yapmak gibi değerlendirebiliyorlar. **ÇYEZE, 15 yaşın altında ise tereddüt edilmiyor ancak 15 yaş üstü için “konuya bulaşmak” istenmiyor.**

“Hani eğer 15 yaşında bir gebe görürsem hiçbir zaman, özelde de olsam tüzelde de olsam kamuda da olsam bunu bildiririm. Çünkü bu sıkıntılı bir durum, bu kesinlikle sıkıntılı bir durum. **Ama şimdi zaten bu yasalardan dolayı hastalarda da bir kaçış var. O da kötü bir şey aslında.** Bu sefer nasıl oluyor, **18 yaşını doldurana kadar hiçbir muayeneye gitmiyor. Ara ebesi tarafından doğurtuluyor, takibe bile girmiyor.** Çünkü kayıt altına alınırsa ya kocası tutuklanacak ya kendi tutuklanacak kaygısı oluyor bu sefer. O zaman kayıt yaptırmıyorlar.”

(KADIN DOĞUM UZMANI)

“Bence bu bizim işimiz değil. Biz buradan gebeliğini bildirdiğimiz zaman yukarıdaki, İl Sağlık Müdürlüğü’ndeki yetkililerin direkt Emniyet’e bu işi yansıtması lazım. Çünkü bölge sıkıntılı bir bölge. Yani insanlar tehdit ediyorlar bizi burada. Çalıştığımız şartlar kötü şartlar. **Giremiyoruz yani, bulaşmak istemiyoruz. Tamam, doğru bir şey değil ama bizim de ailemiz var, bizim de bir canımız var, bizim de bir hayatımız var yani.**”

(AİLE HEKİMİ)

Yasaların etkin uygulanması sağlık risklerini artırabiliyor

Böyle bir şeyin suç olduğunu bilen, duyan aileler çocuklarını sağlık merkezlerine getirmemeye başlıyor. Bu durum, çocuk yaşta gebe olan kişinin hem takibinin hem de kontrolünün yapılamamasına ve nihai olarak da sağlık hizmeti alamamasına yol açıyor. Böylesi bir riski almak yerine bildirim yapmamanın, hatta görmezden gelmenin daha faydalı olabileceği de düşünülüyor. Sağlık risklerini ve olumsuz sağlık sonuçlarını üstlenmek yerine yasal bildirim mekanizmalarını işletmemek daha kabul edilebilir hale gelebiliyor.

Hizmet sunucular, bildirim konu olacak çocuğun sağlığını riske atmak istemediklerini belirterek, riski hem kendileri hem de çocuk yaşta gebelik yaşayan vakanın sağlık hizmetine erişememesine bağlı olabilecek olumsuz sağlık sonuçlarıyla birlikte değerlendiriyorlar. Aslında hem kendileri hem de çocuk yaşta gebe kalmış olan çocuk korumasız ve her iki tarafı korumanın bir yolu olarak yok saymak, görmezden gelmek, kaydetmemek, bazı durumlarda yasal yaş sınırını bekleyip ondan sonra kaydetmek yolları izlenebiliyor.

“... Bizim hastamız vardı, 15-16 yaşını doldurmamıştı. **Biz onu biraz beklettik yani. 2-3 ay gibi, doldursun gibi bildirmedik gebeliğini yani.**”

(AİLE HEKİMİ)

“Ergen evliliklerin kayıtlara yansıyan yanı maalesef çok az. İlimizde tespitlerde yasal sürecin başlatılması ile ilgili sıkı bir çalışma yaptığımız için bu çocukların aileleri tarafından gebe olarak dahi sağlık hizmeti alması engelleniyor. Bu durum tespit edildiğinde eşin ceza alacağını bildiği için vatandaş **gebe çocuğu sağlık kurumuna getirmiyor. Bu da biz sağlıkçılar için çelişkili bir durum.**”

(TIP DOKTORU)

Güvenliğimiz yok!

Sağlık çalışanlarını ama özellikle hekimleri koruyucu fiziksel güvenlik tedbirleri çok az. Sadece ÇYEZE konusunda inisiyatif alındığında değil, genel olarak ciddi bir güvenlik sorunu söz konusu. Son yıllarda hekimlere yönelik şiddet olaylarında artış yaşanıyor ve hekimler kendilerini koruyucu mekanizmalar olmadığı için korktuklarını belirtiyorlar.

“Bizim için iki risk var. Bunu da deneyimledim birebir. Kişinin güveni kırılabilir ama bizim yazdığımız değerlendirme raporları zaten genelde o kişiyi koruma odaklı olduğu için çok fazla bir güven problemi yaşamıyoruz. **Ama karşı taraf için bizim güvenlik riskimiz oluşuyor.** Çünkü mahkeme bizim raporlarımızı gizlemiyor. Her iki taraf da görüyor raporlarımızı. Raporlarımız hele ki çocuğu korumaya odaklıysa ya da bir kadını korumaya odaklıysa ve bunun üzerinden de bir ceza, yaptırım uygulanmışsa **bir anda hedef biz oluyoruz.**”

(PSİKOLOG)

"Hani hekimi koruyan da bir şey yok. Hani hekim bunu söylese, **şu an zaten hekimlik biraz sıkıntılı dönemde**. Hani bunu sen resmi olarak bildirsen bile, bu sefer sen tehdit altında oluyorsun. 'Senin kafana sıkırım' da diyebiliyor." (KADIN DOĞUM UZMANI)

"Hep arkadaşlarla, her eğitim sürecindeyken kendi içimizde tartışmalarımız, paylaşımlarımız oluyor. Arkadaşlarımızın şöyle bir dramı var mesela, bize söylüyorlar: 'Biz böyle bir erken yaşta evlilik durumunda -hani müdahale için ya Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na veya kolluk kuvvetlerine bildirim gerektiğinde- böyle bir şey yaptığımızda biz tehdit altında kalıyoruz' diyorlar ve maalesef **bu konuda bizim arkadaşlarımızı koruyan herhangi bir durum da yok**. Ailenin baskısına, darbına maruz kalan arkadaşlarımız var." (ÜSEM EĞİTİMCİ)

Risk alınmak istenilmeyen bir başka grup da Suriyeliler. Bu grupta 15 yaş altı gebelikler sıkça görülse de bildirilmiyor. Özellikle aile hekimleri için bu durumda bildirim mekanizmalarını işletmek "gereksiz" görülüyor. "Bu konuya bulaşılmak istenmediği", Suriyelilerde çocuk yaşta evliliklerinin "normal" olduğu algısı, Suriyelilerin kız çocuklarını maddi getiri için erken yaşta evlendirdiği düşüncesi ve Suriyeliler için bu konunun "kabul edilebilir" olduğunun düşünülmesi gibi nedenlerle hareketsiz kalındığı da belirtiliyor. Ayrıca bu konuda derin bir güçlük veya ikilem yaşamadıklarını; Suriyelilere hizmet sunmak zorunda olmadıklarını düşündüklerini de ifade edebiliyorlar.

"Bizde kayıtlı olanları bildiriyoruz. Erken yaşta evlilik varsa zaten onun bildirimini zorunlu, onu yapıyoruz. Ama mesela bizde 16 yaşın üstünde birçok gebe var yani. Ama

Suriyelilerde 16'nın altında da var yani, 14-15 yaşında gebeler var yani. Onların işte **çoğunun kaydı olmadığı için biz de onları bildirmiyoruz. Onlar arada geziyor.**" (AİLE HEKİMİ)

"Yani şimdi hocam, işin açıkçası; biz **14 yaşında bir Suriyeli gebe gördüğümüz zaman hiçbir müdahale yapmıyoruz yani. Çünkü biliyorsunuz bunun bir sürü prosedürü var**. Çünkü hasta bizde kayıtlı olmadığı için 'Bana dokunmayan bin yaşasın' tarzında düşünüyoruz. Zaten görüyorsunuz kendi iş yükümüz başımızdan aşkın. Yani çok **bulaşmak istemiyoruz.**" (AİLE HEKİMİ)

"... Mesela Suriyeli çocuğu kaydediyoruz, sonra tedirgin oluyoruz ulaşamadığımız zaman. Çünkü bize negatif performans olarak geri dönüyor. Paramız kesiliyor bilmem ne... Bilmiyorum yani **birinci basamağın biraz güçlendirilmesi lazım bu hususta**. Dediğim gibi o erken yaşta evlilikler için bizim burada mesela bildirdiğimiz zaman onu direkt yukarıdan, bizden, bizim dahilimiz olmadan bir şekilde onlara dönülmesi lazım." (AİLE HEKİMİ)

İş yükü çok ağır

Sağlık hizmet sunucuların, özellikle aile hekimlerinin bakmakla yükümlü oldukları nüfusları fazla, iş yükleri ağır. Ayrıca performans kaygıları da yüksek. Tüm bu çalışma sisteminde iş yüklerini artıracak, yerel düzeyde güçlükler üretebilecek riskli ve tehlikeli işlerle uğraşmak istemiyorlar.

“Şimdi ben bu şekilde çalışırken bir 15 yaşındaki çocuğa: ‘Niye bu yaşta evlendiniz’, bunu açıklayabilir miyim? Açıklayamam. Bizim sayımızı düşürseler mesela. Atıyorum 2000’e düşürseler total hasta sayımızı, poliklinik sayımız da günde 40’a 30’a düşer o zaman. Biz de hastayla daha çok ilgilenebiliriz yani. O şekilde bir çözüm üretilebilir.”
(AİLE HEKİMİ)

Sağlık hizmet sunucuların görüşleri, ÇYEZE meselesinin temel olarak “gebe mi değil mi” üzerinden şekillendiğini gösteriyor. Gebelik dışındaki sağlık riskleri, özellikle psikolojik sağlık ve başka fiziksel sorunlar genellikle önemsenmiyor. Gebelik var ise riskli gebelik şeklinde form dolduruluyor ve böylece gebelik durumu bildirilmiş oluyor. Ancak gebelik 15 yaş altındaki gruplarda görülmüş ise bu noktada tereddüt bulunmuyor. 15 yaş altı kırmızı çizgi. Diğer yandan aynı duyarlılık 15-18 yaş arası için gösterilmiyor. Yasal düzenlemelerin kafa karıştırıcı olması, bu yaş aralığındaki evliliklerin din, gelenek, yoksulluk gibi nedenlerle doğallaşmasına yol açabiliyor.

Sağlık Hizmet Sunucular Dışındaki Hizmet Sunucuların İkilimleri

Sağlık hizmet sunucular dışındaki hizmet sunucular, yani hukukçular, sosyal hizmet uzmanları ve sosyal çalışmacılar açısından da durum karmaşık. Çoğu durumda yasa ile toplumsal normlar çatışabiliyor. Cezai yaptırımların uygulanmasını talep etmek, bu doğrultuda çalışma yapmak ve mevcut sistemi mobilize etmek hem faydalı görülüyor hem de çocuğu yeniden mağdur etme riski barındırıyor. Bu konuda derin bir ikilem yaşayan hizmet sunucular birinci olarak cezalandırıcı sisteme çok güvenmiyor. İkinci olarak ise cezanın “kime faydalı” olacağını sorgulamaya başlıyorlar. Bir çocuğu koruyamayan yasal-toplumsal-kültürel yapıda, “iki çocuk” olarak onların karşılına geldiğinde bu ikilem daha ağır şekilde deneyimleniyor.

“Biz bir yandan da alanda şunu görüyorduk. Erken yaş gebelikler var, yaygın bir olgu ve bildiğimiz gibi, evet bunlar riskli gebelikler ve çok daha yakından izlenmesi, takip edilmesi gereken gebelikler. Buna karşın **sağlık hizmeti kullanma noktasında sisteme dahil olmayan gebeler bunlar**. Onları o anlamda ikna etmek, bu noktada bildiğiniz gibi üzerinde uzlaşmaya varılmış bir politikamız, bir stratejimiz de yok ne yazık ki.”

(STK ÇALIŞANI)

“Yani, ‘Bildirmeyin’ demedi ama işte, ‘Rızası yoksa, 15 yaş altıysa’ diye öyle şartlı bir hale soktu. **‘16-17 ise bildirmeyin’ dedi mesela**. İşte bu cinsel birliktelik, rızaya dayalı olan 15 üstü ve 15 altı diye ayrılıyor ya cezalar, onunla ilgili bir genelge yayınlandı. Ondan sonra 16-17 artık bildirmedi, çünkü bildirdiğinde **bunu bilen, duyan gelmiyor, sağlık hizmeti alamıyor, çocuğun takibi yapılamıyor, aşısı yapılamıyor. Yani çok ciddi bir soruna sebep oldu**. Bir sürü çocuğun kaydı yapılamadı işte nüfusa, bu daha bir şey oldu. **Evde doğumlar artmaya başladı**. Sağlık Bakanlığı artık böyle bir çözüm buldu, işte öyle bir genelge yayınladı 2012 yılında. O şekilde bildiriliyordu ama **Suriyelilerle birlikte dediğim gibi yine normaleşti ve şu an çok fazla şey yapılmıyor**.”

(SOSYAL ÇALIŞMACI)

“Eğer çocuk 17 yaşın altında ise evlilik yasal olmadığı için adli rapor tutuluyor. Bu evlilikler dini nikâhla yapılıyor. O nedenle bir sağlık sorunu yaşanmadıkça bu çocuklar sağlık sisteminin dışında kalıyor. **Ancak gebe kaldığı zaman sağlık sistemi bu evlilikten haberdar olabiliyor**.”
(AKADEMİSYEN, HALK SAĞLIĞI UZMANI)

İhbar ile ispiyonculuk karışıyor

Özellikle hukukçu olan hizmet sunucular, aslında herkesin bildirim zorunluluğu olduğunu düşünüyor. ÇYEZE'nin bir gecede alınan bir kararla olmadığını, bu kararın bir süreç içinde alındığını ve durumu ailenin dışında akrabalar, komşular, muhtar, çeyiz malzemesi satanlar, yani aslında herkesin bilmesi söz konusu. Yapılan görüşmelerde önemle vurgulanan konulardan biri erken yaşta evliliklere sebebiyet verebilen cinsel birlikteliklerin dini nikâh yolu ile meşrulaştırılmasına yönelikti. Resmi nikâh olmadan sadece dini nikâh ile evlilik akdi gerçekleştirilen vakalarda din görevlilerinin rolünün önemli olduğu belirtiliyor (ASPB, 2015). Erken yaşta evlilikleri ahlaki olarak kabul edilebilir hale getiren imam nikâhı olduğuna göre, imamlar da konuyu biliyor hatta gerçekleşme sürecinde anahtar rol oynuyorlar. Bu nedenle bu insanların hepsinin bildirim görevi olduğu düşünülüyor. Diğer yandan bildirim/ihbar yapan kişinin bilgisine kolaylıkla erişilebildiği için bu durum hem tehlikeli görüldüğü hem de yakın çevresini, komşusunu, akrabasını ihbar etmek hoş karşılanmayacağı için insanların erken dönem bildirim mekanizmasını işletmedikleri belirtiliyor.

"Bir günde olmuyor. Bunun öncesi var. Aileler birbirlerine gelip gidiyorlar. Bir şekilde **duyuluyor köy yerinde. Bence muhtardan daha etkililer, keşke kullanabilsek... imamları diye düşünüyorum. Çünkü onlar daha ciddiye alınıyorlar.**

Keşke onların bu anlamda, köyde özverisi olsa. Bunun doğru olmadığıyla alakalı, caiz değildir gibi."

(SOSYAL ÇALIŞMACI)

15-18 Yaş Arası Gri Alan

Evlilik yaşına ilişkin Medeni Kanun düzenlemeleri ile cinsel suçlara ilişkin Ceza Hukuku düzenlemelerinde benimsenen yaşa ilişkin kriterlerin farklılığı, çocuğun cinsel istismardan ve erken evlendirilmekten korunması bakımından bir gri alan yaratıyor. Medeni Kanun evlilik yaşını 18 olarak belirlerken,

17 ve 16 yaşlarında hakim kararı veya veli izni ile evlenilebilir. Ceza Kanunu ise 15 yaşından küçüklere yönelik cinsel içerikli her türlü davranışı çocuğun cinsel istismarı kabul ediyor; 15 yaşından büyükler için cebir, tehdit gibi unsurların bulunması şartı getiriyor. Bu unsurlar bulunmadığı takdirde, eylem reşit olmayan ile cinsel ilişki suçunu oluşturuyor ve bazı kişiler için bu, şikâyete bağlı bir suç olarak düzenleniyor. Hal böyle olunca 15 yaşını doldurmuş bir çocuk ile gayri resmi olarak evlenen bir kişi hakkında çocuk şikâyetçi olmaz ise kovuşturma yapılmıyor (ASPB, 2015). Ancak bu hiçbir biçimde bir rıza aranması anlamına gelmez. Dolayısıyla, olay anında karşı çıkmamış olsa bile çocuğun şikâyet etme hakkı her zaman vardır ve şikâyetçi olduğu takdirde fail hakkında soruşturma ve kovuşturma başlatılır. Fakat bu durum uygulamacılar için kafa karışıklığına neden oluyor ve çocuk yaşta evlilik ile mücadeleyi zayıflatıyor.

"... o da tamamıyla bizim hukuk sistemimizin yarattığı algıdan kaynaklı. Mesela ÇKK'ya baktığımız zaman aslında çok net belirtiyor: 18 yaş altı herkes çocuktur. Daha erken yaşta ergin kılınca bile diyor, Medeni Kanun'a göre. Aslında burada net bir şekilde belirtmiş. Ama TCK'ya gittiğimizde, 15 yaş altına bir ceza yaptırımı öngörüyor. **15 ile 18 arasında çok fazla ciddiye almıyor. Şikâyete bağlıdır diyor. Cezayı hafifletiyor. Sanki 15 ile 18 yaş arası çocuk değil gibi algılanıyor.** Medeni Kanun'a baktığımızda, 16 ile 17'ye evlenmek için rıza veriyor. Bundan dolayı kanunlar arası çatışma bizde de o algıyı oluşturuyor. Toplumun o algısını hafifletiyor biraz. 'Erken yaşta evlilik var ama yasalar da böyle sonuçta' diyor. **Hâlbuki yasalar temelden değişse, 18 yaş altı herkes gerçekten çocuk olarak kabul edilse, böyle olmaz.** Aslında mesela Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne biz taraf olduk. Anayasamıza göre, 90'ıncı maddeye göre Çocuk Hakları Sözleşmesi bizim yasalarımızın üstünde. Aslında bizim ona göre hareket etmemiz lazım. Ama kimse bunu göz önünde bulundurmuyor. 15 ile 18 arasında hastane bile bildirmiyor. **Zaten hemen rızası var deyip geçiyorlar."**

(AVUKAT)

"Artık onlar da öğrenmişler. Mahkeme sürecinin nasıl geliştiğini çok iyi biliyorlar. '15'ini bari bekle dedik' diyorlar. **Onlarda kıstas 18 değil zaten 15. Çünkü 15'ini doldurmazsa, eşinin, bizim gözümüzde şüphelinin, ceza alacağını biliyorlar. 15'ini doldurmazsa, çocuk istediği kadar 'rızam var' desin, bununla ilgili bir tutuklama süreci var. Onlar da bunu biliyorlar. Onlar için de kıstas 15."**
(SOSYAL ÇALIŞMACI)

Genel olarak görüşülen tüm hizmet sunucular açısından 15-18 yaş arasının gri alan olarak görüldüğü ve bu gri alana bağlı olarak da hem konuya ilişkin bakış açısının hem de hizmet ve uygulamaların değiştiği söylenebilir. 15 yaş altı tartışmasız "cinsel istismar, zorla evlilik" olarak görülüyor ve bu yaş altı için genel bir kabulün oluştuğu izleniyor. Ancak 15 yaş üstü için aynı netlik bulunmuyor ve buna bağlı olarak hem uygulamalar hem de konuya ilişkin öneriler değişiyor.

"12-15 yaş arası ise direkt cinsel istismar bakışıyla bakılıyor. Ancak bu durumda da burada, bu tabirler de değişti. Mesela burada çalışan savcılar da kafasında bu sınıflamadan ziyade, 12-15 yaş arasında evlendirilmiş bir çocuğa da erken evlilik bakış açısıyla bakıyorlar. Sanki reşit olmayanla cinsel ilişki gibi bir muamele de görebiliyor aslında. Biraz daha hukuki dayanakların zorlaması nedeniyle, ÇİM'e getiriyorlar. 15-18 yaş arasındaki erken evliliklerin çoğuna biz burada bakmıyoruz. Biz bakmıyoruz değil, ben bunu defalarca kez söyledim. **Bunlar da istismardır. Bunları da görmemiz lazım. Kendi iş yüklerinin artığını söyleyerek buraya getirmiyorlar.** Savcılıkta bir görüşme odası var. Veyahut polisler sadece iki dakika süren bir görüşmeyle ifadelerini alıyorlar çocukların. Buradaki amaç daha çok 'Severek mi evlendin, istiyor muydun, istemiyor muydun? Rızan var mıydı, yok muydu?'"
(ÇOCUK PSİKİYATRİSTİ)

Gri alan; rıza konusuna, bazen cinsel özgürlük ya da cinselliğin keşfine, gebelik yok ise tespit güçlüğüne havale edilerek müdahale etmenin güç olduğu bir iklimin üretilmesine neden oluyor.

Gri alan "ergen evliliklere ve gebeliklere" yol açıyor

"Ama esas Türkiye'deki en önemli sorun 'ergen evlilik' sorunu. Yani ergenlik dönemindeki evliliklerin sorunu. Çünkü Türkiye'de, **hani bu 17-18 yaş arası hâlâ muallakta."**
(KADIN DOĞUM UZMANI)

"Maalesef yazılı kanunla uygulamada -birçok konuda böyle de burada da böyle maalesef- farklılıklar oluyor. Hastane de bildirimde bulunabiliyor veya bulunmayabiliyor bu vakalarla ilgili. Yani bildirimde bulunduğu noktada da yeterince aksiyon alınmıyor veya alınması gereken aksiyon alınmıyor. Gidiliyor, görüşülüyor, değerlendirme yapılıyor ama yani cezai yaptırım neyse o uygulanmayabiliyor."
(STK ÇALIŞANI)

"Çocukta eğer aksi yönden herhangi bir problem yoksa ebeveynin rızası ikinci planda kaldı. Yani çocuğun kendi rızasına bağlı oldu. E, bu ne demektir? **Bu, 15-18 yaş arasındaki cinsel birlikteliklerin, gayri resmi evliliklerin suç olmaktan çıkarılması anlamına geldi.** Neden? Çünkü 15 -16 yaşındaki kız çocuğu ya da erkek çocuğu 'Ben rızamla gittim' dediği zaman ebeveynin dahi bir seçme hakkı yok. Bu artık, yasal demeyeyim ama o fiili durum bir yerde suç olmaktan çıkmış oluyor."
(EMEKLİ CUMHURİYET SAVCISI)

YAŞANAN İKİLEMLERE İLİŞKİN ARA SONUÇLAR

- Asıl mesele korumaktır, yani çocuğun evlendirilmesini önlemek esastır. Çocuğun evlendirilmesinin önlenemediği durum, çocuğu daha kırılgan ve korumasız hale getiriyor.
- Erken evlendirilmiş çocuk, ailenin, akrabaların, muhtarın, imamın, hukukun hatta bazı durumlarda okulun çocuğu koruyamadığı bir durumdur. Bu nedenle evlendirildikten sonra çocuğu korumaya çalışmak anlamlı görülüyor, geç kalınmış aşama olarak değerlendiriliyor.
- Hizmet sunucular, özellikle sağlık hizmet sunucular hem kendilerini hem de evlendirilmiş olan çocuğu korumak için mevcut mekanizmaları da işletmeyebiliyor.
- Görüşülen hizmet sunucuları ikilemde bırakan, bazen hareketsiz kalmaya iten nedenler yasal metinlerde tutarsızlık olduğunu düşünmeleri ile ilgilidir. 18 yaşının altındaki herkes çocuk kabul edilmesine rağmen, evlenme yaşı ve cinsel suçlar ile ilgili yasalarda birbirinden farklı yaşların düzenlenmiş olması, uygulamacılar açısından kafa karışıklığı yaratıyor. Uygulamacılar, net olmayan hukuksal bir yapı içinde, hukuksal mekanizmaları işletmeye çalışmayı anlamlı ve faydalı görmüyorlar. Anne-baba izni ile çocuk yaşta evlenmenin mümkün olması, bu alanda hizmet sunanları eleştirel, sisteme güvensiz ve kuşkucu hale getiriyor.
- Bazı hizmet sunucular özellikle riskli, güvenlik sorunları olan bölgelerde çalışan aile hekimleri, kendilerini koruyan güvenlik önlemlerinin olmadığı mekânsal alanlarda hizmet sunuyor ve bu nedenle korkuyorlar.
- 15 yaş altı "kırmızı çizgi" olarak görülüyor ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı çocuklar için bu yaş grubunda ikilem yaşanmıyor. Ancak Suriye'den göç etmiş çocuklar bakımından 15 yaş altına ilişkin de uygulamacıların bildirim yükümlülükleri konusunda net ve doğru bir bilgiye sahip olmadıkları görülüyor.
- Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan "Ergen İzlem Formu" yer yer sağlık çalışanları tarafından bilinmiyor ya da uygulanmıyor.
- Özellikle mülteciler ile çalışan STK'lar Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri'ne, 183 ihbar hattı ile ulaşıyor. Bazı durumlarda hizmet sunum sistemi içinde sevk mekanizması etkili işleyemeyebiliyor.

ÇOCUK YAŞTA, ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLERİN OLUMSUZ SAĞLIK SONUÇLARININ ÖNLENMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER

Ne/Neler Yapılmalı?

Öncelikle belirtilmelidir ki görüşülen hizmet sunucular ÇYEZE'yi bir toplumsal sorun olarak görüyor. Bunu bir toplumsal sorun olarak görmeleri, sorunu üreten yapıların çok katmanlılığının da farkında olduklarını gösteriyor. Bu nedenle de çözülmesi gerektiği konusunda hemfikirler ve çözüm için "Ne/neler yapılabilir" sorusuna çok detaylı yanıtlar verdikleri görülüyor.

Bu konuda gelen önerileri altı başlık altında toplamak mümkün: 1) Kök nedenlere inilmesini gerektiren öneriler, 2) Okul ve eğitim sistemine ilişkin öneriler, 3) Sağlık hizmetlerine ilişkin öneriler, 4) Siyasi ve toplumsal kararlılığa vurgu yapan öneriler, 5) Mevcut mekanizmaları etkin kullanmaya ilişkin öneriler, 6) Pragmatik, pratik, hemen uygulanabilecek öneriler.

1. KÖK NEDENLERE İNİLMESİNİ GEREKTİREN ÖNERİLER

Hizmet sunucuların üzerinde hemfikir oldukları hususlardan birisi kök nedenlere inmek ve bu nedenleri çözmek gerektiği. Bu kapsamda en önemli kök neden eğitim sisteminden kopan kız çocuklar meselesi. Kız çocuklarının kısa eğitimde kalmaları ile erken yaşta evlilik

arasında korelasyon söz konusu. Bu bağı koparmanın yolu da kız çocukları eğitimde tutmaktan geçiyor.

"Burada baştan başlamak lazım o yüzden hani. Sonradan düzeltmekle olmayacak bu, **kökünden çözmek lazım.** Kökünden çözmek için de öncelikle her çocuğumuzu eğitmek lazım yani. Çünkü ciddi anlamda eğitimle korole gidiyor evlilik. Eğer böyleyse, o zaman sen baştan bu kızı eğitirsen, evlilik de yapmayacak, biz de bu sorunları yaşamayacağız."
(KADIN DOĞUM UZMANI)

"Ben açıkçası hâlâ eğitim sistemindeki bu kaçışların önlenmesinden yanayım. Çünkü aslında devletin çok ciddi bir kayıt sistemi var. **Bu kayıt sistemi içerisinde de eğitime devam etmeyen kız çocuklarını yakalama şansı var.**"
(SOSYAL ÇALIŞMACI)

"**Siz çocuğunuza liseyi bitirttin. Bakalım çocuk evlenmek mi istiyor yoksa 'ben okuyacağım' diye üniversite sınavına mı girmek istiyor.** Önündeki her bir basamak, bir sonraki basamağı çıkma hevesi getiriyor insana."
(PDR UZMANI)

Kök nedenlerle bağ kurulabilecek bir diğer konu da önleyici çalışmalara yoğunlaşmak olarak belirtiliyor. Hizmet sunucular, Türkiye’de kadına yönelik şiddet, kadınların ve kız çocuklarının istismarı gibi konularda genellikle geç kalındığını ifade ediyor ve olaylar, durumlar ortaya çıktıktan sonra mücadele etmeye çalışıldığını vurguluyorlar. Mücadele çalışmalarının önemli ancak reaktif olduğu, aslında proaktif çalışmaların gerekli olduğu düşünülüyor. Bu kapsamda önleyici çalışmalar yapmak ve istismarlar olmadan meseleleri kontrol etmenin daha faydalı bir yol olacağına inanılıyor.

Önleyici çalışmaları çoğaltmak

“... Çünkü bizim maalesef şöyle bir yanıımız da var toplumsal olarak. Bu toplum içerisindeki sivil toplum örgütleri ve aktivistler olarak da yaşadığımız bir şey olduğunu düşünüyorum ben. Bir mevzu olduğu anda, **gündemimize girdiği anda mücadele etmeyi biliyoruz, mücadele ediyoruz. Yani ‘o çocuğun istismara maruz kalma alanlarını da oluşturan durum için ne yapabiliriz? Önleyici tedbirleri nasıl alabiliriz? Bu önleyici çalışmaları nasıl yapabiliriz?’ diye düşünmek gerekiyor.**”
(PSİKOLOG)

Kök nedenlerle ilgili olarak belirtilmesi gereken bir diğer husus da aileleri kız çocuklarını okula göndermek yerine erken yaşta evlendirmeye yönelen nedenleri anlamak. Bu anlamda yoksul aileleri desteklemek, ÇYEZE gerçekleşmeden önce müdahale edebilecek devlet kurumlarının etkin olması talep ediliyor. Aslında bu konuda aktif olabilecek kurumsal yapıların mevcut olduğu ve ailenin her türlü mazeretini elinden alacak etkin önleyici çalışmaların yapılması gerektiği vurgulanıyor.

“Özellikle bizlerin oraya erken müdahale edememesinden dolayı **biz olayın sadece netice kısmını görebiliyoruz.** Bizler çocukların, ailelerin başlangıcında bulunamıyoruz. Bir vaka oluşacak ve vakadan sonra el atmamız söz konusu oluyor. Olay olmadan, o çocuklar o evliliğe zorlanmadan ya da evlilik fikrine alıştırmadan... Yine tekrar etmekte fayda görüyorum, maddi yetersizlikleri devlet kanalıyla da düzeltebilmek... Çünkü eğer bir çocuğa bakamıyorsa bir aile, sosyal esirgeme kurumları var, yurtlarımız var, kayyumlar var... Bu durumlarda evlendirip kurtulma amacı güttüklerinde sadece kendileri kurtuluyor. Genç annelere ve daha büyük sorunlara sebebiyet veriyorlar. **O yüzden devlet kurumlarının da el koyması lazım.** Burada eksikliğin en başta olduğunu düşünüyorum. Çünkü biz hukukçular netice kısmına vakıf oluyoruz.”
(AVUKAT)

“İlgili branşlardaki sağlık personelinin, sağlıktaki yöneticilerin (Sağlık müdüründen başlayarak) tümünün zorunlu hizmet içi eğitim almalarının sağlanması gerekli. **Kanunlarımızdaki çelişkili ifadelerin düzeltilmesi, erkeğin cezasının veya aileler bu evliliğe izin verdilerse cezalarının artırılması lazım.** Üniversitelere (olabilse ilköğretim ve ortaöğretime de) bu konuda farkındalık müfredatları yerleştirilmeli. İlgili tüm kongrelerde bir oturum bu konuya ayrılabilir. Bakanlıklar veri toplarken ergen gebelikler ve bildirim için bir sütun oluşturabilir.”
(HALK SAĞLIĞI UZMANI)

Hizmet sunuculara göre önleyici çalışmalar kapsamında STK’lar, medya, din görevlileri daha duyarlı hale getirilebilir ve önleyici çalışmaların paydaşı yapılabilir. Tüm tarafların birlikte hareket etmesi, konuya ilişkin hassasiyetin üretilmesine katkı sağlayabilir. Tüm paydaşların mobilize edilmesinde eğitim çalışmaları da önemli olacaktır.

Özellikle erken yaşta evliliklerin yol açacağı sağlık riskleri ve olumsuz sonuçlarına ilişkin yapılacak eğitim çalışmalarının çok faydasının olacağı belirtiliyor.

Önleyici çalışmalar kapsamında mevcut durumun iyi analiz edilmesinin önemine de vurgu yapılıyor. İkna edici çalışmalar ve istatistikler derlemenin, kapsamlı araştırmalar yapılmasının önemli olduğu belirtiliyor. Mevcut durum, nedenleri, yıllar içindeki değişimleri, ne tür olumsuz sonuçlara yol açtığına dair iyi bir hazırlık çalışmasının yapılması ve ondan sonra da karar vericilerin bu veriler ışığında ikna edilerek bu konunun öncelikli hale getirilmesi gerekliliği de önemle vurgulanıyor.

Mevcut durumu iyi analiz etmek

ÇYEZE'ye ilişkin güvenilir bir mevcut durum analizinin olmadığı da ifade edilerek etkin bir mücadele çalışması için öncelikle mevcut durumun tespit edilmesi gerektiği düşünülüyor. Yasal olmayan durumların tespit edilmesinin güç olduğu biliniyor. Ancak mevcut durumun bilinmesi önündeki tek engel bu değil. Bazı illerde karar vericilerin bu konuda farklı gerekçelerle hassasiyet göstermeleri, sorunun tespit edilmesinin aslında yerel düzeyde yetkili olan kamu çalışanları açısından bir zafiyet göstergesi olarak görülmesi de engel teşkil ediyor. Saha çalışmasında bu hassasiyet gözlenmiş ve hizmet sunucular, özellikle de sosyal çalışmacı hizmet sunucular, kendilerine **"ilimiz bu konu ile anılmasın"** şeklinde telkinlerin yapıldığını, ilgili karar vericinin ismine gönderme yaparak dile getiriyor.

"Mevcut durum analizinin çok iyi yapılması lazım. İstatistikleri ortaya koymak lazım. **Durum nedir bir görmemiz lazım.** Mesela erken yaşta Samsun'daki evlilik oranlarını görmemiz lazım. Bunların hiçbirini yapamıyoruz şu anda. **Sanki ortada bir yasak bölge var. O alana girmeyin.** Sorun kendi kendine gitsin."
(SOSYAL ÇALIŞMACI)

"Bunun bir ülkenin, Türkiye'nin, sorun olduğunu kabul etmesi gerek. Bizlerin, elimizdeki tüm dataları derleyip toplayıp -o nedenle de bu çok önemli bir çalışma- karar vericilere sunup ülkenin politikasında, yani sağlık politikasında bir yer edinmesini sağlamalıyız. **Politikaya karar verdikten sonra hukuk, adalet, sağlık, diyanet hepsi girer bunun içinde.**"
(AKADEMİSYEN/SOSYAL PEDIATRİ)

Kısır döngüyü kırmak gerekiyor

ÇYEZE'nin bir kısır döngü oluşturduğu belirtiliyor. Bu tür evliliklerde çocuk annenin sağlık açısından, sosyal ve ekonomik açılardan güçsüzlüğü çocuğuna aktarılıyor ve bu yeniden üretimin önünü açıyor. Kısır döngünün kırılması gerekiyor ama bu kısır döngüyü domino etkisi ile üreten eğitim oluyor. Bu nedenle kız çocuklarını eğitimde tutmak kısır döngüyü kırabilecek en önemli araç olarak görülüyor.

"Mekanizma şöyle kurulursa iyi olabilir: Bir defa **eğitim, aslında domino etkisi gibi bir şey.** Yani hani bu çocuklar da eğitimsiz, kendi gördüğünü bildiği için çocuğuna o şekilde aktaracak. Bu bir domino etkisi yaratıyor. Erken yaşta evlendiği için çocuğu da gelişmiyor. Çocuğu gelişemediği için onun çocuğu da gelişemeyecek. Aslında ülkenin katkısında da payı azalıyor bu sefer."
(KADIN DOĞUM UZMANI)

2. OKUL VE EĞİTİM SİSTEMİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

ÇYEZE'yi önlemede okul en önemli mekanizma olarak görülüyor. Hizmet sunucular açısından okul ve eğitim sistemi inanılmaz imkânlar barındırıyor ve bu imkânları etkin kullanmak hem erken yaşta evlilikleri önlemeye katkı sağlayacak hem de kız çocuklarının güçlenmesine olanak sunacaktır.

Okulları etkin kullanabilmenin ilk ve en önemli yolu okul devamının sağlanması. Sadece okul kayıtlarının değil bu kapsamda okul devamlılığının izlenmesi de çok önemli ve bu nedenle MEB'in daha aktif olması ve okul devamlılığını etkin izlemesi talep ediliyor.

Hem kız hem de erkek çocuklarını güçlendirebilmenin en önemli yollarından birisi onları eğitimde tutmaktır. Bu nedenle hizmet sunuculara göre öncelikle kız çocukların ama tüm çocukların eğitim sisteminde kalmaları sağlanmalı.

Okutalım: Hem kız çocuklarını hem de erkek çocuklarını

"Okutalım çocuklarımızı, kızlarımızı. Onlara çalışma imkânı verelim. Güçlü olsunlar. Ayakları yere bassın. Sosyal güçlerinin olması gerekir. Hem maddi hem manevi anlamda güçlerinin olması gerekir. Bu sadece kızlar için değil, erkekler için de. Erkekler hamile kalmıyorlar ama bu şekilde istismara uğruyorlar bence."

(AİLE HEKİMİ)

Çocukların eğitim sisteminde tutulması birkaç nedenle; öncelikle uzun eğitime yönelebilmeleri, eğitim gerektiren meslekleri talep edebilmeleri açısından önemli. Ayrıca özellikle dezavantajlı ailelerden gelen çocukların alacağı eğitim ve eğitimin içeriği onların ailelerine dönebilecektir. Özellikle kız çocuklarının istismar, taciz ve hatta erken evlendirilmelerine ilişkin durumları okulda olmaları halinde öğretmenlerine, özellikle de rehber öğretmenlerine anlatabilme olanakları var. Bu anlamda okul ve öğretmenler çocukları izleme, sorunları dinleyebilme ve çözüm üretebilme anlamında en önemli yer ve kişiler haline geliyor. Aile ve yakın çevrenin koruyamadığı çocuğun belki de tek ve son şansı okul devamı ve öğretmenlerinden gelebilecek destektir. Okul terk edildiğinde çocukların güvenip gidebilecekleri, yardım

isteyebilecekleri mekanizmaları kalmıyor. Bu nedenlerle, çocuk yaşta evlilikleri önlemede okullar birincil önemde kurumlar olarak görülmeli.

Çocuk okula gidiyor ise etkin bildirim mekanizması okul

Rehber öğretmenlerin etkin çalıştığına, çocukların rehberlik hizmetlerine yönlendirilmesi halinde mekanizmaların işlediğine değiniliyor. Özellikle ÇİM'de çalışmakta olan hizmet sunucular bu konunun önemini vurgulayarak okulun etkin bir mekanizma olduğunu belirtiyorlar.

"Okullar çok bildiriyor. İnanın en iyi çalışan bu konuda okullardaki rehber öğretmenler. Çünkü çok sık okul bildirimini geliyor bize. Bu kolluk kuvveti için de bir avantaj. Çocuk evden okula gidiyor. Birazdan gelecek vakamız mesela: Aslında bir abi ensesti. Okul süresi içerisinde aileye de haber vermeden, bilgi vermeden, çocuk okula gidiyormuş gibi evden çıkıp tüm işlemleri okul tarafından da yapıp bildirildiği için... Ardından bize geliyor. Okul bitimine kadar tüm olay netleşmiş oluyor. Artık o saatten sonra nereye teslim edileceği ile ilgili savcılıkla beraber karar vermiş oluyoruz."

(ÇOCUK PSİKIYATRİSTİ)

Okul ve eğitim sistemi sadece örgün eğitimdeki öğrenciler için düşünülmemeli. Hizmet sunucuların yaygın eğitimi ve halk eğitimini de içeren kapsamlı bir eğitim önerileri var. Ayrıca eğitimlerin bölgeye duyarlı, esnek, üreme ve ergen sağlığını içerecek şekilde bilgilendirici olarak hazırlanıp sunulması gerektiğini belirtiyorlar.

"Tabii bunun örnekleri mutlaka gelişmiş toplumlarda vardır. Bu eğitimler mutlaka veriliyordur. Oralardan örnek alıp bize uyarlanabilir. Hummalı bir çalışmayla, geniş bir

konsensüs sağlanarak... Çünkü öyle bir eğitim yapmaya kalkarsınız, içinde cinsel sağlık vardır, 'Vay bizi yoldan mı çıkaracaksınız' diyebilirler. Onun için bize uyarlanacak şekilde bir eğitim hem anne-baba olabilmek hem sağlıklı çocuk, sağlıklı ergen olabilmek için önemli. **Bu işin en önemli ayağı eğitim."**

(AİLE HEKİMİ)

"Zorunlu eğitimler, yıl içinde tüm personelin alması gereken zorunlu eğitimler var. Bunların dışında da diğer önemli günlere ve kadına yönelik şiddete yönelik eğitimler de söz konusu oluyor. Ama daha iyi olabilir mi? Olabilir. Bölgelere yönelik eğitimler yapılabilir. **Her yere aynı eğitim değil de bölgesel eğitimler verilebilir."**

(EBE)

3. SAĞLIK HİZMETLERİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

Cinsel Sağlığın ve Gelişimin Yönetilmesinin Öğretilmesi

Sağlık hizmet sunucular ile eğitim hizmet sunucuların birlikte hareket etmesi gerekiyor. Adölesan dönem zor bir dönemdir. Bu dönemde meydana gelen fizyolojik, biyolojik, hormonal değişimler ergenlere mutlaka anlatılmalı ve bunun anlatılabileceği en sağlıklı ve doğru yer de okuldur. Bu nedenle birlikte hareket edilmeli. Son yıllarda bu konudaki eğitimlerde bazı aksamalar gözlenmekle birlikte tüm adölesanların bu konuda eğitime gereksinimleri söz konusu. Türkiye'de yapılan pek çok çalışma gösteriyor ki ergenlerin bu dönemde hızlanan fiziksel, duygusal ve psikolojik gelişimleri bilmeye ihtiyaçları var ve bu değişimleri yönetmeyi öğrenmeye ilişkin sağlıklı bilgi kaynakları eksikliği çok belirgin. Bu kapsamda bu bilgi açığını kapatıcı, cinsel sağlık, cinsel sağlık hakkı, cinsel gelişim süreci, cinsel istismar vb. konularında doğru, güvenilir bilgi almaları gerekli.

Cinselliği keşfetmek ile zorla evlendirilmek aynı şey değil!

"Şöyle ki, 0-18 yaş aralığındaki her türlü cinsel eylemin, istismar olarak kabul edilip yargıya taşınması gerektiğini düşünüyorum. İlk başta en azından uygun ortamda, ÇİM ortamında bu vakaların ifadelerinin alınması, ifadeler alındıktan sonra herhangi bir soruşturma açılacak mı açılmayacak mı, bununla ilgili savcılarının ve hakimlerin karar vermesi gerekiyor. Bizim çocukları bu konulardan koruyabilmemiz için diyorum. **Çünkü bunların içerisinde suç olmayan bir sürü de eylem var. Cinsel oyunlar giriyor, ergenlerin birbirleriyle, ergenlik döneminde cinselliğini keşfetme merakları** ile ilgili davranışlar da giriyor bu sürecin içerisine. Tabii ki bunların birçoğu suç değil."

(ÇOCUK PSİKIYATRİSTİ)

"...bizde insanlar cinselliği nereden öğreniyor yani? Yalan yanlış şeylerle öğreniyorlar, bunun eğitimi de yok. Hani şu olsa; ilkokuldan itibaren vücudun tanınması, anatominin bilinmesi, fizyolojinin bilinmesi, cinsel gelişim süreci gibi dersler olsa, anlatsak ve bunlar uygulansa o zaman belki bunu hoşgörü ve liberalizm olarak algılayabiliriz. Ama bunlar yokken siz tutup yaş **farkı olan, 30 yaşında 40 yaşında adamla 16 yaşında birini evlendirip buna da özgürlük dersiniz bu istismar demektir."**

(ADLİ TIP UZMANI)

TCK'da cinsel suçların tanımı yapılırken akranlar arasındaki cinsel içerikli davranışlara özgü bir düzenleme yapılmamış olması da hizmet sunucuların tespit ettiği eksiklikler arasında yer alıyor. Hizmet sunucular, akranlar arasındaki davranışların yetişkinden çocuğa yönelik davranışlar gibi değerlendirilmesinin uygulamada sorun yarattığını, bu tutumun değişmesi gerektiğini dile getiriyorlar.

Gebe değilse “ergen izlem” protokolü uygulanmalı

Sağlık hizmetleri açısından çocuk yaşta evlilikler, gebelik ile sağlık hizmetlerinin parçası haline geliyor. Gebelik yok ise evliliği tespit etmek ya da erken evlenmenin yol açabileceği diğer güçlüklerle ve sağlık sonuçları ve risklerine bakmak mümkün görünmüyor. Sadece bir aile hekimi “ergen izlem modülü”nden bahsetti ancak diğer aile hekimleri tarafından konu hiç gündem yapılmadı. Genel anlayışın “gebelik yoksa sorun yok” şeklinde olduğunu söylemek mümkün. Gebelik dışında ergenlerin sağlıklı gelişimlerini izlemeyi kolaylaştıran modülün yaygın şekilde kullanımının sağlanması, gebelik dışındaki sağlık risklerinin izlenebilmesine de imkân verecektir.

“Bir ergen bana muayeneye geldiği zaman, bir ergen izlem protokolü var. Ekranda uyarı çıkıyor. Ve benim o ergen ile ilgili izlemler yapmam gerekiyor belli periyotlarda. Onları sorgulamam, muayenesini yapmam, gerekirse bazı tetkiklerini yapmam gerekiyor. Bir yandan hizmet içi eğitime tabi oluyoruz. Beş modülden oluşan, üreme sağlığı ile ilgili bir eğitim programı var.”

(AİLE HEKİMİ)

Sağlık okuryazarlığını yükseltmek

Sağlık okuryazarlığının çok düşük olduğu belirtilerek genel düzeyin yükseltilmesi öneriliyor. Çocuk, çocuğun fizyolojisi, ergenlik gibi konularda yapılacak olan yaygın eğitimler genel bilinç düzeyinin yükselmesine katkı sunabilecektir. Böylesi bir temelin üstüne çocukların neden evlendirilmemesi gerektiği, anatomi ve fizyolojileri, neden “çocuk-evlilik” ikilisinin bir arada olamayacağı daha kolay anlatılabilecektir. Bu sayede, kız çocuklarının ergenliğe girmeleri ile evlenmelerinin de mümkünmüş gibi düşünülmesine engel olunabileceğine düşünülüyor.

Multidisipliner yaklaşım geliştirilmeli

Nedenlerin çok faktörlü olarak görülüyor olması çözümlerin de çok faktörlü ve çok katılımcı bir yolla getirilmesini gerektiriyor. Bu kapsamda yapılması gerekenler, konu hakkında katkısı olabilecek tüm tarafları eş zamanlı harekete geçirebilecek, birlikte çalışabilecekleri bir ortam ve mekanizma kurulması ile mümkün olabilecektir. Bu anlamda çözüme yönelik önleyici çalışmalar yürütülürken sağlık çalışanları, eğitimciler, hukukçular, din görevlileri, STK'lar, medya birlikte çalışmalıdır. Bu amaçla yürütülecek olan çalışmaların birincisi önleyici çalışmalara odaklanan girişimler olurken, ikincisi evlilik gerçekleştikten sonraki aşamaya yönelik olarak çocuğun korunmasını hedefleyen çalışmalar olmalıdır.

Önleyici çalışmalar için kurumların tek bir ekip gibi çalışması ve her bir aktörün/kurumun bir diğerinin ne yaptığını, nasıl yaptığını bilmesi ve izlemesini mümkün kılacak çalışmalar öneriliyor. Diğer öneri ise evlilik gerçekleştikten sonra çocuğu yeniden travmatize etmeden, çocuğun gereksinimlerinin merkeze alınarak giderilmesine yönelik.

“Multidisipliner yaklaşım gerekiyor. Çünkü bu sadece tıpçıların sorunu değil, doktorların sorunu değil. Biz tanıyı koyduk, istismar dedik. Tedavi ettik, diyelim cinsel yoldan bulaşıcı hastalık var, gebelik var ya da gebeliği önleyici önlemleri aldık tedavi ettik. **E sonra? O sonraki süreçte kim devreye girecekse onların girmesi gerekiyor.** Hukuksal destek mi olacak, sosyal hizmet koruma altına mı alacak, aileyle mi görüşülecek, ekonomik yardım mı yapılacak -çünkü bunların ekonomik boyutu da var-, çocuk eğitimi aksamış, eğitim mi yapılacak? Yani **çok multifaktöriyel ve gerçekten ekip çalışması gerekiyor.**”

(ADLİ TIP UZMANI)

“Zaten şey çok fazla sıkıntı, ben burada sosyal bilimcilere daha fazla görev düştüğünü düşünüyorum, STK ve aktivistlik alanında. Bir şeyin sadece politik kısmına bakıp bununla ilgili mücadele yürütmek insani, sosyolojik ve psikolojik süreçleri görmememizi de sağlayabiliyor. O hani hakkını koruyayım derken daha fazla verebilen bir hale dönüşebiliyoruz, duygusunu anlayamayabiliyoruz, içerisinde bulunduğu ruh halini yok sayabiliyoruz, şikâyetinden vazgeçtiğinde yargılayabiliyoruz; ‘Sen nasıl şikâyetinden vazgeçersin, sen nasıl korkarsın, sen nasıl şunu yaparsın’. Bütün bu cümlelerin hepsi çocuğun da yetişkinin de herkesin de kendini kapattığı cümlelerdir. Yani **‘bunu nasıl anlayabiliriz, daha fazla nasıl yanında olabiliriz’i bilebilmek için profesyonelliğin de aktivistliğin de hukukun da ekonominin de politikaların geliştirilmesinde hepsinin o kadar eşzamanlı yürütülmesi gerekiyor ki.**”
(PSİKOLOG)

“Bunun aslında çok taraflı bir yaklaşımla çözülmesi gerekiyor. Bunun içinde hem MEB hem kolluk kuvvetleri hem Diyanet İşleri Başkanlığı’nın olması lazım. Çünkü bazı yerlerde ne eğitimcinin ne sağlık çalışanlarının ne de kolluk kuvvetlerinin lafı, bir din adamının lafı kadar olabiliyor. Onun için **herkesin beraber çalışması lazım.**”
(AİLE HEKİMİ)

ÇYEZE’yi önlemek için sadece sağlık hizmet sunucuların etkin çalışması yeterli değil. Tüm toplumun, konuya ilişkin duyarlılığını ve farkındalığını artırmak gerekli. Sağlık hizmetlerinin etkin sunulabilmesi için de bu farkındalığa gereksinim var. Hep birlikte çalışılır ve multidisipliner bir bakış açısı üretilebilirse mesele ile etkin mücadele edilebilir.

“**Sadece sağlıklı olmak yetmiyor.** Çünkü her insanın algıda seçtiği bir alan var. Kiminin dini açıdan mantığına uyması gerekiyor. Kiminin sağlık açısından uyması gerekiyor, kiminin de toplumsal açıdan uyması gerekiyor. Demin dedim ya, birçok tarafın bir araya gelip konuşması gerekiyor. Onlardan birinin de din insanları olması lazım. Eğer o insanları işin içine katmazsanız, gerçekten çok büyük bir eksiklik olur.”
(EBE)

“**Bizde sağlık okuryazarlığı toplumun genel kesiminde, cinsiyet ayrımı yapmaksızın, çok düşük.** Dolayısıyla, ne şekilde olursa olsun, sağlık okuryazarlığı eğitimimizi artırmaya yönelik eğitimlerin faydalı olacağını düşünüyorum. Ulusal bazda da olabilir yerel bazda da olabilir.”
(TIP DOKTORU)

“**Bir çocuğun fizyolojisinin, 15 yaşında sağlıklı bir gebelik yapamayacağına, 16-17 yaşında sağlıklı bir şekilde bebek büyütemeyeceğine, fizyolojik ve mental olarak insanların önce kanaat getirmesi lazım.** Diyoruz ya akraba evlilikleri bölgemizde çok. Belki Türkiye’de birinciyiz, dünyada belki tekiz, Türk toplumu olarak. Topuk kanlarında, anne babalardan bulaşabilecek hastalıkları arıyoruz. Fenilketonuri hastalığında dünyada birinci sıradayız. Başka ülkeler bunu bilmezken, bizim bütün sınavlarımızda karşımıza çıkıyordu. Neden? Çünkü burada çok. O zaman bunun önlemini alalım.”
(AİLE HEKİMİ)

4. SİYASİ VE TOPLUMSAL KARARLILIĞA VURGU YAPAN ÖNERİLER

Kararlı ve tutarlı olmanın önemli olduğu belirtiliyor. Bu kapsamda yapılması gereken ilk ve en önemli şey "çocuğa çocuk demek". Bunu diyebilmek için yasal düzenlemelerde kafa karışıklığına yol açan, 15-18 yaş arası grı alana dönüştüren tüm uygulama ve düzenlemelerden vazgeçilmesi gerektiği ifade ediliyor. Rıza, ergen, kendi isteği gibi hiçbir mazeret kabul edilmeden "18 yaş altı herkes çocuktur" demek ve bu konuda tutarlı ve kararlı olmak ilk ve önemli adım olarak tanımlanıyor. Zaten Türkiye'nin 1989 yılından beri taraf olduğu BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de, 18 yaşın altındaki bireyler çocuk olarak tarif ediliyor. Bu nedenle Türkiye de bir taraf devlet olarak çocuğun yüksek yararını korumakla yükümlü bulunuyor.

Çocuğa çocuk demek lazım: 18 yaş olsun ve esneme olmasın!

"18, tamamen tek şey olsun, yani çocuk dediğimizde 18 olsun. **İşte 18'de sen silah vermiyorsan, alkol satmıyorsan, işte 18'inde sen ehliyet vermiyorsan, evlenmesin de.**"
(SOSYAL ÇALIŞMACI)

"Ama aslında 18 yaş. Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni Türkiye imzaladığı için anayasamızın 90'ıncı maddesine göre iç hukuk halini almış bir durumdur yani o nedenle **18 yaşın altındaki tüm evlilikler; toplum onayı da olsa, hakim kararıyla da evlendirilse bence çocuk cinsel istismarıdır. Hele de evlendiği kişi 18 yaşın üstündeyse -ki genellikle öyle- bu bir çocuk istismarıdır yani bunun adını koymak lazım.**"
(ADLİ TIP UZMANI)

"Çocuklar gerçekten daha gelişimlerini tamamlamamış durumdadır. Yasal olarak da öyle, yani evrensel. İşte imzaladığımız Çocuk Hakları Sözleşmesi, "18 yaş altı çocuk" diyor. Hem tıbbi açıdan da öyle, hukuksal açıdan da öyle. Bunu da artık "15 yaş yapalım, 16, 14, 13..." **Ya bunun tartışmasına bile gerek yok. Hiç gerek yok. Çünkü o zaman bu istismar vakalarını legalize ediyorsunuz.** Legalize oluyor. Yani toplum bazında, toplum zaten bunu benimliyor, uyguluyor. O zaman siz bunu legalize ediyorsunuz."
(ADLİ TIP UZMANI)

"**Çocuk o ya çocuk yani.** Evlilik çok farklı bir şey, yani başlı başına büyük bir sorumluluk. Yani bilinci henüz evliliğe hazır olmayan bir çocuğun o sorumluluğa girmesi, eğitiminden mahrum kalması, birçok psikolojik şiddete ya da gerçekten fiziksel, cinsel şiddete maruz kalması demek. Bu kesinlikle kabul edilecek bir şey değil."
(SOSYAL ÇALIŞMACI)

"18 yaş altında yapılan bütün evliliklerin, daha doğrusu 18 yaşın altındaki her bireyin **çocuk olduğunu artık kabul etmek gerektiğini, bunu tartışmaya açmanın bile gereksiz olduğunu özellikle belirtiyoruz.** Belki cezai ehliyet, ailenin rızası gibi meseleler olabilir. Ama uluslararası sözleşmeler bize kesinlikle bunu söylüyor. Özellikle eğitimcilerimize de o vurguyu yaptırıyoruz ki bunu yapmıyorsa, 18 yaş altı bir evliliğe şahit olup bunu ihbar etmiyorsa, bunun onlar için suç olabileceğini, muhtarlara özellikle anlatıyoruz. **Bizim kırmızı çizgi dediğimiz çizgiyi devletin de çizmesi lazım.** Bu kırmızı çizgi, sen uluslararası sözleşmeye imza atmışsan artık."
(SOSYAL ÇALIŞMACI)

Özellikle sosyal hizmet alanında çalışan hizmet sunucular, 18 yaş altına çocuk demenin ve burada hiç esneme yapılmamasının zor olmadığını belirtiyorlar. Savunuculuk çalışmalarında çok faydalı olabilecek somut örneklerle bunun mümkün olacağı düşünüyor. Nasıl ki 18 yaşından önce ehliyet verilmiyorsa, bir şirket yönetimi verilmiyorsa, oy kullanılmıyorsa ve bunlar kamu tarafından engellenebiliyorsa, neden erken yaşta evlilikler engellenmesin ki? Ya da örneğin 18 yaş altı ehliyetsiz araba kullanmanın cezası konusunda hiç tereddüt yaşanmıyorsa, hakimler kanunları uyguluyorsa neden ÇYEZE için de aynı yol izlenmesin?

Kararlı olmak

Hep birlikte kararlı olmanın önemine dikkat çekiliyor. Sadece sağlık çalışanları ya da ÇİM çalışanlarının eğitilmesi, çocuk yaşta gerçekleşen evlilikleri engellemek, mevcut mekanizmaları işletmek için yeterli olmayacaktır. Kararlı duruş, farklı zihniyet yapılarının, farklı toplumsal cinsiyet değerlerinin hizmet sunumuna yansımaları da engelleyebilecektir.

"Hayatta bir şeyi yapmak için iki önemli kriter vardır bana göre. Ya severek yaparız ya korkudan yaparız. Eğer biz bir bilgiyi insanları severek veremiyorsak, korkuyla vereceğiz. Burada korkuyu kim veriyor? Devlet uzmanı ön plana getiriyor. **Eğer biz gerçekten erken evliliği insanlara anlatamıyorsak, o zaman korkuyu ön plana çıkaracağız. Bu korku da nedir, cezaların yaptırımları.** Gerçek anlamda yaptırımlar. Cinayetlere, istismarlara, evliliklere bakın. İnsanların devletin cezalarından, yasasından korkmadığını gösteriyor bu."
(ÇOCUK GELİŞİMCİ)

"Benim babam polis memuru. Ben karakollarda da var olan olayları bildiğim için çok rahat konuşabiliyorum. Karı-koca kavga edebiliyor. Kadın hayati tehlikesinin var olduğunu söylüyor, öldürüleceğini söylüyor **ama polislerimiz, komiser abilerimiz aileyi barıştırma derdine düşüyor... Benim bir birey olarak gücüm yoksa, devlet beni koruyacak. Devletin çünkü var** olma sebeplerinden biridir bu."
(ÇOCUK GELİŞİMCİ)

"Tecavüz tamam zorla olan bir şeydir ama olgunlaşmamış bir insanı kandırmak da tecavüzün bir boyutudur. Halk dilinde tecavüz ama hukuki olarak cinsel istismar, cinsel suçlar adı altında da bunu görüyoruz. Bana gelen vakalarda, CMK (Ceza Muhakemesi Kanunu) adı altında, zorunlu müdafî olarak görev yaptığım bazı vakalarda **biz de bunları ayırt etmeye çalışıyoruz. Bazen de çocukların kemik yaşını ölçüp, büyütme çabaları da olabiliyor. Küçük yaşta görünüyor ama geç yazdırılmış oluyor.** Bunları işin içinden çıkarmak lazım."
(AVUKAT)

"**Ortada bir yasa var ve uygulanmıyor. Neden uygulanmadığı sorusunun sorulması gerekiyor. Kararlılıkla uygulanması lazım** ama bu çok eksik. İlimizde de çok eksik, Türkiye'de de çok eksik. Milli Eğitim de kabullenmiş. 'Ben ne yapayım, gidip ceza keseceğim, aileyi mağdur edeceğim' diyor. 'Zaten mağdur bir ailedir' diyor. Bu böyle bir kabullenilmişlik..."
(SOSYAL ÇALIŞMACI)

Çocuk ve rıza birlikte kullanılmamalı

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin olmadığı bir yapıda özellikle kız çocuklarının yetiştirilmesi, makul, makbul, akıllı kız çocuğunun itaatli, uyumlu, itiraz etmeyen değerlerle kurulduğu bir yapıda "Nasıl çocuğun rızası konuşulabilir ki"

diye soran psikoloğun uyarısı önemli. Bu kapsamda hiçbir koşulda "rıza"nın konuşulmaması ve aranmaması ve bu konuda dikkatli olunması gerektiği de belirtilerek "rıza gibi" görünen durumların deşilmesi gerektiği ifade ediliyor.

"Böyle bir durumda kalkıp, 'Çocuk kendi rızasıyla evlendi' demek... Nasıl bir rızasızlık gösterilmesi bekleniyor? Yani bu kadar dayatmanın olduğu, bu kadar baskının olduğu bir yerde **nasıl bir rızasızlık gösterebilir çocuk**, buna dair hiçbir şey bilmezken..."

(PSİKOLOG)

"Bu çocuğun neden rızası var? Bir çocuk neden bunu ister? Bu benim için önemli. Karşıda bir şey olabilir, korktuğu bir şey olabilir, ailede başka sıkıntıları olabilir çocuğun. Çocuk yeni bir hayat arzusu güdüyor olabilir. **Belki mutsuzluklardan kaçmaya çalışıyor olabilir.**"

(SOSYAL ÇALIŞMACI)

Dile dikkat: Çocuk gelin denmemeli

Evliliğin fiziksel, duygusal, psikolojik gelişmişlik gerektirmesi nedeniyle çocuk yaşta evlendirilen kız çocuklarının "gelin" olarak görülmemesi gerektiği de vurgulanıyor. "Gelin" ifadesinin hem özendirici hem de legalize edici bir çağrışımının olduğu, bu nedenle kullanılan dile dikkat edilmesi gerektiği belirtiliyor.

Buna rağmen birçok uluslararası ve ulusal yayında "çocuk gelin" (*child brides*) teriminin kullanıldığı görülüyor. Konu ülkemizde ilk kez kamuoyu önüne getirildiğinde son derece dikkat çekici bir ifade olan "çocuk gelin" deyişi hızla günlük yaşamda çocuk yaşta yapılan evlilikleri tanımlamak için kullanılmaya başlandı. Benzer şekilde birçok uluslararası fon sağlayan kuruluş ile BM kuruluşları da zaman zaman kendi içlerinde farklı terminolojiler kullanıyor. Örneğin UNFPA

tarafından 2012'de yayımlanan raporun başlığı "Marrying Too Young End Child Marriage" (Çok Genç Yaşta Evlilik: Çocuk Yaşta Evliliğe Son), UNFPA-UNICEF ortaklığında yürütülen programın ismi ise "Global Programme to Accelerate Action to End Child Marriage" (Çocuk Yaşta Evliliği Hızla Sonlandırmak için Küresel Program). Ancak hizmet sunucular bu konuda dikkatli, özenli ve özendirici olmayan bir dilin kullanılmasının önemine dikkat çekiyorlar.

"Bunun adının bence her koşulda istismar olması gerekiyor, çocuk istismarıdır. Çünkü **gelinlik aynı zamanda meşruluğu da kapsayan bir kavram**. Hele ki bu ataerkil toplumda gelin olmak kutsal bir şey. Dolayısıyla çocuğu gölgede bırakıyor gelin olma hali. O yüzden kavramsal olarak da çok ciddi bu kaynakları kadın odaklı, çocuk odaklı yeniden yazıp çizmek, yeniden düşünmek, yeni şeyler üretmek gerekiyor."

(PSİKOLOG)

Siyasi kararlılık önemli vurgusu

Hizmet sunucular, bu konuda daha kararlı hale gelebilmek için siyaseten kararlı olunduğunu bilmeye ihtiyaç duyduklarını sıkça dile getiriyor, siyasi kararlılık olmadığında bireysel kararlılığın yeterli olmayacağını ifade ediyorlar. Arkasına siyasi kararlığı alabilen hizmet sunucuların daha cesur olabileceği de vurgulanıyor. Aksi takdirde hareketsiz kalmanın kolaylaştığının altı çiziliyor. Siyasi kararlılığın ilk adımının, çocuk yaşta evliliklerin ülkemizde bir sorun olarak kabul edilmesi olduğu belirtiliyor. Bu sorunun bölgeler ve yerleşim yerlerine göre farklılıklar olmakla beraber ülke genelinde görüldüğünün; farklı nedenlerle Türkiye'de bulunan çeşitli ülkelerden gelmiş ve farklı statüdeki mülteci/sığınmacı/geçici barınmacı gibi gruplar içinde de yaygın olduğunun; değişik nedenlere bağlı olarak sorunun ortaya çıktığının ancak temel nedenin yoksulluk ve yoksunluk olduğunun toplum içinde dile getirilmesi gerektiği vurgulanıyor.

“Erken yaşta evlilik var. Bununla ilgili yasal bir yaptırım yapacaksınız ama bunun A kişisine uygulanıp B kişisine uygulanmaması, A bölgesinde uygulanıp C bölgesinde uygulanmaması gibi bir şey olmamalı. Kaldı ki, yönetici pozisyonundaki kişilerin artık buna çok olağan bakması, düşünce yapısı itibarıyla ayrı bir sorun teşkil ediyor. Örneğin 25 Kasım kadına yönelik şiddetle mücadele gününde, başvuru bir karakol yöneticisinin ‘eşindir yapar’ deyip göndermesi gibi... **Karar verici mercilerdeki insanların da çok iyi seçilmiş olması gerekiyor.**”

(EBE)

“Mesela Havza’daki bizim bir kaymakamımız kız çocuklarını okula göndermeyen, daha doğrusu çocuğunu okula göndermeyen bütün aileler için suç duyurusunda bulunmuş. Bunun akıbeti ne? Bu çocuk neden gelmiyor? Özellikle kız çocuğu neden gelmiyor? Ben onu merak ediyorum, oradaki oranda bir artış var. **Demek ki aslında karar vericiler biraz daha bu konuda işi ciddiye alan yaptırımlar uygulasa...**”

(SOSYAL ÇALIŞMACI)

5. MEVCUT MEKANİZMALARI ETKİN KULLANMAYA İLİŞKİN ÖNERİLER

Kurumlar arası işbirlikleri geliştirmek

Farklı kurumlarda ve görevlerde yer alan hizmet sunucular ile yapılan görüşmeler, ÇYEZE nedenlerinin “multifaktöriyel” olduğunu gösteriyor. Nedenlerin hem çok hem de birbiriyle ilişkili boyutlardan besleniyor olması aslında hizmet sunumunun da çok boyutlu ele alınmasını gerektiriyor. ÇYEZE durumu ile farklı aşamalarda farklı hizmet sunucular karşılaşıyor ve kendi hizmet alanlarına giren konuda hizmet sunmaya çalışıyorlar. Bu nedenle hizmet sunumunda çok kurum devrede oluyor. Bu durum, kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyon sağlamanın

çok önemli olduğuna işaret ediyor. Hizmet sunucular bu konuda önemli bir eksikliğin olduğuna değiniyorlar. Aslında her kurum, vaka kendisine geldiğinde hizmet sunumunun kendilerine verdiği yetki sınırları içinde çalışıyor. Ancak farklı kurum ve hizmet sunucular arasında bir ağ sisteminin olmadığı; bu nedenle de parçalı, birbirinden habersiz ve teması az olan çalışmalar olduğu ifade ediliyor. Bu nedenle kurumlar arası işbirliği geliştirilmesi gerektiği belirtiliyor.

“Ben kurumların aslında iyi yaptığını düşünüyorum. **Herkes iyi yapıyor, ama entegre değiliz. Sistemler birbiriyle, hani bu network’ler, ağlar oluşmamış, birbirine dokunmuyor.** İşte Sosyal Hizmetler çalışıyor, sosyoloji kendi içinde çalışıyor, işte tıp çalışıyor, Baro Çocuk Komisyonu var o çalışıyor, çocuk polisi çalışıyor, yani psikologlar çalışıyor. Herkes çalışıyor fakat bunlar bir network’le birbirine temas edip sistemi harekete geçirmiyor.”

(ADLİ TIP UZMANI)

“Olayların klinik boyutu, fiziksel, ruhsal travma kısmı çok değerlendirilememekte. Gebelik kısmı da illerde Çocuk Ergen Birimleri tarafından değerlendirmekte. Dolayısıyla çocuğun mağduriyeti bile kayıt altına alınırken parça parça incelenmekte, **bütüncül bir bakış geliştirilememektedir.**”

(TIP DOKTORU)

İşleyen bir geribildirim süreci kurmak

Hizmet sunum sistemi içinde yaptığı hizmeti üst makamlara bildiren, gördüğü vakayı bir üst kuruma ya da ilgili bir diğer kuruma sevk eden tüm hizmet sunucular, olay/vaka ile ilgili alınan önlemleri, yapılan işlemleri (konu ile ilgili mevzuatın izin verdiği hallerde) bilmek, takip edebilmek istediklerini belirtiyorlar. Bu da iyi kurulmuş bir geribildirim sistemi gerektiriyor. Ancak

hizmet sunucular, özellikle sosyal çalışmacılar böylesi bir sistemin olmadığına değiniyorlar. Hizmet sunucular, geribildirim kendi çabaları ile öğrenebiliyor ancak kurumlar arası etkin bir koordinasyon ağının olmaması nedeniyle vakanın akıbetine ilişkin geribildirim edinilemiyor. İşleyen bir geribildirim sisteminin olmaması, hizmet sunucuların diğer kurumların görevini yapıp yapmadıklarına ilişkin şüpheli tutum geliştirmelerine neden oluyor. Özellikle hukuk sistemine giden vakalarda ne olduğu, ceza verilip verilmediği bilinmiyor ve bu bilmeme hali onların çalışma şevkini azaltıyor.

"...Yok, ona dair hiçbir geri bildirimimiz yok. Yani bu çocuğun şu anki durumu nedir, ailesinde midir, yurttadır, tekrar istismar ediliyor mu? Bununla ilgili tek geribildirim yok, yani gönderdik bitti, buranın görevi bitti. **Peki bu çocuk daha sonra neyle karşılaşiyor, nasıl yaralarını sardı, nasıl tedavi edildi, bu travmasını nasıl atlattı, şu an ne durumda, bu yapılamıyor açıkçası.** Yani biz diyoruz ki "Şu hastanenin, şu kliniğine başvuru ve tedavi ol". Ama gidiyor mu, gitmiyor mu, ailesi bunu yaptırıyor mu, bundan haberimiz olmuyor. Bir zorunluluk yok yani, bir sistem yok." (SOSYAL ÇALIŞMACI)

"Herkes işini yaptıktan sonra, **benden sonra tufan.** Yani biz raporu yazıyoruz gönderiyoruz, sonra ne oldu bilmiyoruz." (ADLİ TIP UZMANI)

"Otomatik bildirim sosyal servislere yok, biz sosyal inceleme raporunu yazıp görüşmesini yapıp hastanın, hastanenin tayin ettiği ilgili memura evraklarını gönderip resmi yazışma kuralları çerçevesinde gönderimini

yapıyoruz. Genellikle **geri dönüş yapılmaz, hayır yani bireysel bir ilgi duymuyorsak vakaya, resmi olarak haberimiz olmaz sistem içinde.**" (SOSYAL ÇALIŞMACI)

Ezber bozucu olmak gerekiyor

Bir çocuk yaşta evlilik vakasıyla karşı karşıya gelindiğinde genellikle kanunlar değil, bakış açısı nasıl davranılacağını belirliyor. Şayet hizmet sunucu meseleye kültür, gelenek ya da "alan da memnun, veren de memnun" şeklinde sığ bir açıdan bakıyorsa işlenen bu suçta gizleme yoluna gidiliyor. Eğer konuya çocuk hakkı, insan hakkı, istismar olarak bakılıyorsa suçun işlenmesine göz yumulmayıp, derhal işlem başlatılıyor (Arslan, 2018). Genel olarak erken yaşta evliliğe ilişkin toplumsal kabulün oluşması ya da pratiğin doğallaşmasını dert edinmek gerektiği ve ezber bozucu davranmanın önemli olduğuna dikkat çekiliyor.⁴⁹ Genelde o yöreden olan hizmet sunucular açısından erken yaşta evlilik kültürün, geleneğin, yoksulluğun, aşiret yapısının ürettiği bir sonuç olarak görülüyor ve bu sonucu üreten nedenleri ortadan kaldırmadan sadece sonuç üzerinde yasal yaptırımlar uygulamanın anlamlı olmayacağı düşünülüyor. 15 yaşında evlenmiş iki çocuğu olan bir kadını şikâyet etmek, ona, eşine, ailesine cezai yaptırım uygulamak anlamlı görülüyor hatta o kadına zarar verileceği endişesi taşıyor. Hizmet sunucuların vakayı koruma çabaları aslında düzenin, pratiğin, cezasızlığın sürmesine yol açıyor ve yeniden üretim sürecini işletiyor. Bu nedenle ezber bozucu davranmanın, risk almanın gerekli olduğu, ancak böyle yapılırsa bu konu ile mücadele edilebileceği, yörelî olmayan bazı hizmet sunucuların dile getirdiği önemli bir durum.

⁴⁹ Kanuni Sultan Süleyman Hastanesi'nde beş ay içinde 18 yaşından küçük 115 çocuğun hamilelik müracaatı yaptığı ve bu müracaatların polise bildirilmek yerine gizlendiğini ortaya çıkaran sosyal hizmet uzmanı ezber bozmaya yönelik bir örnek olarak görülebilir.

“Sadece o vakaları alıp buraya getirerek bile bir şey yapmış oluyorsunuz. Bir dakika, burada bir yanlış var. Onun kız kardeşi bunu görmüş oluyor. Onun başına geldiği zaman onun da başından böyle bir adli süreç geçeceğini, bir merkeze gidileceğini, merkezde bir sürü işlemlerin yapılacağını, eve polis geleceğini... Eve bir sosyal hizmet uzmanı gelecek. İnceleme yapacak, çıkacak. **Burada yanlış bir durum var, o vakaya siz bunu vermiş oluyorsunuz.** O vaka üzerinden diğer insanlar da bunu görüyor. **Bu kültürel olaya dokunmayalım, bozmayalım değil. Hayır bozalım.** O anki aile düzeni belki bozulacak ama 30 sene sonra bunların sayısı çok daha az olacak.”
(ÇOCUK PSİKİYATRİSTİ)

“Biz ihbar ederiz onu. Yani biz 15 yaş sınırı falan koymayız. Savcılığa ihbar ederiz çocuk istismarı var diye, cinsel istismar. İhbar ettiğimiz zaman da onlar soruşturma açmak zorundalar. Hatta bazen savcılarla takıştığımız da oluyor. ‘İşte hocam bu 15 yaşın üstünde, bize ihbar ettiniz. Ama biz buna cinsel istismar şeyi yapıyoruz oysa işte yasada şöyle yazıyor, böyle yazıyor’ falan filan. **Ben de diyorum ki: ‘Anayasa 90’ıncı madde, Çocuk Hakları Sözleşmesi, gidin okuyun. Açın soruşturmayı, istismar yoksa kapatın dosyayı’. Hani iş yükleri artıyor ama artsın, yani bunun için artsın iş yükleri.**”
(ADLİ TIP UZMANI)

Cezaları takip etmek, daha fazla vurgulamak ve duyurmak

ÇYEZE gerçekleştiren anne-babaya, evliliği onaylayan aile büyüklerine, bazı durumlarda dini nikâhı kıyan din görevlisine ne olduğu ne tür cezai yaptırımlar uygulandığına dair bir takip sistemi bulunmuyor. Yani süreçte sorumluluğu olanların yargıya taşındığı durumlarda ne olduğu, sorumlulara ceza verilip verilmediğine dair

takiplerin yapılmadığına değiniliyor. Bu konuda en çok vurgulanan ve eleştirilen ise medya. Medyanın, çocuk yaşta evlilik haberlerini yapmayı sevdiğini, ancak konuya ilişkin cezaları takip etmediğini, “Ne oldu?” “Kim/kimler hangi cezayı aldı?”, “Çocuk nerede?” gibi soruların yanıtını takip eden bir medyanın olmadığı ifade ediliyor. Pornografik anlatım dilini tercih eden, biraz sansasyonel hatta bazen özendirici olabilecek haberler yapıldığı belirtilerek daha takipçi bir medyanın da gerekli olduğu vurgulanıyor.

“Göze sokmak lazım. Öğretmenler, okul öncesi öğretmenin okul müdürüyle ilgili gösterdiği cesareti ve okul müdürünün aldığı cezayı unutmuyor. Sanırım dört kere ağırlaştırılmış müebbet aldı, hepimiz medyada gördük. Oradaki okul öncesi öğretmenini hiçbirimiz unutmuyoruz mesela. Neden? **Çünkü cezayı biliyoruz.** Yani öğretmenin orada aldığı cezayı bildiğimiz için, medyanın o kadın üzerinden yaptığı öğretmenlik imajını yükselten mesajı gördüğümüz için, öğretmenler de unutmuyor biz de unutmuyoruz. Ama böyle babaları bilmiyoruz. **Kızına bunu yaptığı için, evlendirdiği için ceza alan, müsaade ettiği için ceza alan anneleri...**”
(SOSYAL ÇALIŞMACI)

Değişik meslek gruplarından, farklı kurumlarda çalışan hizmet sunucular, ulusal mevzuatta yer alan pek çok hükmün nasıl uygulandığı/uygulanabileceği konusunda sisteme güven sorunu yaşıyorlar. Eylem planlarının daha ziyade “dilek ve temenniler” dilinde yazılması, bu planlarda “eylem” niteliğinde yazılanların hayata nasıl geçirileceği konusunda bir iş akış planı ya da hizmet sunum standardı olmaması nedeniyle sisteme güven sorunu büyüyor.

“ÇİM kapısından çıkana kadar işleyen bir prosedür var. **Ben yasal kısmıyla alakalı aynı sözü vermiyorum.** Yani şunu ben burada gelen ailelere de söyledim. Şunun sözünü veremiyorum, özellikle çocuklara... **Sana**

bunu yapan ceza alacak korkma. Ben bunun sözünü veremiyorum. Vermiyorum. Çocukla aramda olan güven bağını böyle bir şeyle kırmam. Ben de senin gibi ceza almasını istiyorum, diyorum. Bu ikisi arasındaki fark bence birilerini rahatsız etmeli.”

(SOSYAL ÇALIŞMACI)

“Bana kalsa -şahsen- ben çocuğunu evlendiren anne-babaları da cezalandırmayı düşünürdüm açıkçası. Evet bu konuda birçok çalışma var ve bunlar olumlu gelişmeler, eskiye göre yol kat ettiğimizi düşünüyorum ben, ama...”

(ÜSEM EĞİTİMCİ)

6. PRATİK, PRAGMATİK, HEMEN UYGULANABİLECEK ÖNERİLER

Hukukçu ve sosyal çalışmacı hizmet sunucular ÇYEZE konusunda etkin çalışan STK'ların önemli olduğuna değiniyorlar ve bu STK'ların desteklenmesini öneriyorlar. Hak temelli çalışan STK'ların, savunuculuk ve farkındalık çalışmalarına katkılarının farkında olunması ve desteklenmesi yönünde çalışılması da gerekiyor.

“Sivil toplumun çok çok desteğini görüyoruz, farkındayız. Özellikle basına yansıyan ya da gündem olan bazı vakaların takiplerinin yapılmasında ya da işte soruşturma aşamasında biraz baskı uygulanmasında, yine çocuğa, aileye ekonomik, hukuksal destek verilmesi konusunda çok ciddi destekleri var, takipleri var. Bu güzel bir şey, yani olması gereken de bu.”

(SOSYAL ÇALIŞMACI)

Türkiye göç ülkesi oldu: Göçmenlere de eğitim vermek gerekiyor

Uzunca bir süre ağırlıklı göç veren ülke konumunda olan Türkiye, son dönemlerde, aynı zamanda artık yoğun göç de alan bir ülke haline geldi. Türkiye’de farklı uyrukta, statüde yaklaşık 5 milyon göçmen yaşıyor ve bu nedenle göçmenlerin hukuksal uyumunun önemli olacağı belirtilerek bu konuda eğitimler yapılması öneriliyor.

“... ama onlara da TCK ve Anayasa’nın maddelerinin uygulanabileceğini, göçmen bürolarında ve göç müdürlüğünde yaptığımız çalışmalarda anlatıyoruz.”

(AVUKAT)

Etkin ve güvenilir ihbar mekanizması için “tanık koruma” gibi bir sistem kurulabilir

ÇYEZE’nin önlenmesinde ve mevcut mekanizmaların işletilebilmesinde bildirim önemli olduğu ele alındı. Diğer yandan hizmet sunucuların bu konuda tereddütleri olduğu, güvenlik endişeleri nedeniyle aile hekimlerinin bildirimden kaçındığı dile getirildi. Sadece hizmet sunucuların değil, sıradan vatandaşların da bildirim yapmalarının önündeki en önemli güçlüğün bildirim yapan kişinin gizliliğinin korunmasına ilişkin güçlükler olduğu çalışma kapsamında görüşülen avukatlar tarafından ifade edildi. Bu kapsamda bildirim yapan kişiyi “ihbarcıya” dönüştürmeyecek ve kişi gizliliğini koruyacak bir sistemin kurulması öneriliyor. Aksi takdirde hem sade vatandaşların hem de hizmet sunucuların güvenlik endişesi süreceğinden önleyici çalışmaların etkin sürdürülmesi güçleşecektir.

"İhbar eden kişiyi bulabiliyor. Yani mesela dosyada gizlilik kararı falan bunları çok duyuyoruz ama işlevselliği yok. Yani dediğim gibi, karşı tarafın avukatı çok kolay gidip o ihbar eden, o bildirimde bulunan, o beyanda bulunanla ilgili dosyadan bilgi alabiliyor."
(SOSYAL ÇALIŞMACI)

Kamu spotları

ÇYEZE'ye ilişkin farkındalık çalışmalarının artırılması gerektiği de vurgulanıyor. Bu kapsamda yazılı, sözlü, elektronik medyanın kullanılması, konunun vurucu şekilde gündem yapılması gerekiyor. Kamu spotlarının kişiler üzerinde ciddi bir uyarıcı olduğu düşünülüyor. Bu doğrultuda kamu spotlarında erken yaşta evliliklerin yasal olmadığı vurgulanmalı, bu hukuksuzluğa iştirak edenlerin suç işlediği belirtilmeli ve cezalar hatırlatılmalıdır (KADEM, 2014). Bu kapsamda kamu spotlarının yapılması; konunun sosyal, hukuksal, sağlık boyutlarını konu edinen bir iletişim yolunun anaakımlaştırılması da faydalı görülüyor.

"Ama kamu spotu olabilir cidden. **Kamu spotu kulak dolgunluğu yaratıyor.** İşte bunun yasal zemininin olduğunu söylemek, hani nelere neden olduğunu, yol açtığını... Mesela ben bile etkileniyorum bir kamu spotu yapıldığı zaman. **Elinde bebekli gelin figürü gördüğüm zaman ağlayasım geliyor** yani gerçekten. Hani böyle şeyler daha çok artırılabilir."
(KADIN DOĞUM UZMANI)

"Görsel basın kullanılabilir. Dini kurumlar kullanılabilir. İnsanların büyük kısmı Kuran kurslarına gidiyor. Orada anlatılabilir. Ama gel gör ki, biz bazen burada hocalarımıza anlatıyoruz. **Hocalarımız bizim söylediklerimizin yanlış olduğunu söylüyor. Ben bunu anlatmam diyorum. Önce onları da ikna etmek lazım.** Şurada görsellerde, sağlık açısından

yararlı olabilecek videoları oynatıyoruz. Aile planlamasını anlatırken, ister istemez çizim şeklinde kadın ve erkek vücudu oluyor. Adam itiraz ediyor. 'Siz burada bunları alenen neden yayınlıyorsunuz' diyor. Mantık farklı olunca bir şey anlatamıyorsun. Ama anlatabileceklerimiz var mı, var."
(AİLE HEKİMİ)

"İnsan bedenine dokunabilen tek mesleği yapıyoruz. **Başka hiçbir meslek yok ki hele bilincini yitirmiş birine dokunmak kimsenin haddi değil ama biz dokunuyoruz. Bu sorumluluğumuzu daha da artırıyor. Öyle olunca bedenine dokunduğunuz insanın hayatına da dokunabiliyorsunuz demektir.** Hayata dokunmaktan kasıt, bu çocuğun hayatındaki birçok örüntüyü etkilemeniz mümkün."
(AKADEMİSYEN/SOSYAL PEDIATRİ)

"Bir kere önce tabii toplumun çocukları korumakla görevli kesimlerinin bu konuda **aynı dili kullanması ve hemfikir olmasıyla başlamak lazım herhalde. Önce toplumun yetkilileri, yasa koyucular, yasa yapıcılar, yasa koruyucular, uygulayıcılar, hukukçular, sağlıkçılar... Kendi meslektaşlarımızın içinde hatta ruh sağlığı meslektaşlarımızın içinde bile bu konunun yeterince iyi bilinip bilinmediği** konusunda zaman zaman insanı düşündürecek söylemler duyabiliyoruz."
(ÇOCUK PSİKIYATRİSTİ)

Bildirim bir görev olduğunu anlatmak gerekiyor

Çalışma kapsamında görüşülen avukatlar TCK'da "bildirim" görevinin tüm vatandaşların sorumluluğunda olduğuna hatta "suçu bildirmeme suçu ve cezası olarak" düzenlendiğine değindiler. Diğer yandan vatandaşların

çoğu bu sorumluluklarını bilmiyor. Biliyor olsalar bile bu görevlerini yerine getirmemeyi seçebiliyor. Çünkü ÇYEZE kimsenin bahsetmediği ama herkesin bildiği bir durum. Herkesin bildiği ama bir şey yapmadığı durum, bir tür "birliktelik" oluşmasına yol açıyor. Konu, aile kararına saygı duymak, ailenin mahrem alanına girmek olarak görülüyor ve bu durum bir tür "**sorumsuzluk alanı**" üretiyor. Bu nedenle herkesin bildirim yükümlüğünü yerine getirmesi için bildirim yapanların korunmasına yönelik etkin çalışmalar da faydalı olacaktır.

"Şunu net bir şekilde anlatmak lazım; **karar mercii sen değilsin. Yani bu sorumluluk zimmetleme.** Yani şimdi nedir, bildirim zorunluluğumuz var -ki komşunun da aslında bildirim zorunluluğu var- işte yolda bir şiddet gördünüz, sizin de var. Artık o zimmetinizdedir. İşte bunu net bir şekilde anlatmak gerekiyor. Senin komşunun uğrayacağı haksızlık ya da şiddet ya da istismar, senin zimmetindedir, senin bildirmen gerekiyor. İşte **hukuk bu konuda biraz daha sert ve net olmalı bence ama nasıl olur onu bilmiyorum.**"
(SOSYAL ÇALIŞMACI)

"Yeşil dedektör"⁵⁰ gibi uygulamalar geliştirmek faydalı olabilir

Sadece hizmet sunucular değil sade vatandaşların da bildirim sorumluluğu var ve çocuk yaşta evlilikler olduktan sonra yapılacak çalışmalar pek çok etik-ahlaki yükümlülükler ve soruların ortaya çıkmasına neden oluyor. Evlilik gerçekleşmeden önlenmesi en önemli amaç olmalı. Ancak mevcut durumda hem sade vatandaşın hem de hizmet sunucuların bildirim/ihbar mekanizmalarını işletme aşamasında çekinceleri, güvenlik endişeleri söz

konusu. Yeşil detektör uygulaması Yeşilay'ın geliştirdiği bir sistem ve bu sistem ihbar edenin gizli kalmasını sağlıyor. Buna benzer bir uygulamanın geliştirmesi faydalı olacaktır.

"Evet, şiddete bakmıyor da 'bana ne olacak' diyor. Hani o şiddeti gören ya da mağdur, karşıda biri var. Onu düşünmüyor da '**ben şikâyet edersem bana ne olacak**', kendini düşünüyor."
(SOSYAL ÇALIŞMACI)

"Çok vaka var, **çözumsuz görüyorlar belki de bilmiyorum.** Ama 'bildirmeyin' diyor, yani 'yapmayın.'"
(SOSYAL ÇALIŞMACI)

Yeni bir şeye gerek yok, mevcut mekanizmaları işletmek yeterli olacaktır

Özellikle sosyal hizmet uzmanı ve psikolog hizmet sunucular yeni bir şeyin üretilmesine gerek olmadığını düşünüyorlar. Mevcut sistem, sistemde alınmış olan kararlar ve yasal düzenlemeler dikkate alındığında teorik düzeyde eksikliğin olmadığına ama asıl meselenin bu mekanizma ve sistemlerin işletilmesinde olduğuna değiniliyor. Kadına yönelik şiddette olduğu gibi aslında şiddeti önlemeye ilişkin mekanizmalar geliştirilmiş durumda ancak uygulayıcılar mevcut sistemi işletmek yerine kendi bakış açlarına, kendi aile, çocuk, erkeklik algılarına bağlı davranmayı seçebiliyorlar. Asıl mücadelenin buraya dokunmak ve değiştirmek olması gerektiği belirtiliyor. Bu kapsamda hem ulusal hem de yerel düzenlemeler dikkate alındığında yeterli düzenleme mevcut. **Ancak etkin mücadele yapılabilmesi,**

50 Yeşil Dedektör mobil uygulaması, T.C. Sağlık Bakanlığı İstanbul Sağlık Müdürlüğü ile ortaklaşa yürütülen bir dizi faaliyetten oluşuyor. Bu kapsamda, İstanbul Sağlık Müdürlüğü bünyesinde bulunan ve kapalı mekânlarda tütün mamulleri kullanım yasağının uygulanmasını denetleyen saha ekipleri ile koordineli yürütülüyor. <https://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal-projeler/yesil-dedektor-uygulaması>

sistemin işletilebilmesi için pratiğe dokunmak ve orayı dönüştürmek gerekiyor. Bunun için de çocuk hassasiyeti; kime çocuk denildiği, çocuk yaşta evliliğin çocuğun hayatını nasıl etkilediği konusunda hassasiyet yaratılmalı.

“Yetki ile alakalı değil bence. Hassasiyet çok önemli açıkçası bu konuda. Yani **bütün ülkede çocuk hassasiyeti geliştirilmesi gerekiyor bence en önemli yapılması gereken bu.** Yoksa teoride işleyen bir sistem, işleyebilecek bir sistem mevcut. Uygulamalar işlemiyor, çünkü insanlar uygulamıyorlar baktığınızda. Kolluk kuvvetleri alması gereken aksiyonu almıyor. Yani bu kadına yönelik şiddette de öyle değil midir? Kadın karakola gider. Karakoldaki polisler barıştırmaya çalışırlar. Yapması gereken işlemleri yapmak yerine kadını eve geri gönderirler, barışsınız, sineye çek diyerek. Yani işlemeyen bir sistem değil. Aslında teoride işleyen bir sistem var, ÇKK üzerinden de Ailenin Korunması Kanunu üzerinden de... Ama uygulama işlemiyor.”
(STK ÇALIŞANI)

Yerel yönetimler daha aktif olmalı

Yerel yönetimlerin ÇYEZE konusunda daha aktif hale gelmesinin ve bu konuda önleyici ve rehabilite edici çalışmalar yapılmasının önemli olacağı belirtiliyor. Sadece çocuk yaşta evlilikler de değil aslında yerel yönetimlerin yereli iyi bilmesinin, yerelin dinamiklerine ve özelliklerine uygun çalışmalar planlanmasının, yerel hassasiyetlerin de dikkate alınması açısından önemli olacağı ifade ediliyor. **Ancak yerel yönetimlerin böylesi faydalarından yararlanmak için öncelikle harekete geçirilmeleri gerektiği de vurgulanıyor.**

“Bu tarz işlerin ve birimlerin ciddi anlamda yerel yönetimlerin temel sorumlulukları haline dönüştürülmesi gerekiyor. Mesela nüfusu 100 bini geçen belediyeler Kadın Sığınma Evi açabilir. Ama açmaması durumunda

herhangi bir yaptırım yok ya da açtı mı açmadı mı diye bir denetim yok. Ya da açan belediyelere belediye bütçesi dışında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'ndan ayrılan ek bir bütçe yok. Dolayısıyla birçok belediyede zaten seçim üzerinden, reklam üzerinden yürütülen alanlar olduğu için kadın çalışmalarının görünürlüğü yok. Sığınma evlerine kabul ettiğin kadınların travmaları üzerinden reklam yapamazsın. Reklam yapamadığı, görünür kılamadığı bir çalışmaya da bütçe ayırmak ona fuzuli bir harcama olarak geliyor. Dolayısıyla yani **gerçekten seçilmişlerin, yöneticilerin, kişilerin vicdanına terkedilmiş meseleler bunlar.** O yüzden çok ciddi anlamda bununla ilgili bir şey yapılması gerekiyor.”
(PSİKOLOG)

Karar vericiler sorunun varlığını yüksek sesle kabul etmeli

Çözümüne ilişkin önerilerden biri de ÇYEZE'yi toplumsal bir sorun olarak gösterebilmek. Gelenek, kültür, din, yoksulluk, güçsüzlük gibi çok katmanlı bir alana itip “çözülemez” görmek yerine “bu bir sorundur” deyip ondan sonra da toplumsal sorunların çözülebilir olduğuna inanmak gerekiyor. Bu konuda bazı illerde karar verici düzeyde olup sorunu çözmesi gereken kurum/kişilerin sorunu gizleme eğilimlerinin olduğuna değiniliyor. Bu kapsamda toplumsal sorunların üzerlerinin kapatılmasının, görmezden gelinmesinin faydasının olmayacağına da inanmak gerekiyor.

“Bunun bir problem olduğunu kabul etmek, yani, ‘Şu anda yaşanan her şey cinsiyet eşitsizliğinden beslenen problemdir. İnsanların hayatlarını zorlayan problemdir’ deyip kabul edip buna dönük mücadele yürütmek gerekiyor.”
(PSİKOLOG)

"Bazı ilçelerimizde çok fazla var. Maalesef yüksek rütbeli devlet kurumu memurları kabul etmiyorlar. **'İlçemizin adı çıkmasın, aman ilçemiz kötü anılmasın' diye hep üstünü kapatıyorlar.** Ensest ilişkiler diye tabir ettiğimiz, büyük amca, dede ile imam nikâhlı evlendirmeler de oluyor. Bu da çocuğun erken yaşta evlendirilmesi oluyor. Ve hep bunlar kapalı kalıyor."

(AVUKAT)

"...tabii kolluk kuvvetlerine, Aile ve Sosyal Politikalar'a veya ilgili diğer birimler nelerse, oradaki çalışanlara yönelik de farkındalık artırıcı **çalışmalar yapılması gerekiyor. Daha doğrusu farkındalığı artırmaktan** öte, hassasiyeti artırmak gerekiyor ki daha doğru aksiyonlar alınabilsin diye düşünüyorum."

(STK ÇALIŞANI)

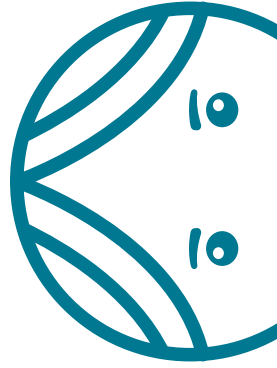

"Aksiyon alacak kurumların ya da kuruluşlarda çalışanların bireysel uygulama farklılıkları, bilgi eksikliğinden de kaynaklanıyor. Uygulamayı biliyorlar belki ama bazen ne yapmaları gerektiğini bilmiyorlar. Bildikleri durumda da **yapmama inisiyatifini kullanabiliyorlar.**"

(STK ÇALIŞANI)

D. TARTIŞMA VE SONUÇ

TARTIŞMA VE SONUÇ

TARTIŞMA VE SONUÇ

ÇYEZE'nin sağlık riskleri ve sonuçlarını ayrıntılı değerlendirmek isteyen bu çalışmanın sonunda oldukça zengin veriler derlendi. Farklı bölgelerde, farklı kurumlarda, farklı uzmanlık alanlarında çalışmakta olan hizmet sunucuların görüşleri, deneyimleri ve önerileri ile Danışma Kurulu toplantısının işaret ettiği önemli sonuçlar bu bölümde değerlendirilecektir.

ÇYEZE ile ilgili önemli tespitler şöyle sıralanabilir:

Nedenleri

- Ailenin yoksulluğu ile ilişkilidir.
- Kırdan ya da kentten dezavantajlı alanlarında yaşama, aile yoksulluğu ile birleştiğinde kolaylaşıyor.
- Geçimini tarımsal işlerle sürdüren ailelerde bir yandan akraba evliliği diğer yandan çocuk emeğine gereksinim, ÇYEZE'ye neden olabiliyor.
- Okulda olmama ile yakından ilişkilidir. Okulda olmamanın ailesel, çevresel ve okula ait pek çok nedeni söz konusudur.
- Yakın çevrenin bildiği ama çoğu kez bilmezden geldiği bir durumdur.
- Ağırlıklı kız çocuklarını etkileyen bir toplumsal sorundur.
- Bölgesel ve yerel farklılıklar barındırıyor.
- Aile, okul, sosyal hizmetler, sağlık ve yargı sistemlerinin çocuğun yüksek yararı ilkesini işletemediği durumda ortaya çıkıyor.

Sağlık Riskleri ve Sonuçları

- Hayati sağlık riskleri ve olumsuz sağlık sonuçlarına neden oluyor.
- Çocuğun "anatomik, fizyolojik, psikolojik ve sosyal hazır olmayışı" nedeni ile sağlıksız bir durum yaratıyor.
- Doğası gereği zor olan adölesan dönemin daha da zorlaşmasına neden olarak ağır depresyonlar yaşanmasına yol açıyor.
- Çocuk annenin ve çocuğun ölmesine neden olabiliyor. Annenin ve çocuğun yaşam süresini kısaltabiliyor.
- Doğurganlık hızının artması ve doğum aralığının kısalmasıyla kansızlık, düşük, enfeksiyon, kanser riski de artıyor. Erken yaşta cinsel ilişkiye başlama, serviks (rahim ağzı) kanseri ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar açısından riski artırıyor.
- Annenin, babanın ve çocuğun yaşam kalitesini azaltıyor.
- Hastalık yükünü artırıyor.
- Cinsel işlev bozukluklarını artırıyor, sağlıklı cinsellik deneyimlenemiyor.

Yol Açtığı Sonuçlar

- İnsan hakkı ihlalidir.
- Ağır bir şiddettir.
- Suçtur.
- Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirir ve yeniden üretir.
- Kız çocuklarına ilişkin "değersizlik duygusu" üretir.

1. MULTİFAKTÖRİYEL BİR TOPLUMSAL SORUNA İŞARET EDER

ÇYEZE toplumsal bir sorundur. Bu nedenle, bu soruna neden olan etmenler de toplumsaldır. Toplumsal olanın doğası gereği, bir toplumsal sorunu tek bir nedensellikte açıklamak mümkün değildir. Bu nedenle ÇYEZE sorunu multifaktöriyeldir.

“Kim/kimler çocuklarını erken evlendirir” sorusuna yanıt vermek için belki de “Kim/kimler evlendirmez” sorusunu sormak daha doğru olabilir. Literatür çalışmasının gösterdiği ve bu araştırmanın sonuçlarının da desteklediği veriler; kentli, eğitilmiş, çocuğun eğitime önem veren ve onu eğitimde tutan ailelerde çocuk yaşta evliliklerin çok nadir olduğu yönünde. Çocuğun psikolojik değerinin belirleyici olduğu kentli, orta sınıf ailelerde çocukluk süresinin ve eğitimde kalma süresinin uzun olduğu görülüyor. Bu koşullar, çocuğu ailenin merkezine alıyor; çocuğun yetişkinliğe hazırlanması ve yüksek yararının korunması esas oluyor. Hem bu çalışmanın sonuçları hem de dünyada ve Türkiye’de yapılan diğer çalışmaların sonuçları, kentten kıra, erkekten kadına, zenginden yoksula gidildikçe ÇYEZE sorununun artmakta olduğunu gösteriyor. Çocuk emeğinin kullanılması, çocukların eğitim sistemine erişimlerinin olmaması ya da eğitimde kısa kalınması, ailenin kalabalık ve yoksul oluşu, çocuğun değeri, özellikle kız çocuğuna verilen değer ve bu değeri belirleyen toplumsal cinsiyet olgusu, ÇYEZE’yi “normalleştiren” iklimi üretiyor. Bu iklim, korunması, eğitim görmesi, yetişkinliğe hazırlanması gereken çocukların evlendirilmelerini kültüre, geleneğe, namus kavramına havale ederek sorumluluk alınmasına engel oluyor. Aile, en temel görevi olan çocuğa bakma ve koruma görevini yapmıyor/ yapamıyor; eğitim kurumları eğitimin çeşitli aşamalarında eğitimden kopan çocukları etkin şekilde izleyemiyor; sağlık çalışanlarının güvenlik endişesi, çocuğun bir kez daha ihmal/ istismara maruz bırakılması riskini almak istememe gibi nedenlerle konu çözümsüz görülmeye devam ediyor. Yargı

aileyi, aile bütünlüğünü korumayı önceleyebiliyor ve çocuğun yüksek yararı ilkesi her zaman işletilemeyebiliyor. İlgili kurumlar ve paydaşlar etkili olamayabiliyor ve çocuk ihmal ve istismarının en ağır biçimlerinden biri olan çocuk yaşta evlilikler meydana gelmeye devam ediyor.

2. HAYATI SAĞLIK RİSKLERİ İÇERİR

ÇYEZE’nin en önemli sağlık riski “gebelik”tir. Kız çocukları henüz anatomik, fizyolojik ve psikolojik gelişimlerini tamamlamadıkları için bu evliliklerde alınan en önemli risk gebelik oluyor.

Çocuk yaşta gebeliklerde, biyolojik ve ruhsal açılarından sağlıklı bir gebelik süreci yaşamaya, doğum yapmaya, yenidoğanın bakımını üstlenmeye hazır olunmaması buna bağlı riskleri ve sorunları beraberinde getirir. Bu risklerin en çarpıcı sonuçları da bu yaş grubunda izlenen anne ve bebek ölümleri ile komplikasyonların, 20-29 yaş aralığındaki anne adaylarına göre daha fazla olması şeklinde karşımıza çıkar. Adölesanlarda iskelet ve kas sistemi gelişimi henüz tamamlanmamış ve yetişkin düzeyine ulaşmamış durumdadır. Bu nedenle doğum sırasında bazı komplikasyonlar oluşabilir ve doğum oldukça zor gerçekleşebilir. Ayrıca çocuk yaşta anneliklerde kansızlık, erken ve/veya düşük doğum, gebelikte görülen yüksek tansiyon ve sezaryen yolu ile doğum oranı daha yüksektir.

Adölesan gebeliklerdeki diğer bir risk de yenidoğan ve bebek ölümleridir. Çocuk yaştaki gebeliklerde, erken doğum ve düşük doğum ağırlığı sıklığı daha fazladır. Olması gerekenden daha az kilo ile dünyaya gelmek, bebekte birçok sağlık sorununa neden olabilir. Bu sağlık sorunları, ilerleyen dönemlerde çocukta zekâ geriliği ve epilepsi gibi birtakım hastalıkların ortaya çıkması ile sonuçlanabilir.

Kız çocuklarının gebelikten korunma yollarını bilmiyor olmaları, en kısa sürede doğurmalarının bekleniyor

olması gibi nedenler, çocuk yaşta evliliği “riskli gebeliğe” dönüştürüyor. Sağlık hizmet sunucular da 18 yaş altı gebelikleri “riskli gebelik” olarak görüyor. Çocuk yaşta evliliklerde, gebelik olmadığı takdirde psikolojik ve cinsel sağlık riskleri tespit edilemiyor ve bu sonuçların çocuk yaşta evlilik ile bağı kurulmuyor.

18 yaş altı resmi nikahı olmayan gebeler kamu sağlık kurum ve kuruluşlarına başvurduklarında, 15 yaşını tamamlamamış olanların (rıza olsun veya olmasın) tamamında, 15 yaşını tamamlamış olanlarda ise cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen herhangi bir belirtinin varlığı mevcutsa adli mercilere bildirim yapılıyor.

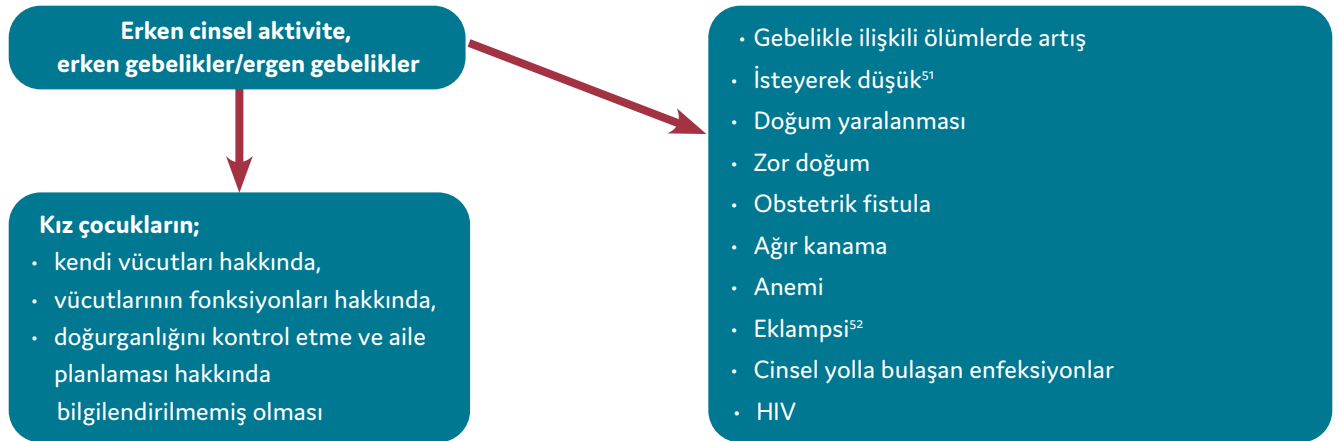
Ancak uygulamada ise durum daha farklı. Çoğu durumda iş yoğunluğu, güvenlik endişesi, erken evlendirilmiş olan

çocuk için geç kalındığı düşüncesi, bildirim yaparak onun hayatını daha da zorlaştırma kaygısı ile gebelik yoksa bildirim ya da ihbar yapılmıyor. Diğer yandan tüm hizmet sunucular için ÇYEZE çok önemli sağlık riskleri ve sonuçları barındırıyor. Ancak sağlık hizmetlerine genellikle gebe olarak geldiklerinden bu çok geç bir aşama olarak görülüyor ve inisiyatif alma güç ve isteği azalıyor.

Bu durum da gösteriyor ki, erken yaşta evlendirilmiş bir çocuğun etkili bir koruyucu müdahaleden yararlanabilmesi için; sağlık çalışanlarının çocuk koruma sistemine durumu bildirme konusunda istekli olması, bildirim yükümlülüğünün 18 yaşının altındaki bütün çocukları içerecek biçimde ve karışıklığa sebebiyet vermeyecek netlikte düzenlenmesi, bildirim üzerine işleyecek sürecin çocuğun güvenliğini sağlayacak nitelikte olması gerekiyor.

Şekil 3: ÇYEZE'nin Sebep Olabileceği Sağlık Riskleri

SAĞLIKSIZLIK

51 İsteyerek düşük: Gebeliğin bir müdahale ile sonlandırılmasıdır. İsteyerek düşüklükler, yasalara ve sağlık kurallarına uygun, güvenli tıbbi ortamlarda uygulanabildiği gibi, sağlık sistemi dışında da yapılabilmektedir.

52 Eklampsisi: Preeklampsinin ileri evresidir. Hamilelik sırasında yüksek kan basıncının nöbet geçirmeye neden olduğu ciddi bir durumdur. Nöbetler, rahatsız edici beyin faaliyetlerine, baygınlığa ve şiddetli sarsıntılara neden olabilecek dönemlerdir.

Gebelik ile gelinen aşama geç kalınmış olarak görüldüğünden bu aşamada alınabilecek tedbirlerin gebelik deneyimi yaşayan kız çocuğunun hayatını tehlikeye atacağı ve sağlık risklerini daha da artırabileceği endişesi, hareketsiz kalmaya yol açıyor. Sağlık hizmet sunucular gebe kız çocuğunu koruyabilme, sağlık izlem ve takiplerini yapabilme konularında da hareketsiz kalabiliyorlar. Zira sağlık merkezlerinden uzak durmaya ve hiç sağlık hizmeti alamamaya neden olmamak için halihazırda çok riskli olan gebelik durumunu daha da riskli hale getirmek istemiyorlar. Bu nedenle kök nedenlerle ilgilenilmesi ve çocuk yaşta gebeliklerin/ergen gebeliklerin yaşanmamasının sağlanması çok daha önemli görülüyor ve buna ilişkin koruyucu-önleyici tedbirlerin alınması isteniyor.

Diğer yandan özellikle sağlık hizmet sunucular ÇYEZE ile mücadele ve farkındalık çalışmalarında sağlık riskleri ve olumsuz sağlık sonuçlarının öncelikle dile getirilmesinin çok etkili olabileceğine inanıyor. Zira doğru anlatılmak kaydıyla hiç kimsenin çocuğunu ölüme itebilecek bir yola sokmayacağı düşünülüyor. Bu nedenle sağlık, daha çok ortaklık üretebilecek bir konu olarak etkin şekilde kullanılmalıdır. Bu kapsamda, erken yaşta yapılan evliliklerin sağlık üzerindeki olumsuz etkisi anne ve bebek açısından ele alınarak 18 yaşından önce gebe kalan kız çocuklarının gebelik ve doğuma bağlı nedenlerle ölüm riskinin 20'li yaşlardaki doğumlara göre belirgin bir şekilde arttığı; düşük, ölü doğum ve bebeğin ölüm riskinin çok daha yüksek olduğu etkili ve sürekli olarak hatırlatılmalıdır. Ceza yaptırımlar korkusuyla erken yaşta hamile kalan çocukların sağlıklı olmayan şartlarda doğum yapmalarının anne-bebek ölümlerine ya da olası sağlık sorunlarına etkisi üzerinde daha fazla durularak konuya ilişkin farkındalığın artırılabilmesi düşünülüyor. Değerler çatışmasına yol açmayacak en önemli mücadele

aracı, çocuk yaşta evliliklerin sağlık riskleri ve sonuçları olmalıdır.

3. MEVCUT MEKANİZMALAR

Çocuk İzlem Merkezleri : Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastaneler/kurumlar bünyesinde kurulmaları ve işleyişlerinin Bakanlık tarafından koordine edilmesi kapsamında 18 yaş altı çocukların korunmasına ilişkin bir mekanizmadır. Diğer yandan çocukların bu merkezler tarafından korunması, ihbar ve bildirim mekanizmalarının etkin işlenmesi ile mümkündür. Pratikte hizmet sunucuların ifadesi ile "buzdağının tepesi" biliniyor ve çok az sayıda çocuğa hizmet sunulabiliyor, çünkü ihbar ve bildirim mekanizmaları etkin şekilde çalışmıyor. Diğer yandan bu merkezlerin donanımlı olduğu, eğitilmiş personellerinin bulunduğu ve karşısına gelebilen vakalar için etkin hizmet sundukları görülüyor.

Çocuk

İzlem Merkezleri

(ÇİM), öncelikli olarak cinsel

istismara uğramış çocukların ikincil

örselelenmesini asgariye indirmek, adli

ve tıbbi işlemlerin bu alanda eğitilmiş

kişilerden oluşan bir merkezde ve tek

seferde gerçekleştirilmesini temin

etmek üzere kuruldu. (Çocuk

İzlem Merkezleri Hakkında

Genelge, 2012)⁵³

53 <https://khgmsaglikhizmetleridb.saglik.gov.tr/TR,42930/cocuk-izlem-merkezleri-hakkinda-genelge.html>

Yasal Bildirim Zorunluluğu: İşlenmekte olan bir suçun yetkili makamlara bildirilmemesi suçtur. Bildirim herkesin sorumluluğudur. Bir çocuğun erken ve zorla evlendirildiğini pek çok kişinin, işyerinin (kuaför, düğün salonu vb.) hatta kurumun (imam, okul, hastane, mahkeme vb.) bilmesi muhtemeldir. Ancak bildirim ya hiç yapılmıyor ya da çok az yapılıyor. Sorunun çözülemeyeceğinin düşünülmesi, bildirim yapanı koruyucu mekanizmaların olmaması, bazı kişi ve kurumların ÇYEZE'yi sorun olarak görmemesi, çocuğun sahibinin ailesi olduğunun düşünülmesi ve ailenin çocuğa ilişkin tasarrufunun normal görülmesi, bildirim mekanizmalarının etkinliğini azaltabiliyor.

Mevcut yasal düzenlemeler de konuya ilişkin kafa karışıklığına yol açarak özellikle 15-18 yaş arasının "gri alan" olarak kalmasına neden oluyor. Gri alan, hizmet sunucuları kararsız, hareketsiz kılıyor ve bu alanın çözümünü güçleştirici fiili durumların üretilmesine yol açıyor.

Sağlık çalışanlarına çocuğun maruz kaldığı olayın şikâyete tabi bir suç olup olmadığını tespit etme sorumluluğu vermenin hem sağlık çalışanı hem de çocuk için yarattığı risk dikkate alınarak, bildirim yükümlülüğü 18 yaşından küçük çocukların hepsini kapsayacak biçimde ve usulü de şüpheye, ikileme ve kaygıya yer vermeyecek netlikte düzenlenmelidir.

4. ÖNLEMENE YÖNELİK YAPILABİLECEKLER

Tüm çocuklara ama özellikle kız çocuklarına nitelikli ve sürdürülebilir eğitim

Kız çocuklarının okula devam etmesi, toplum tarafından çocuk olarak algılanmalarını ve evlilik yaşını geciktirmeyi sağlayacaktır. Eğitim ayrıca, kız çocuğunun kendini daha iyi tanıması, haklarını bilmesi, kendi kararlarını alabilmesi, dolayısıyla özgür ve özerk bir birey olarak ergenliğe ve yetişkinliğe geçişini sağlamasına yardımcı olması açısından

da önem taşıyor (Köroğlu, 2014). Kısa eğitim-erken yaşta evlenme döngüsünü kırabilecek tek yol sürdürülebilir eğitimdir. Aile yoksulluğu, ailenin çocuk emeğine olan gereksiniminin kız çocuklarının kaderlerini belirlemesine izin vermeyecek müdahale mekanizmaları üretilmelidir.

Yaşa uygun olarak yapılandırılmış nitelikli eğitim; kız ve erkek çocuklarına sağlıklı cinselliğin ne olduğu, dürtülerin nasıl yönetilebileceği, bedende meydana gelen değişimler dikkate alınarak gelişimlerine uygun, doyurucu eğitimleri de içermelidir. Cinselliği "yokmuş" gibi davranmak da "bilgisiz cinsel özgürlük" de tehlikeli görülmeli ve eğitim sistemi bu eksikliği kapatmalıdır. Cinselliğin öğretilmesi ile "cinsel özgürlük" aynı şey değildir. Sağlık profesyonellerinden bu konuda değerler çatışmasına neden olmayacak bilimsel nitelikte yardım alınarak iyi eğitimler hazırlanmalıdır.

Kök nedenlere inmek

ÇYEZE tekil değil, toplumsal ve yapısal sorunlar bütünüdür. Bu nedenle erken yaşta evliliklere yol açan temel toplumsal sorunların çözümüne ilişkin politikalar geliştirilmelidir. Bu çerçevede yoksullukla mücadele edilmesi ve herkes için kaliteli, eşit, parasız eğitim olanakları sağlanmasına yönelik politikaların geliştirilmesi gereklidir (Köroğlu, 2014).

Yapılması gerekenler

- Türkiye'de evlilik için asgari yaş kadın ve erkekler için istisnasız olarak 18'e yükseltilmelidir.
- Evlilik ve doğum kayıtları izlenmelidir.
- Kurumlar arası işbirliği geliştirilmelidir.
- Kamu görevlilerinde farkındalık oluşturulmalıdır.

- Kız çocuklarının okul devam durumları izlenmeli ve bu çocuklar eğitim yaşamları boyunca çeşitli yollarla desteklenmelidir.
- Din görevlileri, kanaat önderleri ile erkekler sürece dahil edilmelidir.
- Aile eğitimleri yoluyla sağlık okuryazarlığı artırılmalıdır.
- Yazılı ve görsel medya daha etkin kullanılmalıdır.
- Mevcut yasal düzenlemeler eksiksiz uygulanmalıdır.

Bunun yanında sorunun köklerine inerek yoksulluk ve eğitimsizlik gibi temel problemlerle mücadele edilmeli, toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığı sağlanmalıdır. ÇYEZE toplumsal bir sorun olmanın ötesinde bir insan hakları ihlali olarak ele alınmalı ve hak temelli bir yaklaşımla çözülmeye çalışılmalıdır (Köroğlu, 2014). Ayrıca "suç" olduğu da sıkça hatırlatılmalıdır.

Hem bu çalışmanın hem de ilgili diğer çalışmaların sonuçları, hizmet sunucuların gözlemleri, 15-18 yaş arası gri alanı üreten, kafa karışıklığına yol açan en önemli nedenin "çocuğa çocuk demeye ilişkin yaşanan güçlüklerle" ilgili olduğunu ortaya koyuyor. Farklı hukuksal düzenlemeler ya da metinlerdeki örtüşmeyen hususlar hizmet sunumuna yansiyarak bu alanın yönetimini zorlaştırıyor. Çocuk yaşta evliliklerin sıklığı, bu konuda evlenme yaşına ilişkin yasal düzenlemelerin daha net olması ihtiyacını ortaya koyuyor. Çocukların erken yaşta ve zorla evlendirilmelerini önleme çalışmaları kapsamında evlenme yaşının istisna gözetilmeksizin yasal olarak 18 yapılması, bu alandaki güncel uluslararası metinlerin başlıca önerilerinden biridir (Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi, 2005; BM İnsan Hakları Komiserliği "Erken ve Zorla Evlilik" Raporu).

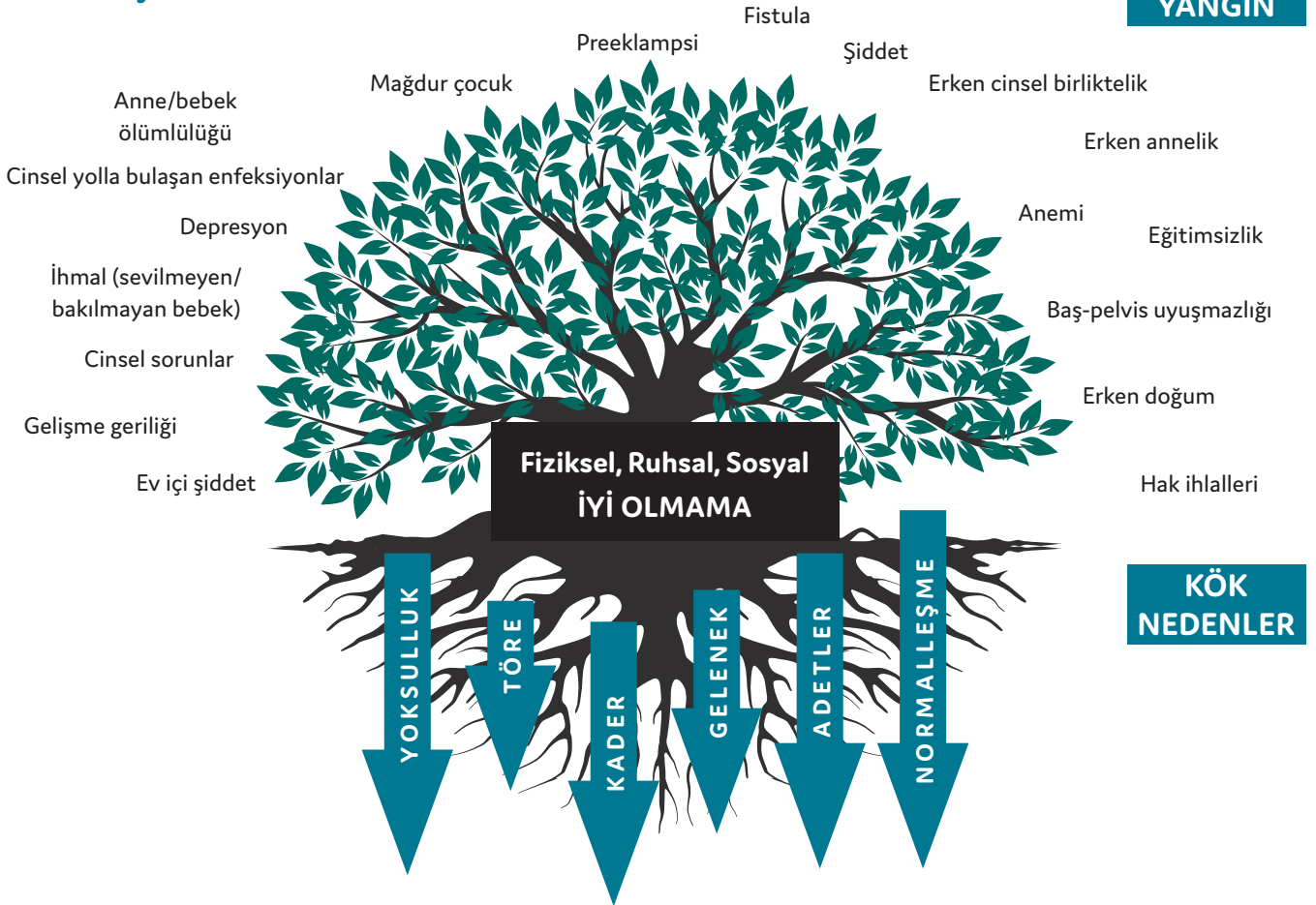
Yerel sebepler dikkate alınmalı

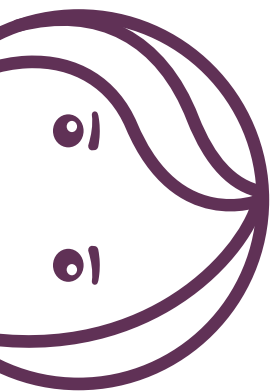
ÇYEZE'nin ortaya çıkmasına neden olan ortamlar her ne kadar benzerlikler gösteriyor olsa da yerel düzeyde nedenler ve baskın tipolojiler farklılaşabiliyor. Yerelde yaygın tipolojinin bilinmesi, farklı gruplar arasındaki yaygınlığı ve hangi gerekçelerle devam ettiğinin tespiti önemlidir. Bu nedenle ulusal kararlılık, mücadelenin temel prensiplerini belirleyici nitelikte olmalı ancak müdahale araçları yerelde, yerel öncelikler ve yerel unsurların katılımı ile belirlenmelidir.

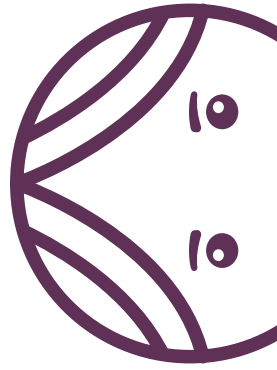

Şekil 4: Kök Nedenler ve Sonuçlar

SONUÇ

E. MULTİFAKTÖRİYEL ÖNLEM VE MÜDAHALELERE İLİŞKİN ÖNERİLER

Refah hizmet ve yardımlarının yoksul ailelere hemen şimdi götürülmesi

ÇYEZE ile ilgili önlemler alınırken yoksul ailelere odaklanması, özellikle eğitimini sürdürmeyen kız çocuklarının erken tespit edilmesi ve onları eğitimden koparan nedenlerin belirlenerek çözüm sağlanması, erken evliliklerin önlenmesinde hemen atılması gereken ilk adımdır.

Okul devamsızlıklarının ciddiyetle takibinin hemen yapılması

Okul devamsızlıkları dikkatli şekilde izlenmelidir. Bu kapsamda okul idarecileri, sınıf öğretmenleri ve rehber öğretmenler birlikte hareket etmeli ve devamsızlıkları sadece bildirim ile sınırlı tutmayan, takipçisi de olunabilen bir sorumluluk sistemi kurulmalıdır.

12 yıl kesintisiz eğitimin okulda sürdürülmesinin hemen sağlanması

12 yıl kesintisiz eğitimin sürdürülmesi etkin takip edilmeli (özellikle kız çocukları son dört yılda eğitimden kopuyor) ve açık lise tercihleri yeniden düzenlenmelidir. Bu, Türkiye’de yüksek olan NEİY (**Ne Eğitimde Ne İstihdamda Ne de Yetiştirmede Yer Alan Gençler**) oranlarını düşürmek için de gereklidir.

“İnsan hakkı ihlalidir” ve “yasa ihlalidir”: İkisi de suçtur denilebilir

ÇYEZE sorunu “geleneksel/kültürel” bir olgu olarak değil, insan hakları ihlali kapsamında görülüp ele alınmalıdır. Ayrıca, ulusal ve uluslararası pek çok hukuksal metnin ihlali olduğundan bir suç olarak görülmesini sağlayıcı zihinsel bir dönüşüm yaratılmalıdır. Gelenek, kültür ve zihnin değişebilmesi, dönüşebilmesi için tutarlı, kararlı ve inatçı bir mücadelenin yürütülmesi gereklidir. Toplumda güven yaratmak ancak doğru, ortak değer temelli, iletişim

kazalarının olmadığı bir yol bulunabildiğinde mümkündür. Bu kapsamda STK’lar, üniversiteler, hizmet sunucular ve politika yapıcılar birlikte hareket etmelidir.

Tutarlı bir hukuksal ve toplumsal dilin hemen üretilmesi gerekiyor

Evlilik yaşına ilişkin Medeni Kanun düzenlemeleri ile cinsel suçlara ilişkin Ceza Hukuku düzenlemelerinde benimsenen yaşa ilişkin kriterlerin farklılığı, çocuğun cinsel istismardan ve erken evlendirilmekten korunması bakımından bir gri alan yaratıyor. Farklı hukuksal düzenlemeler ya da metinlerdeki örtüşmeyen hususlar hizmet sunumuna yansıyor bu alanın yönetimini zorlaştırıyor. Çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi amacı ile etkili ve sürdürülebilir politikalar üretilmiyor (Diren’den aktaran Ova, 2014). Bu nedenle bu karışıklıkların giderilmesi ve uygulamada farklı yorumlara sebebiyet veren gri alanlar oluşmasını engelleyecek tek bir “çocuk” tanımının yapılması için savunuculuk çalışması yürütülmelidir.

“Hepimiz biliyoruz ve susmayacağız” diyerek ÇYEZE’nin önlenmesini hemen talep etmek gerekiyor

ÇYEZE herkesin gözü önünde oluyor. Bu nedenle “Hepimiz gördük, ordaydık ve itiraz ediyoruz” diyebilecek bir savunuculuk çalışmasının yapılması gereklidir. Anne-baba, akrabalar, muhtar, öğretmen, kuaför, çiçekçi, düğün salonu, o düğüne katılanlar, kanaat önderleri, din görevlileri, sağlık ve sosyal hizmet sunucular “Hepimiz bu durumu biliyor ama bilmiyor gibi davranarak suça ortak oluyoruz, artık olmayacağız” diyebilmelidir.

Çocuğun değerini dönüştürmek gerekiyor

Kız çocuklarının ekonomik bir yük değil, toplumsal bir “değer” olduğu daha fazla vurgulanmalıdır. Ebeveynlere aile ve çocuk yetiştirme konusunda eğitimler verilmeli ve bu çalışmalar ülke genelinde sistematik ve kurumsal hale getirilmelidir.

Konuyla ilgili kamu spotları oluşturulmalı ve yasal yaptırımlar uygulanmalıdır (Yüksel ve Yüksel, 2014).

Standart bir bildirim mekanizması kurulmalı

Kişiye, kuruma, bölgeye göre değişmeyen standart ve etkili bir bildirim mekanizması kurulmalıdır. Özellikle sağlık hizmetlerinin sunumunda yerel sağlık yöneticileri ve sağlık kuruluşları yöneticilerinin takip edebilecekleri standart bir prosedür tanımlanması ve ÇYEZE bildirimlerinin yapılması sağlanmalıdır.

Bildirim yapanı koruyucu bir sistem geliştirilmeli

Özellikle sağlık hizmet sunucuları için koruyucu olabilecek, güvenli bir bildirim sistemi kurulmalıdır. Hekimlerin ve diğer ilgili sağlık hizmet sunucuların güvenli koşullarda çalışabilmeleri ve bildirim mekanizmasını sağlıklı işletebilmeleri için bu hayati önemdedir.

Ne cinsel özgürlük ne de cinselliğin reddi

Ergenlik döneminde meydana gelen fizyolojik ve psikolojik değişikliklerin iyi anlatılmasını, değişimlerin yaşanması ile "yetişkin" olunmadığının altının çizilmesini sağlayacak bilgilendirici eğitimler herkese iletilmelidir. Cinselliğin yönetimi, cinselliğin reddedilmesi ya da çocukların evlendirilmesi değildir. Kapsamlı, bilimsel, değer çatışmasından arındırılmış, ortaklıkları vurgulayan yaşa uygun yapılandırılmış ergen sağlığı eğitimleri yapılmalıdır.

Çalışma, daha etkin bir mücadele tarzı geliştirilebilmesi için kurumlar arası işbirliğinin çok önemli olduğunu açık bir şekilde ortaya koyuyor. Diğer yandan kurumlar arası işbirliği, kurumsal sorumlulukları yerine getirmeyi gerektiriyor. Bu çalışmanın verileri dikkate alınarak etkin mücadele

için kurumlara düşen sorumlulukların özetlenmesi ve çok sektörlü somut işbirliği faydalı olacaktır.

Bu çalışmada görüşülen 83 hizmet sağlayıcının görüşleri dikkate alındığında, etkin bir mücadele çalışmasında mutlaka olması gereken kurumsal yapılar ve temel olarak yürütülmesi gereken faaliyetler şöyledir:

Eğitim Sistemi

- ÇYEZE ile mücadelede eğitim kurumlarının doğrudan ve dolaylı etkisi çok yüksektir. Çocukları okulda tutmak, psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinden yararlanabilmek erken yaşta evlilikle mücadelede en etkin araçlar arasındadır.
- Bu amaçla okul devamsızlığını ve nedenlerini etkin izleyen bir sistem geliştirilmelidir.
- Okul terkleri, terk nedenleri ve okul terkenden sonra çocuğun nerede olduğu bilinmelidir.
- 12 yıllık kesintisiz eğitimin son dört yılında açık liseye geçen (özellikle kız) çocukların neden bu tercihi yaptıklarının araştırılması ve örgün eğitimden açık liseye geçişlerin zorlaştırılması, örgün eğitimin özellikle kız çocukları ve aileleri için özendirilmesi gereklidir.
- Okullarda psikolojik danışmanlık ve rehberlik birimleri güçlendirilmelidir. Çocukları izlemek ve çocukların erişebileceği güvenilir ortam üretmek için rehberlik birimleri çok etkilidir. Bu çerçevede ergen sağlığı, gelişimi ve ÇYEZE konularında psikolojik danışmanlık ve rehberlik uzmanları bilgilendirilmeli ve destek mekanizmaları güçlendirilmelidir.
- Sağlık Bakanlığı'nın desteği ve yapılacak protokollerle okul eğitim programlarına yaşa uygun ergen gelişimi ve sağlığı içeriği dahil edilmeli ve eğitimin parçası haline getirilmelidir.

Sağlık Sistemi

- ÇYEZE bildirimleri, ilde tüm sağlık hizmet sunucular tarafından ortak kanal ile ortak sorumluya yapılmalı, il ya da ilçe sağlık yöneticisi tarafından ivedilikle bu konuda belirlenen kolluk gücü yönetimine aktarılmalı ve politika, sorumluluk ve uygulama yetkisi sağlık hizmet sunucuya değil il, ilçe ya da hastane sağlık yönetimine verilmelidir.
- Bu alandaki yasalar ile uyumlu genelge ve düzenlemeler yapılarak bu konuda sağlık hizmet sunucuya net bilgi verilmeli, hizmet sunucu muallakta bırakılmamalıdır.
- Sağlık hizmet sunucuya hukuki destek verilmeli ve sorumluluk sağlık hizmet sunucular ile hukukçular arasında paylaşılmalıdır.
- ÇYEZE ve adölesan gebelikler için genç dostu hizmet birimleri devreye sokulmalıdır.
- 18 yaş altı gebeliklerde iş akışı düzenlenerek çocuk poliklinikleri ve kadın doğum poliklinikleri sevkleri arası zaman kaybı ve çocuğun örselenmesi önlenmelidir.
- ÇYEZE konusunda mahkemelerden gelebilen "Sağlık yönünden elverişli olup olmadığına ilişkin raporlar ve görüşler için" evrensel çocuk haklarını ve sağlığını koruyacak yönde standartlar konulmalı ve bu konuda gerekiyorsa Adalet Bakanlığı (AB) ile protokol düzenlenmelidir.
- ÇYEZE nedeniyle oluşan gebelik sonrasında düzenli takip ve destek programı geliştirilmeli ve riskli gebeliklere yönelik hizmetler eksiksiz ve sürekli sağlanmalıdır.
- Bu alanda gerekli hallerde ve talep dahilinde güvenli, isteğe bağlı düşük hizmeti sağlanmalı ve erişilebilir olmalıdır.

Adalet Sistemi

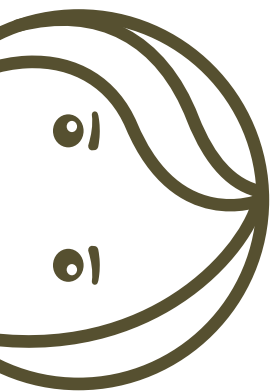
- ÇYEZE konusunda sağlık hizmet sunucular ve özellikle birinci basamak ile bildirim kolaylaştıran ve bildirim yapan

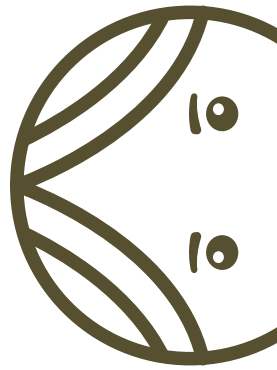
sağlık personelinin koruyan mekanizma geliştirilmeli ve özel personel görevlendirmesi ile bildirim yapan kamu görevlisinin kimliği failden gizli tutulmalıdır.

- Sağlık Bakanlığı ile işbirliği yapılarak ÇYEZE sağlık riskleri ve sonuçları konusunda kolluk ve yargı personeline eğitim verilmelidir. Bilgi, eğitim ve iletişim rehberleri hazırlanarak, ÇYEZE konusunda çocuğun yararı ve sağlığını ön plana alan farkındalık yaratılarak kolluk, sağlık ve yargı personelinin bu konuda işbirliği artırılmalıdır.
- Kanunun belirttiği olağanüstü hallerde izin verilen ÇYEZE için çocuk 18 yaşına gelene kadar sağlık koruma tedbirleri zorunlu hale getirilmeli ve bu sağlık koruma tedbirlerinin neler olduğu tanımlanmalıdır (Periyodik muayene, danışmanlık, belirli hizmetlerin katkı payı alınmaksızın sağlanması vb.).
- Adli süreçte ÇYEZE bildirim ve raporlamada bulunan kamu hizmet sunucularına gizlilik ve koruma sağlanabilir. Ad ve soyadları yerine hakim ve savcılarda olduğu üzere sicil numaraları ya da diploma numaraları kullanılabilir.

Sosyal Hizmet Sistemi

- Hizmet sunumları esnasında ve inceleme raporlarında ÇYEZE yönünden risk altında buldukları çocuklar için önleme ve koruma çalışmalarını birlikte yürütmek amacıyla kendi bölgelerindeki sağlık kurumları ve hizmet sunucular ile bilgi paylaşmalıdır (erken uyarı yaklaşımı).
- Genel Sağlık Sigortası (GSS) kapsamında olan doğum hizmetlerine yönelik hizmet satın alma paketlerine, kamu ya da özel sektör fark etmeksizin, doğum sonrası gebeliği önleyici yöntem ve hizmetler dahil edilmelidir.
- ÇYEZE'ye yönelik hizmet sunumunu bildirmeyen özel sağlık kuruluşlarına GSS kapsamında hizmet alım sözleşmelerinde kısıtlama dahil farklı yaptırımlar getirilebilir.

F. EKLER

EKLER

EK 1

GÖRÜŞME FORMU

1.1 Sağlık Çalışanları İçin Görüşme Formu

Bu görüşme formu doktor, ebe, hemşire, psikolog, psikiyatrist gibi sağlık hizmet sunucular için kullanılacaktır.

Genel giriş

- Öncelikle sizi biraz tanıyabilir miyim?
- Kaç yıldır meslektesiniz?
- Ne kadar süredir bu şehirde çalışıyorsunuz?
- Tüm çalışma hayatınızı dikkate alarak çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin ülkemizdeki yaygınlığı hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Bu şehirdeki çalışma sürenizi dikkate alarak buraya özgü bir farklılık var mı? Kır-kent, aile büyüklüğü ve aile yoksulluğuna, etnik gruplara göre ya da belirli ilçe/köylere göre yaygınlık değişiyor mu?
- Yaygınlığa ilişkin belirli bir yüzde vermenizi istesem?
- Gözlemlerinize ve mesleki deneyimlerinize dayanarak son yıllarda çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sayısının arttığını ya da azaldığını söyleyebilir misiniz?
- Sizin deneyimlerinize göre bu değişimin nedenleri ne olabilir?

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin nedenleri

- Çocuk yaşta erken ve zorla yapılan evliliklerin temel nedenleri nelerdir? Biraz anlatır mısınız? **(Görüşmeci olarak gerekmesi halinde sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik, dini, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi nedenleri ek soru halinde sorabilir.)**

- Çocuk yaşta erken ve zorla yapılan evliliklerin aileler temelinde nelerle/hangi hususlarla ilişkili olduğunu düşünürsünüz? **(Görüşmeci gerekmesi halinde ailenin ekonomik durumu, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, göç ve etnik nedenler, çocuğun değerine ilişkin kolaylaştırıcı sorular sorabilir.)**

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sonuçları

- Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sizce olumlu sonuçları olabilir mi? Varsa nelerdir?
- Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sizce olumsuz sonuçları olabilir mi? Varsa nelerdir?

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sağlık sonuçları

- Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sağlık sonuçlarına ilişkin olarak rutin iş akışınızdaki deneyimleriniz neler?
- Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sağlık sonuçlarını:
  - Bilginize göre
  - Deneyiminiz göre
  - Hizmet verdiğiniz gruplara göre değerlendirebilir misiniz?
- Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sağlık üzerindeki sonuçları ve etkileri nelerdir?

- Genel sağlık
- Cinsel sağlık, üreme sağlığı
- Akıl/ruh sağlığı

- Bu sonuçlar kadın ve erkek için farklılaşır mı? Farklılık varsa nelerdir?
- Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler, genç bir annenin ve çocuğunun sağlığını nasıl etkileyebilir?
  - Anne sağlığı
  - Yenidoğan sağlığı
  - Çocuk sağlığı
- Halen sizden hizmet alan kadınlar arasında çocuk yaşta evliliğe bağlı sağlık sorunları olanlar var mı? Varsa hangi sağlık sorunları ile başvuru yapıyorlar?
- Çalıştığınız kurumda çocuk yaşta evliliklere yönelik uygulanan iş akışı, yönerge ve protokol var mı?
- Çocuk yaşta evlilik vakasıyla karşılaştığınızda hangi adımları izliyorsunuz?
- Çocuk yaşta evlilik vakası yönetirken karşılaştığınız güçlükler nelerdir?
- Eğitiminiz ve çalışma hayatınız, varsa gönüllü faaliyetleriniz sırasında:
  - Bu konuya ilişkin olarak meslek hayatınıza başlamadan önce eğitim programlarına katıldınız mı? Varsa nelerdir?
  - Meslek hayatınıza başladıktan sonra konuya ilişkin herhangi bir hizmet içi eğitim aldınız mı? Aldınız ise, bu eğitim hangi kurum/kuruluş tarafından düzenlenmişti? İçeriğinde hangi konu başlıkları vardı? Bu eğitim, rutin çalışma akışınızı nasıl etkiledi?

- Kendi ailenizde/akrabalarınız arasında erken ve zorla gerçekleşen çocuk evliliği var mı?
  - Evet ise, herhangi bir olumsuz sağlık sonucu yaşadılar mı?
  - Yaşadıysa, bu sorunlar nelerdi?
  - Bu sorunlar için sağlık hizmetini nereden aldılar?
  - Bu hizmeti alırken erken yaşta evlilik yapmış olmaları hizmet sunanlar tarafından ne derecede dikkate alındı?

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin yol açtığı olumsuz sağlık sonuçlarını önlemek için ne/neler yapılabilir?

- Erken ve zorla gerçekleşen çocuk evliliklerin bir sorun olduğunu ne zaman fark ettiniz?
- Bu evliliğin/evliliklerin önlenmesinde sağlık hizmet sunucuların rolü var mı? Olmalı mı? Varsa neler olabilir?
- Bu evliliğin/evliliklerin önlenmesinde sağlık kurumlarının rolü var mı? Olmalı mı? Varsa neler olabilir?
- Erken ve zorla gerçekleşen çocuk evliliklerin önlenmesi için kişisel olarak herhangi bir şey yaptınız mı? Yapıyor musunuz?
- Sağlık alanında çocuk yaşta evliliklerle mücadeleye yönelik somut önerileriniz nelerdir?
- Çocuk yaşta evliliklerin olumsuz sağlık sonuçlarının;
  - Karar vericiler
  - Kanaat önderleri
  - Ebeveynler
  - Toplum tarafından bilinebilmesi ve farkındalığın artırılması için neler yapılmalıdır?

1.2 Sağlık Çalışanı Olmayanlar İçin Görüşme Formu

Bu görüşme formu rehber öğretmen, sosyal çalışmacı gibi sağlık çalışanı olmayan profesyoneller için kullanılacaktır.

Genel giriş

- Öncelikle sizi biraz tanıyabilir miyim?
- Kaç yıldır meslektesiniz?
- Ne kadar süredir bu şehirde çalışıyorsunuz?
- Tüm çalışma hayatınızı dikkate alarak çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin ülkemizdeki yaygınlığı hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Bu şehirdeki çalışma sürenizi dikkate alarak buraya özgü bir farklılık var mı? Kır-kent, aile büyüklüğü ve aile yoksulluğuna, etnik gruplara göre ya da belirli ilçe/köylere göre yaygınlık değişiyor mu?
- Yaygınlığa ilişkin belirli bir yüzde vermenizi istesem?
- Gözlemlerinize ve mesleki deneyimlerinize dayanarak son yıllarda çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sayısının arttığını ya da azaldığını söyleyebilir misiniz?
- Sizin deneyimlerinize göre bu değişimin nedenleri ne olabilir?

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin nedenleri

- Çocuk yaşta erken ve zorla yapılan evliliklerin temel nedenleri nelerdir? Biraz anlatır mısınız? **(Görüşmeci kolaylaştırıcı olarak gerekmesi halinde sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik, dini, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi nedenleri ek soru halinde sorabilir.)**

- Çocuk yaşta erken ve zorla yapılan çocuk evliliklerin aileler temelinde nelerle/hangi hususlarla ilişkili olduğunu düşünürsünüz? **(Görüşmeci gerekmesi halinde ailenin ekonomik durumu, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, göç ve etnik nedenler, çocuğun değerine ilişkin kolaylaştırıcı sorular sorabilir.)**

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sonuçları

- Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sizce olumlu sonuçları olabilir mi, varsa nelerdir?
- Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sizce olumsuz sonuçları olabilir mi, varsa nelerdir?
- Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler, bir kişinin eğitimine devam etme ve bitirme yeteneğini nasıl etkiler? Söz ettiğiniz bu etkiler kız ve erkek öğrenciler açısından farklılık gösteriyor mu? Evet ise bu farklılıkları sıralar mısınız?
- Erken ve zorla gerçekleşen çocuk evliliği, bir kişinin çalışma ve kariyer yapma yeteneğini nasıl etkiler?
- Çocuk yaşta evliliklerin sağlık sonuçları hakkında bilginiz var mı? Varsa sağlık üzerindeki sonuçları ve etkileri nelerdir? Bu bilgileri nasıl öğrendiniz?

Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilik ile karşılaşılması durumunda;

- Okula devam eden bir kız öğrencinin evlendirilmesi durumunda okul yönetimi hangi yolu izler? Ne tür işlemler yapabiliyor ya da yapamıyor?
- Okula devam eden bir erkek öğrencinin evlendirilmesi durumu olduğunda okul yönetimi hangi yolu izler? Ne tür işlemler yapabiliyor ya da yapamıyor?
- Çalıştığınız kurumda çocuk yaşta evliliklere yönelik uygulanan iş akışı, yönerge ve protokol var mı? Olmalı mı?

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin önlenmesi

- Okulun erken ve zorla gerçekleşen çocuk evliliklerini önleme konusunda rolünün olduğunu düşünür müsünüz?
- Eğitim alanında çocuk yaşta evliliklerle mücadeleye yönelik somut önerileriniz nelerdir?

1.3 Hukukçu, Çim Çalışanı, Kolluk Kuvvetleri (Polis, Jandarma) Görevlileri İçin Görüşme Formu

Genel giriş

- Öncelikle sizi biraz tanıyabilir miyim?
- Kaç yıldır meslektesiniz?
- Ne kadar süredir bu şehirde çalışıyorsunuz?
- Tüm çalışma hayatınızı dikkate alarak çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin ülkemizdeki yaygınlığı hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Bu şehirdeki çalışma sürenizi dikkate alarak buraya özgü bir farklılık var mı? Kır-kent, aile büyüklüğü ve aile yoksulluğuna, etnik gruplara göre ya da belirli ilçe/köylere göre yaygınlık değişiyor mu?
- Yaygınlığa ilişkin belirli bir yüzde vermenizi istesem?
- Gözlemlerinize ve mesleki deneyimlerinize dayanarak son yıllarda çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sayısının arttığını ya da azaldığını söyleyebilir misiniz?
- Sizin deneyimlerinize göre bu değişimin nedenleri ne olabilir?

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin nedenleri

- Erken ve zorla gerçekleşen çocuk evliliklerinin temel nedenleri nelerdir? Biraz anlatır mısınız? **(Görüşmeci kolaylaştırıcı olarak gerekmesi halinde sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik, dini, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi nedenleri ek soru halinde sorabilir.)**
- Erken ve zorla gerçekleşen çocuk evliliklerinin aileler temelinde nelerle/hangi hususlarla ilişkili olduğunu düşünürsünüz? **(Görüşmeci gerekmesi halinde ailenin ekonomik durumu, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, göç ve etnik nedenler, çocuğun değerine ilişkin kolaylaştırıcı sorular sorabilir.)**
- Bu bölgede kız kaçırma olayları yaygın mıdır? Hangi gruplarda daha fazla görülüyor, genel olarak nasıl sonuçlanıyor? (Aile içinde kalıyor, evlendirme yaygın, mahkemeye taşınıyor vb.)

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sonuçları

- Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sizce olumlu sonuçları olabilir mi, varsa nelerdir?
- Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sizce olumsuz sonuçları olabilir mi, varsa nelerdir?
- Çocuk yaşta evliliklerin sağlık sonuçları hakkında bilginiz var mı? Varsa sağlık üzerindeki sonuçları ve etkileri nelerdir? Bu bilgileri nasıl ve nereden öğrendiniz?

Mevcut yasal, mevzuat ve uygulamaya ilişkin durum

- Bu konuda mevzuat yeterli mi?
- Ne tür güçlükler var?

- Sağlık sonuçları nedeni ile öne çıkan ve sonuç aldığınız bir dava ya da vaka oldu mu? Ne yaptınız?
- Öne çıkan sağlık sorunu ne idi? Bu sorun için sağlık hizmetine ulaşım ve tedavi sürecinde çocuk yaşta evlilik ne derece dikkate alındı? Gözlemlerinizi/deneyimimizi paylaşır mısınız?

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin önlenmesi

- Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikleri önlemek için neler yapılmalı?
- Mevcut düzenlemeleri daha etkin hale getirmek için neler yapılabilir?
- Özellikle sağlık sonuçlarına ilişkin farkındalığı artırmak için neler yapılabilir?

1.4 Çocuk Yaşta, Erken Ve Zorla Evlilikleri Önleme Odaklı Stk Çalışanları İçin Görüşme Formu

Genel giriş

- Öncelikle sizi biraz tanıyabilir miyim?
- Kaç yıldır bu STK'da çalışıyorsunuz?
- Ne kadar süredir bu şehirde çalışıyorsunuz?
- Tüm çalışma hayatınızı dikkate alarak çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin ülkemizdeki yaygınlığı hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Bu şehirdeki çalışma sürenizi dikkate alarak buraya özgü bir farklılık var mı? Kır-kent, aile büyüklüğü ve aile yoksulluğuna, etnik gruplara göre ya da belirli ilçe/ köylere göre yaygınlık değişiyor mu?
- Yaygınlığa ilişkin belirli bir yüzde vermenizi istesem?

- Gözlemlerinize ve mesleki deneyimlerinize dayanarak son yıllarda çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sayısının arttığını ya da azaldığını söyleyebilir misiniz?
- Sizin deneyimlerinize göre bu değişimin nedenleri ne olabilir?

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin nedenleri

- Çocuk yaşta erken ve zorla yapılan evliliklerin temel nedenleri nelerdir? Biraz anlatır mısınız? **(Görüşmeciyi kolaylaştırıcı olarak gerekmesi halinde sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik, dini, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi nedenleri ek soru halinde sorabilir.)**
- Çocuk yaşta erken ve zorla yapılan evliliklerinin aileler temelinde nelerle/hangi hususlarla ilişkili olduğunu düşünürsünüz? **(Görüşmeciyi gerekmesi halinde ailenin ekonomik durumu, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, göç ve etnik nedenler, çocuğun değerine ilişkin kolaylaştırıcı sorular sorabilir.)**
- Bu bölgede kız kaçırma olayları yaygın mıdır? Hangi gruplarda daha fazla görülüyor, genel olarak nasıl sonuçlanıyor? (Aile içinde kalıyor, evlendirme yaygın, mahkemeye taşınıyor vb.)

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sonuçları

- Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sizce olumlu sonuçları olabilir mi, varsa nelerdir?
- Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sizce olumsuz sonuçları olabilir mi, varsa nelerdir?
- Çocuk yaşta evliliklerin sağlık sonuçları hakkında bilginiz var mı? Varsa sağlık üzerindeki sonuçları ve etkileri nelerdir? Bu bilgileri nasıl ve nereden öğrendiniz?

- Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin önlenmesi ile ilgili ne tür çalışmalar yapıyorsunuz? Ne tür hizmetler sunuyorsunuz? Konunun sağlık boyutu ile ilgili bir faaliyetiniz var mı?

Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilik ile karşılaşılması durumunda;

- STK olarak çocuk yaşta erken ve zorla evlendirilmiş olan kadınlarla karşılaşma sıklığınız nedir? Neler yapıyorsunuz? (Ev ziyaretleri, bilgilendirme, eğitim, hizmetlere erişim desteği, psikososyal destek vb.)
- Size nasıl ulaşıyorlar?
- Karşılaştığınız, size bildirilen ya da duyum aldığınız bir çocuk yaşta, erken ve zorla evlilik durumunda nasıl bir yol izliyorsunuz? Neler yapıyorsunuz? (Aileleri ikna etme, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü/ÇİM/kolluk kuvvetleri ya da savcıya bildirme vb.) Nelere dikkat ediyorsunuz?
- Ne tür güçlükler ile karşılaşıyorsunuz?
- Çocuk yaşta evliliğin gerçekleşmesine engel olabilmek için aileleri ikna ederken, kararlarından vazgeçirmeye çalışırken en çok hangi gerekçeler, argümanlar etkili oluyor? (Yasalar, cezalar, eğitim, sağlık vb.)
- Aileleri ikna etmek için çocuk yaşta evliliklerin olumsuz sağlık sonuçlarından bahsetmek (Anne, yenidoğan sağlığı vb.) etkili oluyor mu? Oldu mu? Ya da etkili olacağını düşünüyor musunuz?
- En çok hangi kurumlar ile işbirliği içindediniz? En çok hangi kurum ve kişilerden destek görüyorsunuz? (Muhtar, öğretmen, jandarma, aile hekimi, ebe, savcı, kaymakam, vali, imam vb.)
- Çocuk yaşta evliliğe bağlı olarak sağlık açısından (anne ve bebek sağlığı) riskli bir durum ile karşılaştınız

mi? Evet ise ne yaptınız, nasıl bir yol izlediniz? Sağlık kurumlarına yönlendirme yapıyor musunuz? Yaptığınızda ne gibi durumlar ile karşılaşıyorsunuz?

- Sağlık sonuçları nedeniyle öne çıkan ve sonuç aldığınız bir vaka oldu mu? Ne yaptınız?
- Öne çıkan sağlık sorunu neydi? Bu sorun için sağlık hizmetine ulaşım ve tedavi sürecinde çocuk yaşta evlilik ne derece dikkate alındı? Gözlemlerinizi/deneyimimizi paylaşır mısınız?

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin önlenmesi

- Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikleri önlemek için neler yapılmalı?
- Mevcut düzenlemeleri daha etkin hale getirmek için neler yapılabilir?
- Özellikle sağlık sonuçlarına ilişkin farkındalığı artırmak için neler yapılabilir?

1.5 Derinlemesine Görüşme Formu

20-25 yaş aralığında olup, 18 yaşından küçük evlenmiş ve sağlık sorunları yaşamış kadınlarla yapılacak derinlemesine görüşmeler için hazırlanmıştır. Görüşmenin amacı, 18 yaşından küçük evlenmiş kadınların deneyimlerini sağlık çıktıları odaklı anlamaktır.

Her görüşmeden önce görüşmeci kendisinin tanıtacak, araştırmanın amacını açıklayacak ve karşılıklı güven ve samimiyet yaratıcı bir ortamda görüşmeler yapılacaktır.

Genel giriş

- Sizi biraz tanıyabilir miyim? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz? Anne-babanızı, kardeşlerinizi biraz anlatır mısınız?

- Eğitim durumunuz nedir, kaç yaşına kadar eğitime devam ettiniz, eğitimden ayrılma nedeniniz ne idi? Eğitiminize devam etmek ister miydiniz? Neden?

Evlilik hayatı

- Kaç yaşında evlendiniz? Evlenmeye nasıl karar verdiniz/ evlenmenize nasıl karar verildi?
- Eşinizin eğitim durumu nedir? Ne iş yapar?
- Evlendiğinizde nerede yaşadınız? Hemen kendi eviniz oldu mu? Eşinizin ailesi ile mi yaşadınız/yaşıyorsunuz?
- Eşiniz ile aranızda yaş farkı var mı? Varsa bu fark nedeniyle sorun yaşadığınız oldu mu? Sizce yaş farkı olmalı mı?

Evliliğe ilişkin hazır oluş

- Evlenmeden önce evlilik konusunda sizi bilgilendiren kimse oldu mu?
- Eğitim hayatınızda bu konuda hiç bilgi aldınız mı?
- Arkadaşlar, radyo-televizyon, sosyal medya, aile, akrabalar, etraftan görüp duyduklarınızı düşündüğünüzde evlilik konusunda en çok hangisi sizin için bilgi sağlayıcı oldu?
- Özellikle ilk geceye ilişkin sizi hazırlayan, destekleyen, bilgilendiren kimse oldu mu?

Sağlık ve doğum

- Evlendikten sonra ilk gebeliğinizi kaç ay/yıl sonra yaşadınız?
- Evlendikten sonra ilk doğumunuzu kaç ay/yıl sonra yaptınız?
- Kaç gebelik yaşadınız? Ve kaç doğum yaptınız?

- Hiç düşük yaptınız mı ya da isteyerek gebelik sonlandırdınız mı?
- Gebelikte sağlık kontrollerinizi yaptırdınız mı? Evet ise nerede yaptırdınız?
- Doğumu nerede yaptınız? Doğumda yardım eden kimdi (Doktor, ebe, komşu vb.)?
- Doğumunuz nasıl gerçekleşti? Normal doğum? Sezaryen?
- Doğumdan sonra siz ve bebeğiniz herhangi bir sağlık sorunu yaşadı mı? Yaşadıysa bunlar nelerdi?
- Bebeğinizi emzirdiniz mi?
- Doğum öncesi ve sonrası aile planlaması yöntemi kullandınız mı? (Siz mi eşiniz mi yöntem kullandı? Nereden hizmet aldınız? Özel-kamu, sizi kim bilgilendirdi, yönlendirdi? Hangi aile planlaması yöntemlerini kullandınız?)
- Kadın hastalıkları, gebelik ve doğum ile ilgili kısa ya da uzun dönemde bir sağlık sorunu yaşadınız mı? Yaşadınızsa bu neydi? Ne yapıldı?
- Bu sağlık sorunlarının erken annelik/gebelik ile ilgili olduğunu düşündünüz mü? Sizce erken annelik/gebelik ile ilgili midir?
- Doğumdan sonra eşiniz ile ilişkinizde bir farklılık oldu mu?
- Cinsel yönden bir sorun yaşadınız mı?
- Koca/eş şiddeti konusunda ne düşünürsünüz? Hiç maruz kaldınız mı? Evet ise yardım aldınız mı? Yasal yollara başvurduunuz mu?

Haklar

- Hiç ücretli bir işte çalıştınız mı? Hangi iş, ne kadar süre, ücreti nasıl kullandınız vb. anlatır mısınız?
- Kadınların ücretli çalışması konusunda ne düşünüyorsunuz (İyi bir şey mi, zor mu vb.)?
- Çocuklarınızın (kız-erkek) eğitimi, seçimleri, gelecek planları konusunda karar verme gücünüz var mı?

Geleceğe yönelik

- Kızınız ya da oğlunuzu erken evlendirmek ister misiniz? İstemezseniz neler yaparsınız?
- Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikleri önlemek için ne/neler yapılabilir? Bu konuda öncelikli sorumluluk kimdedir? (Devlet, anne-baba, kişinin kendisi vb.)

Odak grubu yöneten:

Tarih ve başlama-bitiş saati:

Yer:

Giriş ve tanışma

Görüşmecinin kendini tanıtmayı, daveti kabul ettikleri için katılımcılara teşekkür ederek her bir katılımcının adı, nerede yaşadığı, yaş ve eğitim ve nerede çalıştığı bilgilerinin alınmasını içeren tanışma aşamasının gerçekleştirilmesi.

Odak Grubu Katılımcıları

NO	YAŞ	EĞİTİM	MESLEK	ÇALIŞTIĞI YER
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				

1.6 Odak Grup Toplantıları İçin Görüşme Formu

Araştırma illerinde erken ve zorla gerçekleşen çocuk evliliklerinin riskleri ve sonuçları konusunda fikri, deneyimi, önerisi olabilecek STK ve kamu çalışanları ile gerçekleştirilecektir. Odak grupların temaları illerin dinamikleri ile kurulacaktır.

Görüşmenin amacı, erken ve zorla gerçekleşen çocuk evliliklerinin ilgili şehirdeki nedenleri, yaygınlığı, bazı gruplarda (etnik, sosyoekonomik, kırsal vb.) farklılaşma olup olmadığını anlayabilmek ve özellikle sağlık sonuçları ve risklerini önlemeye ilişkin olası çözüm yollarını dinamik, aktif bir grup çalışması ile anlamaktır. İl düzeyinde bu konuda çalışma olup olmadığı, eylem planı var ise Sağlık Bakanlığı'nın süreçte olup olmadığı da konuşulacaktır.

- Sizlerle öncelikle çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler deyince ne anladığımızı konuşmak isterim: Evlilik ve "erken" evlilik için hangi yaş erkendir? Kadın ve erkek için bu yaş değişir mi?
- Bu bölgeyi, ili dikkate aldığımızda erken ve zorla çocuk evlilikleri açısından durumu nasıl değerlendirirsiniz? Özellikle son yıllarda artıyor mu, azalıyor mu?
- Bu bölgede, ilde erken ve zorla çocuk evliliklerinin yaygın olduğu belirli bir köy, mahalle, grup var mı? Neden bu grupta/bölgede/köyde bu durum var sizce?
- Bu evliliğin üretmekte olduğu sağlık sonuçlarını ve etkilerini biliyor musunuz? Nereden öğrendiniz?
- Bu konuda herhangi bir eğitim/seminer/ konferansa katıldınız mı? Katıldığınız bu eğitim/seminer/ konferansta bu tür evlilikler ile ilgili özellikle vurgulanan olumsuz sonuçlar nelerdi?
- Bu bölgenin kamu hizmetlerini dikkate aldığınızda erken ve zorla çocuk evliliklerini önleme, bu gruplara hizmet geliştirme konusunda çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Bu bölgenin STK'larını dikkate aldığınızda, erken ve zorla çocuk evliliklerini önleme, bu gruplara hizmet geliştirme konusundaki çalışmaları nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Çocuk evliliklerinin olumsuz sağlık sonuçlarını önlemek, bu konu ile mücadele etmek için meselenin;
  - Karar vericiler (devlet, yerel yönetimler)
  - STK'lar
  - Hukukçular
  - Toplum tarafından bilinebilmesi ve farkındalığın artırılması için neler yapılmalıdır?

EK:2 ERGEN İZLEME GENELGESİ

T.C. Sağlık Bakanlığı
Türkiye Halk Sağlığı Kurumu

T.C.
SAĞLIK BAKANLIĞI
Türkiye Halk Sağlığı Kurumu

TÜRKİYE HALK SAĞLIĞI KURUMU - THSK ÇOCUK VE ERGEN SAĞLIĞI DAİRE BAŞKANLIĞI
14/12/2016 İP-41 / 67414668 / 234.99 / 1151

00055372404

Sayı : 67414668/234.99
Konu : Form-1 Öğrenci Muayene/İzlem Formu

.....VALİLİĞİNE
(Halk Sağlığı Müdürlüğü)

Okul sağlığı; öğrencilerin, okul çalışanlarının sağlığının değerlendirilmesi, geliştirilmesi, sağlıklı okul yaşamının sağlanması ve sürdürülmesi, öğrenciye ve dolayısıyla topluma sağlık eğitiminin verilmesi için yapılan çalışmaların tümü olarak tanımlanmaktadır.

Okul Sağlığı Programı kapsamında halen Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığının ortaklaşa yürütmekte oldukları pek çok program ve proje bulunmaktadır. Her iki Bakanlığın yapılanmalarında 2011 yılında yaşanan dönüşümün ardından, 25.09.2006 tarihinde imzalanmış olan Okul Sağlığı Hizmetleri İşbirliği Protokolü'nün güncel ihtiyaçları karşılamadığı belirlenmiş ve yenilenmesi gerekliliği hasıl olmuştur. Bu kapsamda, Protokol yenileme çalışmaları başlatılmış ve 17.05.2016 tarihinde Bakanlığımız ile T.C. Milli Eğitim Bakanlığı arasında yeni "Okul Sağlığı Hizmetleri İşbirliği Protokolü" imzalanmıştır. İlgili protokole aşağıda belirtilen linkten ulaşmak mümkündür.
<http://cocukergen.thsk.saglik.gov.tr/2013-08-28-13-18-43/mevzuat.html>

25 Ocak 2013 tarihli ve 28539 sayılı Aile Hekimliği Uygulama Yönetmeliğinin 4. Maddesi, 5 Şubat 2015 tarihli ve 29258 sayılı Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliğinin 30. Maddesi ve yeni Okul Sağlığı Hizmetleri İşbirliği Protokolü gereğince öğrencilerin yıllık periyodik muayene/izlemlerinin kayıtlı oldukları aile hekimi tarafından yapılması gerekmektedir. Söz konusu muayene/izlem, öğrencilerin yaş özellikleri dikkate alınarak Bakanlıkça yayımlanan rehberler (Bebek Çocuk Ergen İzlem Protokolleri) doğrultusunda yapılmalıdır. Muayene/izlem sırasında yapılacak hizmetlere ilişkin özet tablo Ek-1'de yer almaktadır.

Muayene/izlem verilerinin Aile Hekimliği Bilgi Sistemine (AHBS) girilmesinin ardından Ek-2'de yer alan "Form 1: Öğrenci Muayene/İzlem Bildirim Formu" doldurularak çıktısının aileye verilmesi ve okula iletilmesinin sağlanması gerekmektedir. Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü tarafından Form 1'in Aile Hekimliği Birimlerinin ekranlarına eklenmesi için AHBS yazılım firmalarına duyuru yapılmış ve Ek-3'de yer alan yazı ile bildirilmiştir.

Korkutreis Mah. İlkiz Sok. No:4 Kat:5
THSK Çocuk ve Ergen Sağlığı Daire Başkanlığı

Evrakın elektronik imzalı suretine <http://e-belge.saglik.gov.tr> adresinden 8ca64083-cd14-490d-9765-136185566fd2 kodu ile eri ebilirsiniz. Bu belge 5070 sayılı elektronik imza kanuna göre güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Okul Sağlığı Programı kapsamında öğrencilerin yıllık periyodik muayene/ izlemlerinin aksamadan yapılabilmesi için;

1.Öncelikle konunun iliniz bünyesindeki tüm Aile Hekimliği Birimlerine ve Toplum Sağlığı Merkezlerine duyurulması,

2. Öğrenci muayene/ izlemlerini başlatmadan evvel İl genelinde gerekli planlamaların ve düzenlemelerin yapılması,

3. İl/İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri ile koordineli çalışılması,

4. Program kapsamında gerekli takiplerin yapılması

büyük önem taşımaktadır. Konu hakkında gereken hassasiyetin gösterilmesi ve muayenelerin aile hekimliği birimlerinde yığılmalara yol açmadan gerçekleştirilmesi hususunda;

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr İrfan ŞENCAN
Bakan a.
Kurum Başkanı

EKLER:

1- Çocuk ve Ergen İzlemleri Özet Tablo (1 sayfa)

2- Form 1 (1 sayfa)

3- Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü'nün 13/10/2016 tarihli ve 1667189002-234.99-E.758 sayılı yazısı

DAĞITIM:

Gereği: 81 İl Valiliği **Bilgi:** Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü

Korkutreis Mah.İlkiz Sok. No:4 Kat:5
THSK Çocuk ve Ergen Sağlığı Daire Başkanlığı

Evrakın elektronik imzalı suretine <http://e-belge.saglik.gov.tr> adresinden 8ca64083-cd14-490d-9765-f36185566fd2 kodu ile eri ebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı elektronik imza kanuna göre güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK: 3 BEBEK, ÇOCUK, ERGEN İZLEM PROTOKOLLERİ

Protokollere ulaşmak için: <https://docplayer.biz.tr/3140362-Bebek-cocuk-ergen-izlem-protokolleri-turkiye-halk-sagligi-kurumu.html>

EK 4. DANIŞMA KURULU LİSTESİ

İSİM	KURUM
Alanur Çavlin	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
Aslı Koçak Arıhan	Ankara Barosu
Ayşe Akın	Başkent Üniversitesi Kadın-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Araştırma ve Uygulama Merkezi
Berna Dilbaz	Türk Jinekoloji ve Obstetrik Derneği
Burcu Atlı	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
Ceren Kalay Eken	Ankara Barosu
Ezgi Türkçelik Türkel	Başkent Üniversitesi Kadın-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Araştırma ve Uygulama Merkezi
Hasan Deniz	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
İlknur Yüksel Kaptanoğlu	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
Merve Yelken	Ankara Barosu
Neslihan Güney	Ankara Üniversitesi
Nurcan Müftüoğlu	Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı (TAPV)
Orhan Derman	Hacettepe Üniversitesi
Pınar Okyay	Halk Sağlığı Uzmanları Derneği
Selen Örs Reyhanioğlu	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
Sema Kendirci	Türk Kadınlar Birliği

EK 5. DANIŞMA KURULU TOPLANTISI

Danışma Kurulu toplantısı, ÇYEZE konusunda çalışmalar yürüten, konunun görünür olmasına katkı sunan ve savunuculuk çalışmaları yapan kişilerin katılımı ile gerçekleştirildi. Toplantının temel amacı; ÇYEZE'nin sağlık riskleri ve olumsuz sağlık sonuçlarını merkeze alan araştırmanın bulgularının paylaşılması, çalışma sonuçlarının çoğaltılması ve öneri geliştirebilme aşamasında katılımcı bir yolun izlenmesiydi.

Danışma Kurulu toplantısında dile getirilen ve bu araştırmanın da sıklıkla değindiği konulardan biri, ÇYEZE'nin bir "insan hakları ihlali" olduğunun kabul edilmesi gerektiği konusundaki hassasiyetine ilişkindi. Savunuculuk çalışmalarının yapılabilmesi için bu konuda hemfikir olmak çok önemli ve gerekli.

Danışma Kurulu'nun dikkat çektiği bir diğer husus, rakamlarla konunun takibinin yapılmasına dairdi. Niteliksel veri derlenmesi önemli görülürken, niceliksel veri ile konunun takip edilmesinin, özellikle 15 yaş altı çocuk yaşta evliliklerin takibinin önemli olduğu belirtildi. 2010 yılından bu yana -her ne kadar düzenli takip etmeyi olanaklı kılacak veri setleri olmasa da- 15-18 yaş arası çocuk yaş evliliklerinin azaldığı düşünülüyor.

ÇYEZE'ye ilişkin toplanmakta olan verilerin çoğunlukla kız çocuklarına odaklandığı ya da önleme çalışmalarında kız çocuklarına öncelik verildiği ve konunun doğası gereği bunun anlaşılabilirliği ifade edilirken, konuyla etkin mücadele için erkeklere yönelik bilgi toplanmasının da gerektiği belirtildi. Erkek dünyasına etki edebilmek için bu dünyayı anlamanın gereği üzerinde duruldu. AÇEV'in bir yıldır yürüttüğü "İlk İş Babalık" projesinin önemli olduğu, erkek dünyasına erişmede babalık yaklaşımının kolaylaştırıcılık sağladığı, bu nedenle bu projenin içeriğine erken yaş evliliklerin dahil edilebileceği, bu kapsamda da erkeklere ilişkin araştırmalar yapılarak veriler derlenmesinin hem önemli hem de gerekli olduğu ifade edildi.

ÇYEZE konusunun toplumsal cinsiyet olgusu ile çok yakından ilgili olduğu vurgulandı. Bu kapsamda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini üreten mekanizmalar iyileştirilmedikçe kız çocuklarına, onların eğitimine, haklarına ilişkin durumun değişmeyeceğine değinildi. Zira kız çocuklarını okuldan erken alan, aile yoksulluğunun mücadele aracı haline getiren anlayışların tümü toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yansımaları olarak görülmeli ve bu eşitsizlikler giderilmeden etkin mücadelenin yapılamayacağı bilinmeli.

Danışma Kurulu'nda gündeme gelen ve konunun anlaşılması ve savunusunun yapılabilmesi için önemli olan bu çalışmanın saha çalışmasında, bazı hizmet sunucular tarafından dile getirilen ama çok geliştirilmemiş bir boyut olarak kalan "erkek cinselliğinin üretimi" konusu da toplumsal cinsiyet eşitsizliği kapsamında ele alınabilecek bir konu olarak görüldü. ÇYEZE'nin belirli tipolojilerinin olduğu ve en yaygın ve bilinen tipolojinin "çocuk-yetişkin" tipolojisi olduğuna değinildi. Bu yaygın tipolojinin oluşması ile erkek cinselliğinin kurulumu arasında ilişki söz konusu. Bu ilişkiyi problemleri hale getirmeden etkin mücadele araçları geliştirmek olanaklı değil. Aslında bu, kısmen modern dünyanın ürettiği bir değer ve gençliğe dinamizm, güzellik, çekicilik ve yenilikçilik; yaşlılığa ise bağımlılık, yük olma ve çekiciliği yitirme olarak bakan yaş ayrımcılığının buna yol açtığı söylenebilir. Diğer yandan bu değerlerin dışında cinselliği kuran değer ve imajların da çok önemli etkisi söz konusu. Bu imaj ve değerler, arzuların bedenini genç beden olarak görülmesi ve diğer cinsellik pratiklerinin birleşerek "çocuk-yetişkin" evliliğini doğal erkek arzusu olarak kuruyor. Bu kapsamda, erkek dürtüselliği ve cinselliğine ilişkin bu imaj ve kurulumların dikkatle ele alınması gerektiğinin altı çizildi.

Bu kapsamda cinsellik eğitimi, dürtüselliğin kontrolü, cinsel özgürlük konuları da dikkatli şekilde ele alınmalı. Cinsellik yokmuş gibi davranmak yerine, güvenli cinselliği öğretmek

gerekli. Kız çocuklarının cinselliğini örtmek için erken evlilik yolunu kullananlar için de bilgisiz cinsel özgürlüğün olamayacağını öğretmek birlikte düşünülmeli. Sağlıklı cinselliği öğretmek, riskler ve cinselliğin kontrol ve yönetilmesine ilişkin aile ve okul arasında ciddi bir uzlaşma oluşturmak gerekli. Bu uzlaşma, değer çatışmalarını giderici, ortaklık üretici, kız ve erkek çocuklarını bedenlerinde olan değişimler, dürtüler ve bunların nasıl yönetileceği konusunda bilgilendirici olmalı. Cinsel sağlık eğitimleri doğru şekilde anlatılmadan cinsel özgürlüğün olamayacağı ve bu anlamda liberal/muhafazakâr aile değerleri kutuplaşmasını aşan, çocukları merkeze alan cinsel sağlık eğitimleri bir an evvel hazırlanmalı ve tüm ergen bireylere ulaştırılmalı.

Sağlık hukuku adıyla yeni bir alt alan oluşturmanın gerekliliği de danışma toplantısında dile getirilen önemli bir konuydu. Sağlık ve hukuk çalışanlarının birlikte çalıştığı, yasa koyucuyu yönlendirebilecek, toplumun geleneksel değerlerini incelemeyen ama çocuğun yüksek menfaatini dikkate alan, tutum değişimi yaratmayı amaçlayan çalışmaların yapılması gerekli. Bu kapsamda erken yaşta evliliklerin yol açtığı sağlık riskleri ve olumsuz sağlık sonuçlarını dikkate alan, bu kapsamda yasal metinler arasında kafa karışıklığı üretmeyen, çocuğu merkeze alan bir sağlık hukuku yaklaşımı üretilmeli.

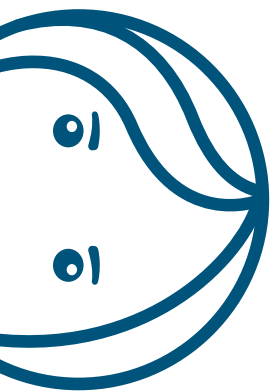
Bu çalışmanın en önemli bulgularından biri olan ve farklı düzeydeki hizmet sunucuların ayrıntılı şekilde ifade ettikleri "siyasi kararlılık" konusu, Danışma Kurulu toplantısında da gündeme geldi. ÇYEZE ile mücadele edilebilmesi için siyasi kararlılık hayati önemde. Bu kapsamda bazı hizmet sunucular bu kararlılığın zaman zaman olduğuna ancak bazı söylem ve tartışmaların buna zarar verdiğine değindi. 12 yıllık kesintisiz eğitimin son dört yılının açık lisede sürdürülebilme olanağı, pronatalist söylemler, gençlik merkezlerinin kapatılması, din görevlilerine nikâh yetkisi tartışması ve cinsel istismar suçlarında mağdurun fail ile evlenmesi halinde cezanın ertelenmesi ya da hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını da öngören af tasarısı gibi günlük siyasette duyulan bazı söylem ve uygulamalar, bu kararlılığı azaltıyor hatta cesaretlendirici

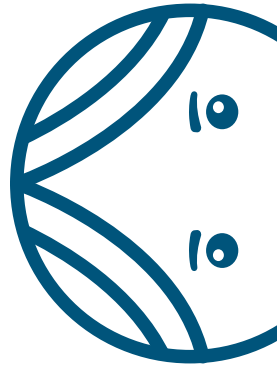
olabilecek bir siyasi iklimin yaratılmasına katkı sunuyor. Siyasi kararlılığı sağlayabilmek için ÇYEZE'nin yol açtığı sağlık riskleri ve olumsuz sağlık sonuçları ikna edici şekilde kullanılmalı ve siyasete bu konunun çocukların hayatı demek olduğu iyi anlatılmalı.

Danışma Kurulu'nun hukukçu ve sağlıkçı uzmanları mevcut mekanizmaların işletilmesinin önemli olduğuna değinirken hizmet sunucuların güvenlik endişelerinin anlaşılmasının da önemini belirttiler. Bildirim herkesin sorumluluğunda ve bir yasal yükümlülük olduğunu söylemek yeterli değil. İhbar mekanizmasının etkili olabilmesi ve insanların yasal yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için tam güvenceli ortamların üretilmesinin önemli olduğu ifade edildi ve bu anlamda anonimliği sağlayıcı bildirim mekanizmalarının önemi vurgulandı. Bildirim yapanın korunmasının sağlanması da konuya ilişkin yürütülmesi gereken çalışmalardan biri olarak değerlendirildi. İnsanları güvenceye almadan onlara sorumluluk verilmemesi gerektiğinin de altı çizildi.

Danışma Kurulu üyelerince, ÇYEZE'nin sağlık riskleri ve olumsuz sağlık sonuçlarına odaklanan bu çalışmanın mücadele araçları geliştirirken çok güçlü bir başlangıç sunduğu ifade edildi. Bu kapsamda karar vericiler, hizmet sunucular, okullar, medya çalışanlarına yönelik olarak her grubun gereksinimleri ve mücadelede üstlenebilecekleri rollere ilişkin çalışmalar yapılmasının önemli olacağı tespit edildi. Çocuk ve gençlere, velilere ve STK'lara erişmek de önemli görülerek bunun için dikkatli bir dil kullanımı ile görsel malzeme üretilmesi, sosyal medyanın aktif kullanılması, kısa videoların hazırlanmasının faydalı olacağı dile getirildi.

Doğru bir dil, doğru zemin, anlaşılır ve kamudan talep edici bir farkındalık ve mücadele stratejisinin belirlenmesinin önemli olacağı da eklendi. Tüm mücadele faaliyetlerinde iletişim hatalarına yol açmayacak; "değerler çatışması üretmeyecek"; çocuğu merkeze alan, riskleri, özellikle sağlık risklerini çok çarpıcı şekilde anlatabilen yolların üretilmesi gerektiği ise ortak bir sonuç olarak vurgulandı.

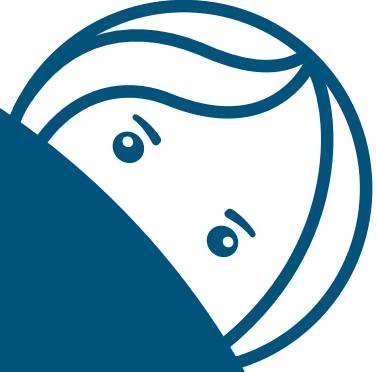

G. KAYNAKÇA

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) (2016). Suriyeliler ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları Arasındaki Evlilik İlişkileri Araştırması. https://ailevecalisma.gov.tr/Raporlar/ATHGM/Suriyeliler_ile_Turkiye_Cumhuriyeti_Vatandaslari_Arasindaki_Evlilik_Iliskileri_Arastirmasi.pdf (Erişim tarihi: 20.07.2020)

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2019). Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması (TAYA) 2016. Ankara.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) (2014). Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Rapor Ankara. 14-17

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) (2015) Türkiye’de Evlilik Tercihleri. <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/tu-rkiyede-evlilik-tercihleri-aras-tirmasi-2015.pdf> (Erişim tarihi: 25.06.2020).

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 S.K.). *Resmi Gazete*, 28239, 20.3.2012.

Aksu Kargın, İ. (2018). War Hits The Women: Marriage As Syrian Women’s Coping Mechanism And Its Impact On Turkish Women. *Electronic Turkish Studies*, 13(7).

Aktepe, E., Atay, İ. M. (2017). Çocuk Evlilikleri ve Psikososyal Sonuçları. *Current Approaches In Psychiatry/Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 9(4).

Anık, M., Barlin, R. (2017). Türkiye’de Çocuk Gelinler Sorunu: Balıkesir Örneği. *Itobiad: Journal Of The Human & Social Science Researches*. 6(3).

Arslan, Y. (2018). Çocuk Gelin Evliliklerinde Suçu Gizleme Yöntemleri Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi (International Anatolian Social Sciences Journal)*. 2(2): 4-17.

Avrupa Konseyi (2011). Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi

Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi “Zorla Evlilik ve Çocuk Evliliği” R 1468 (2005). <https://rm.coe.int/090000168079eff8>

Aydemir E. (2011). *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler, Çocuk Gelinler*. Ankara: Usak Yayınları.

Aydın, D., Akay, B. (2017). Hemşirelik Öğrencilerinin Erken Evlilik ve Çocuk Gelinler Hakkındaki Görüşlerinin Belirlenmesi. *Clinical and Experimental Health Sciences*. 7: 39-44.

Bebek, Çocuk, Ergen İzlem Protokolleri (2018). T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Çocuk ve Ergen Sağlığı Dairesi Başkanlığı Ankara. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/cocuk_ergen_db/dokumanlar/yayinlar/Kitaplar/Bebek_Cocuk_Ergen_Izlem_Protokolleri_2018.pdf

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (2015) <http://www.un.org.tr/belgeler/surdurulebilir-kalkinma-hedefleri/>

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi (2013). Çocuğun Yüksek Yararının Birinci Planda Dikkate Alınmasına Dair Genel Yorum No.14. M.3. prg.3 <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/CRC14-R.pdf> (Erişim tarihi 30.03.2020)

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK) (1956). Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşme.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK) (1964). Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşmesi.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK) (1976). Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK) (1976). Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK) (1981). Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK) (1989). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. www.unicankara.Org.Tr/Doc_Pdf/Metin132.Pdf. (Erişim tarihi: 07.12.2018).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK) (2012). (66/140 sayılı). Kız Çocukları. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_66_140.pdf (Erişim Tarihi 02.04.2020)

BM İnsan Hakları Komiserliği. "Erken ve Zorla Evlilik" Raporu <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/ForcedMarriage/NGO/GirlsNotBridesSecretariat.pdf> (Erişim tarihi: 17.08.2020)

Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi ve Çocuk Hakları Komitesi (2014). Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi ile Çocuk Hakları Komitesi'nin zararlı uygulamalara ilişkin 31 ve 18 sayılı ortak genel tavsiyeleri/genel yorumları, 6.3 <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/GenelYorum18-harmfulpractices-fv.pdf> (Erişim Tarihi: 27.03.2020)

Boran, P., Gülçay, G., Devocioğlu, E., Eren, T. (2013). Çocuk Gelinler. *Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 26:58-62.

Burcu, E., Yıldırım, F., Sırma, Ç. S., Sanıyaman, S. (2015). Çiçeklerin Kaderi: Türkiye’de Kadınların Erken Evliliği Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. (73): 63-98.

CEDAW Komitesi Genel Tavsiye Kararları (29 sayılı Tavsiye Kararı) (2013).

Çelik, K. (2001). The Evaluation of the value of child in Turkey: Questioning the roles of the state and family. Çocuğun değerinin gelişimi. ODTÜ, Yayınlanmamış Master Tezi, Ankara.

Çelik, K., Yüce Tar, Y. (2016). Samsun’da Evlere Temizliğe Giden Roman Kadınlar: Enformel Sektörde Çalışmanın Yükü Nelerden Hafif? Çalışma ve Toplum, 2016 (1). <http://calismatoplum.org/calisma/samsunda-evlere-temizlige-giden-roman-kadinlar-enformel-sektorde-calismanin-yuku-nelerden-hafif/> (Erişim tarihi: 15.07.2020).

Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM) Hakkında Genelge (2012/20). *Resmi Gazete*, 28431, 4.10.2012. <https://khgmsaglikhizmetleridb.saglik.gov.tr/TR,42930/cocuk-izlem-merkezleri-hakkinda-genelge.html>

Çocuk Koruma Kanunu (5395 S. K.). *Resmi Gazete*, 25876, 15.7.2005.

Çocuk Koruma Kanunu’na Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik. *Resmi Gazete*, 26386, 24.12.2006.

Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Birleşmiş Milletler Ortak Programı (2018). Başlangıç Raporu (Yayımlanmamış Rapor).

Duman, N. S., Gökten, E. S., Rana, H. N. (2017). Hekimlerin erken yaşta evliliklere yönelik farkındalıkları ve tutumları. *Klinik Psikiyatri Dergisi*. 20 (3): 203-208.

Durdu, Z., Yelboğa, Y. (2016). Türkiye’de Çocuk Gelinler Üzerine Bir Araştırma: Mersin Örneği. *Journal of International Social Research*. 9 (44).

Eğitim Reformu Girişimi (ERG) (2018). Eğitim İzleme Raporu 2017-18. <http://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2017-18-2/>. (Erişim tarihi 20.07.2020).

Eğitim Reformu Girişimi (ERG) (2018a). Uzun Hikaye, Okuldan Uzakta. <http://www.egitimreformugirisimi.org/uzun-hikaye-okuldan-uzakta/> (Erişim tarihi: 14.07.2020)

Eğitim Reformu Girişimi (ERG) (2019). Öğrenciler ve Eğitime Erişim Eğitim İzleme Raporu 2019. <https://www.egitimreformugirisimi.org/yayin/egitim-izleme-raporu-2019-ogrenciler-ve-egitime-erisim/> (Erişim tarihi: 20.07.2020).

Ergin, D. (2018). Erken Yaşta ve Zorla Evlilikler. Akın, A., Özpınar, S. (ed.) *Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı içinde*, 163-175 Ankara: Nobel Yayınevi, 1. Basım.

Erulkar, A. (2013). Adolescence Lost: The Realities of Child Marriage. *Journal of Adolescent Health*. 52:513-514.

Evlendirme Yönetmeliği (2169 sayılı). *Resmi Gazete*, 18921, 7.11.1985.

Flying News. (2012). Child Brides. Early Marriage: One Size Too Big. Ankara: Flying Broom Women's Communication and Research Association.

Genç Hayat Vakfı (2017). Sessiz ve Görünmeyen Gençler Araştırması Projesi Raporu. <https://genchayat.org/wp-content/uploads/2018/09/sessizvegorunmeyengenclearastirmaraporu.pdf> (Erişim tarihi 14.07.2020)

Girls Not Brides (2017). Ending Child Marriage Will Help Us Achieve the Sustainable Development Goals, Here is How. <https://www.girlsnotbrides.org/ending-child-marriage-will-help-us-achieve-the-global-goals-heres-how/> (Erişim tarihi: 17.08.2020)

Güneş, M., Selçuk, H., Demir, S., İbiloğlu, A.O., Bulut, M., Kaya, M.C. ve diğ. (2016). Marital Harmony and Childhood Psychological Trauma in Child Marriage. *Journal of Mood Disorders*. 6:63-70.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) (2019). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.

International Planned Parenthood Federation (IPPF) (2006). Ending child marriage: A guide for global policy action. Londra: IPPF. 6-16.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948). Birleşmiş Milletler Genel Kurulu.

KADEM (2014). Erken Yaşta Evliliklere Karşı Mücadele Çalıştayı. <https://kadem.org.tr/erken-yasta-evliliklere-karsi-mucadele/> (Erişim tarihi: 15.07.2020)

Kağıtçıbaşı, Ç., Ataca, B. (2005) Value of Children and Family Change: A Three-Decade Portrait From Turkey. *Applied Psychology: An International Review*, Volume: 54, Issue:3: 317-337. John Wiley and Sons. (International Association for Applied Psychology, 2005. Published by Blackwell Publishing, 9600 Garsington Road, Oxford OX4 2DQ, UK and 350 Main Street, Malden, MA 02148, USA).

Keskin, D. (2011). "Küçük Yaşta Evlenmenin Müeyyidesi" *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. C. XV, Y. Sa. 4-65.

- Kıran, E. (2017). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi ICOMEP 2017 Özel Sayısı*.
- Aybar, D. & Aksoy, B. & Çizel, B. & Cizel, R. & Koçancı, M. & Ajanovic, E. & İçigen, E. & Özdemir, B. & Güzel, Ö. & Gülmez, M. (2018). Ortadoğu’dan Göçün Türkiye Üzerindeki Etkileri Raporu.
- Köroğlu, A. (2014). En Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Erken Yaşta Evliliklerle Mücadele ve Türkiye Uygulamaları. Uzmanlık Tezi. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM). 14-26.
- Kümbetoğlu, B. (2005). Qualitative methods and research in sociology and anthropology. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Malatyalı, M.K. (2014). Türkiye’de Çocuk Gelin Sorunu. *Nesne Psikoloji Dergisi*. 3:27-38.
- Neuman W. L. (2017). Toplumsal Araştırma Yöntemleri I ve II: Nitel ve Nicel yaklaşımlar. Ankara: Yayın Odası Yayınları.
- Nüfusbilim Derneği ve UNFPA (2009). Türkiye’de Ensest Sorununu Anlamak. <https://turkey.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/ensesrapor.pdf> (Erişim tarihi: 25.06.2020).
- Nüfusbilim Derneği (2016). Genç Nüfusa Genel Bir Bakış. Nüfusbilim Derneği Genç Nüfus Çalışma Grubu. <http://www.nd.org.tr/images/other/284.pdf> (Erişim tarihi 14.07.2020)
- ORSAM ve TESEV (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri ve Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme Başlıklı Rapor.
- Ova, N. (2014). Türkiye’de Yazılı Basında “Çocuk Gelinler”in Temsili. *Selçuk İletişim*. 8(2):238-262.
- Özcebe, H., Biçer, B.K. (2013). An Important Female Child And Women Problem: Child Marriages. *Türk Pediatri Arşivi*. 86-93.
- Özpulat, F. (2017). Toplumun İhmal Edilen Yüzü: Çocuk Evlilikler ve Kadın Sağlığına Yansımaları. *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2(1): 11-22.
- Parsons, J., Edmeades, J., Kes, A., Petroni, S., Sexton, M., Wodon, Q. (2015). Economic impacts of child marriage: a review of the literature. *The Review of Faith & International Affairs*, 13(3), 12-22.
- Pınar, Ş., Mazman, İ. (2016). Ortadoğu’da Göç Hareketleri ve Türkiye’ye Etkisi.
- Sosyal Hizmetler Kanunu (2828 S. K.). *Resmî Gazete*, 18059, 27.05.1983.

Soylu, N., Ayaz, M. (2013). Adli Değerlendirme İçin Yönlendirilen Küçük Yaşta Evlendirilmiş Kız Çocuklarının Sosyodemografik Özellikleri ve Ruhsal Değerlendirmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 14:136-144.

Şenol, D., Dinç, A. (2017). Türkiye'nin Suriyeli Çocuk Gelinleri: Sosyolojik Bir Değerlendirme. *International Migration and Children / Uluslararası Göç ve Çocuklar*. 231.

The UN Joint Programme for the Prevention of Child, Early and Forced Marriage in Turkey. Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler Sözlükçesi. (2018) Inception Report. Ankara.

Tuğrul, Y. G., Erken Yaşta Evlendirilen Kadınların Evlilik Süreçleri, Deneyimleri ve Sonraki Yaşamları Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Sosyoloji Notları*. 1 (2): 2-38.

Türk Ceza Kanunu (5237 S. K.). *Resmi Gazete*, 25611, 12.10.2004.

Türk Medeni Kanunu (4721 S. K.). *Resmi Gazete*, 24607, 8.12.2001.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2020). Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2019.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (2009). Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (2010). Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2088> (Erişim tarihi: 16.07.2020)

Uluç, G., Erçetingöz, A., Süslü, B. (2018). Hukuki ve Toplumsal Boyutuyla Çocuk Gelin Olgusu ve 2010 Sonrası Türk Sinemasının Çocuk Gelinleri. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*. 10(4): 75-94.

Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC) (2006). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye İlişkin Genel Yorumları 2001-2006. <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/BMCHK-Genel-Yorum-4-Ergen-Sagligi-ve-Gelisimi.pdf> (Erişim tarihi: 27.03.2019).

Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC) – Ecpat Türkiye (2019). Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismardan Korunması İçin Terimler ve Kavramlar Kılavuzu. Ankara. 65.

UNICEF. Early Marriage Child Spouses. Innocenti Digest. No.7. March 2001:9,11

UNICEF (2011). The State of the World's Children 2011. *Adolescence: An Age of Opportunity*. https://www.unicef.org/publications/files/SOWC_2011_Main_Report_EN_02242011.pdf (Erişim tarihi: 07.09.2020).

UNICEF (2012). Progress for Children: A Report Card on Adolescents, Issue Number:10, United Nations Children's Fund (UNICEF)

UNICEF (2017). Çocuk Yaşta Evliliklerin Önlenmesi, Hizmet Sağlayıcılar için Uygulama Rehberi. Ankara.

UNICEF (2017a). Hizmet Sağlayıcılar için Çocuk Yaşta Evliliklerin Önlenmesi. *Temel Eğitim Programı Katılımcı El Kitabı*.

UNICEF (2019). Child Marriage Around the World Infographics. <https://www.unicef.org/stories/child-marriage-around-world> (Erişim tarihi: 30.11.2019).

UNICEF (2019a). For Every Child, Every Right: The Convention on the Rights of the Child at a crossroads. New York: United Nations Children's Fund (UNICEF).

UNFPA (2012). Marrying Too Young End Child Marriage. <http://www.Unfpa.Org/Sites/Default/Files/Pub-Pdf/Marryingtooyoung.Pdf>. (Erişim tarihi: 10.11.2018).

UNFPA (2013). The State of World Population 2013. Motherhood in Childhood. 12.

UNFPA (2020). Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi: Multisektörel - Temel Bilgiler Rehberi (Yayımlanmamış).

UNFPA (2020a). State of World Population Report 2020. <https://turkey.unfpa.org/en/publications/unfpa-state-world-population-report-2020> (Erişim tarihi: 16.07.2020)

Wodon, Q., C. Male, A., Nayihouba, A., Onagoruwa, A., Savadogo, A., Yedan, J., Edmeades, A., Kes, N., John, L., Murithi, M., Steinhaus, S. Petroni (2017). Economic Impacts of Child Marriage: Global Synthesis Report, Washington, DC: The World Bank and International Center for Research on Women.

World Health Organisations. (WHO) (2006). Pregnant adolescents: delivering on global promises of hope. Geneva: WHO. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43368/9241593784_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim tarihi: 18.08.2020)

World Health Organization (WHO) (2008). Adolescent Pregnancy. Making Pregnancy Safer (MPS) Notes. 1(1). Geneva, Switzerland: WHO. https://www.who.int/maternal_child_adolescent/documents/mpsnnotes_2_lr.pdf?ua=1 (Erişim tarihi: 17.08.2020)

World Health Organization (WHO) (2012). Early Marriages, Adolescent and Young Pregnancies. Sixty-Fifth World Health Assembly, Provisional Agenda Item 13.4. A65/13.

World Health Organization (WHO) (2018). Adolescents: Health Risks and Solutions. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescents-health-risks-and-solutions> (Erişim Tarihi: 18.08.2020)

Yakit, E., Coşkun A. M. (2014). Toplumsal Açıdan Çocuk Yaşta Evlilikler Gerçeği: Hemşire ve Ebenin Sorumluluğu. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*. 2014;11 (3): 3-10.

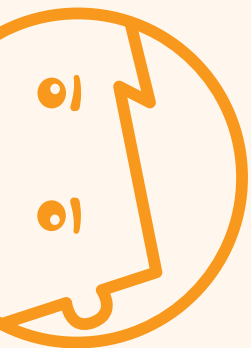
Yaşar, Ö., Kavlak, O., Ünsal Atan, ř., Tok Yanık, N. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Erken Yaş Evlilikler Hakkında Bilgi ve Görüşlerinin İncelenmesi. *STED/Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*. 27(1): 37-44.

Yüksel, H., Yüksel, M. (2014). Çocuk İhmali ve İstismarı Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler Gerçeği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5:1-24.

Yüksel Kaptanoğlu, İ., Ergöçmen, B. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 15:130-161.

Yüksel Kaptanoğlu, İ., Ergöçmen, B. A. (2015). Erken Yaşlardaki Evlilikler ve Gebelikler. Sempozyum Sunumu. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. http://www.halksagligi.hacettepe.edu.tr/sunumlar_ve_seminerler/20mart_Sempozyum/erkenyas_evlilik_gebelik.pdf (Erişim tarihi: 15.07.2020)

Zengin, D., Yardımcı, F., Başbakkal, Z. (2018). The Effect of Child Marriages on Community Health. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*. 34 (2): 88-97.

ICPD25
International Conference on
Population and Development

SINCE 1969